

Tarja Kyllönen

Kuhmon kaupunginkirjaston historiikki – kirjaston vaiheita vuosilta 1880–2019

Tradenomi

Liiketalous

Kevät 2020

KAMK • University
of Applied Sciences

Tiivistelmä

Tekijä: Kyllönen Tarja

Työn nimi: Kuhmon kaupunginkirjaston historiikki – kirjaston vaiheita vuosilta 1880–2019

Tutkintonimike: tradenomi (AMK), liiketalous

Asiasanat: kirjasto, yleiset kirjastot, historiikki, historia, haastattelut, kirjastojärjestelmät, Kuhmo

Tämän opinnäytetyön tuloksena syntyi historiikki Kuhmo kaupunginkirjastosta. Kuhmon kaupunginkirjasto oli myös työn toimeksiantaja. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka muodostuu kahdesta osasta: teoriaosuudesta ja toiminnallisesta osuudesta eli historiikin kirjoittamisesta. Teoriaosuudessa käsitellään historiikin kirjoittamista ja kirjastoalan historiaa yleisesti.

Historiikin lähtökohtana oli saada talteen pitkään kirjastossa työskennelleitten henkilöiden muisteluita kirjaston toiminnasta ja siitä, miten toiminta on muuttunut heidän työssäolonsa aikana. Opinnäytetyötä varten haastateltiin neljää kirjastossa työskennellyttä, eläkkeellä olevaa työntekijää. Kirjallisina lähteinä käytettiin aikaisemmin tehtyjä Kuhmon kirjastoa koskevia seminaaritöitä, kirjastossa säilytettyjä asiakirjoja ja lehtileikkeitä.

Lopputuloksena syntyi Kuhmon kaupunginkirjaston historiikki, johon on koottu kirjaston toimintaa lähes 140 vuoden ajalta. Historiikista ei tehdä julkaisua, vaan se jää ainoastaan kirjaston omaan käyttöön.

Abstract

Author: Kyllönen Tarja

Title of the Publication: History of Kuhmo Library from 1880 to 2019

Degree Title: Bachelor of Business Administration

Keywords: history, library, public libraries, interviews, library systems, Kuhmo

The purpose of this thesis was to compile the history of the Kuhmo City Library. This library was also the mandator of the work. The thesis is a qualitative research that consists of two parts: the theoretical part and the functional part, i.e. writing the history. The theoretical part covers the writing of the history and the history of the library sector in general.

The starting point of the history was to write the recollections of people who had worked in the library for a long time about the library activities and how the activities have changed during their employment. Four retired employees who worked in the library were interviewed for the thesis. The written sources used were previous seminar papers on the Kuhmo library, documents and newspaper clippings stored in the library.

The result was the history of the Kuhmo City Library, which contains the library activities for almost 140 years. The history will not be published but will remain for the library's own use only.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Historian tutkiminen ja kirjoittaminen	2
3	Kirjastojen synty ja kehitys Suomessa	5
3.1	Yleisten kirjastojen kehitys.....	6
3.2	Kirjastoalan koulutuksen kehitys.....	6
3.2.1	Kirjastonhoidon koulutusta seminaareissa	7
3.2.2	Kirjastonhoidon koulutusta kursseilla	8
3.2.3	Yhteiskunnallinen korkeakoulu	9
3.2.4	Kirjastotiede ja informatiikka oppiaineena yliopistoissa	10
3.2.5	Keskiasteen kirjastoalan koulutus.....	11
3.2.6	Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutus tänään	11
3.3	Kirjastotekniikka	12
3.4	Lainausjärjestelmät	12
3.4.1	Lainaus yksikorttijärjestelmällä	12
3.4.2	Detroit-järjestelmä.....	14
3.4.3	Kameralainaus	15
3.4.4	Atk:n tulo kirjastoon.....	15
3.5	Kirjastoautotoiminta	17
4	Historiikin tutkimusasetelma.....	20
4.1	Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.....	20
4.2	Haastattelujen tekeminen.....	21
4.2.1	Muistitiedon käyttäminen.....	23
4.2.2	Litterointi.....	23
5	Kuhmon kirjaston historiikki	25
6	Pohdinta	28
	Lähteet.....	30
	Liitteet	

1 Johdanto

Opinnäytetyön aiheena on Kuhmon kaupunginkirjaston historiikki vuosilta 1880–2019. Opinnäytetyö tehtiin kirjastoalalle, koska opinnäytetyön tekijällä on kirjastoalan koulutus ja koska hän on työskennellyt Kuhmon kaupunginkirjastossa useissa jaksoissa vuodesta 1981 alkaen. Kun Kuhmon kaupunginkirjaston kirjastotoimenjohtajalta kysyttiin mahdollisuutta tehdä opinnäytetyö Kuhmon kirjastoon, hän ehdotti aiheeksi kirjaston historiikkaa. Kirjastotoiminnan historian tutkiminen soveltuu myös liiketalouden koulutuksen opinnäytetyön kohteeksi hyvin, koska osa kirjastoalan ammattilaisia valmistuu ammattikorkeakoulusta liiketalouden tradenomeina koulutusvaihtoehtona kirjasto- ja tietopalveluala.

Kuhmon kaupunginkirjastosta ei ole aikaisemmin tehty historiikkaa, johon olisi koottu tapahtumia koko kirjaston elinkaaren ajalta. Historiikkiin dokumentoitiin muun muassa kirjaston kehitysvaiheet, kirjastotyön muutokset ja uuden kirjastotalon rakentaminen. Toimeksiantaja voi hyödyntää historiikkaa esimerkiksi Kuhmon kaupungin tilaisuuksissa, Kuhmon kaupunginkirjaston verkkosivuilla ja kirjaston toimintoja kehitettäessä.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka koostuu kahdesta osasta: teoriaosuudesta ja toiminnallisesta osuudesta eli historiikin kirjoittamisesta. Teoriaosuudessa käsitellään historiikin kirjoittamista ja kirjastoalan historiaa yleisesti. Lähteenä on käytetty aikaisemmin tehtyjä Kuhmon kirjastoa koskevia seminaaritöitä, kirjastossa säilytettyjä asiakirjoja ja lehtileikkeitä. Lisäksi on haastateltu neljää kirjastossa työskennellyttä, eläkkeellä olevaa työntekijää. Heillä kaikilla on useamman kymmenen vuoden työkokemus Kuhmon kaupunginkirjastossa. Historiikin lähtökohtana on saada talteen pitkään kirjastossa työskennelleitten henkilöiden muisteluita kirjaston toiminnasta ja siitä, miten toiminta on muuttunut heidän työssäolonsa aikana.

2 Historian tutkiminen ja kirjoittaminen

Historiantutkimus vastaa kysymyksiin: Mitä on tapahtunut? Miksi on tapahtunut? ja Mitä tästä kaikesta on aiheutunut? Vastauksiin saadaan tieto arkistoista, kirjoista ja muista painetuista lähteistä sekä haastatteluista. Lähteiden avulla päätellään, mikä on totta ja mikä muunneltua totuutta. Päättely tehdään lähdekritiikkiä noudattaen. Historiantutkimuksen tuottama tulos on tekijästään riippumaton eli objektiivinen. (Levä 2016, 211.)

Historiantutkija tulkitsee menneisyyttä niiden lähteiden avulla, jotka menneisyydestä on jäänyt jäljelle. Tulkintatyön tuloksena tulee ymmärrys. Tulkitseminen on siis työprosessi ja ymmärtäminen sen tulos. Tulkinta ja ymmärtäminen sallivat menneisyyden ristiriitaisuudet, useat vaihtoehdot, päällekkäisyydet ja vajavaisuudet, sillä menneisyys on täynnä epäloogisuutta ja vastakohtaisuuksia. Historiantutkijan tulee hyväksyä ne eikä koettaa tulkita niitä pois. (Kaartinen & Korhonen 2005, 167–168.)

Historian kirjoittaminen alkaa aiheen valinnasta. Ajatus voi olla alussa epämääräinen ja epäselvä, mutta hitaasti siitä muodostuu täysin kehityskelpoinen aihe. Historiallisen tutkimukseen liittyy kaksi rajoitusta, ensinnäkin aiheen täytyy käsitellä menneisyyttä ja toiseksi aiheesta täytyy löytyä jonkinlaista näyttöä, joka antaa mahdollisuuden tietää siitä jotakin. Historian tutkimus voi olla kertovaa, kuvaavaa tai järkisyihin perustuvaa. Se voi keskittyä politiikkaan, sotaan, yhteiskunnalliseen elämään, kulttuuriin, talouteen, uskontoon, ideoihin, seksuaalisuuteen tai kehoon. Kirjoitettava historia voi kattaa päivän, vuoden, vuosisadan tai vuosituhaten ja enemmän. Se voi keskittyä suurkaupunkiin, esikaupunkiin tai maalaiskaupunkiin. Kirjoittaa voi kansallisen historian tai kansainvälisen historian, joka jäljittää ihmisiä, tavaroita tai ideoita ympäri maailmaa. Historiantutkimus voi olla kunnianhimoinen, yrittää laajaa pyyhkäisyä sekä ajassa että tilassa, tai se voi keskittyä yhteen ihmiseen, yhteen tapaukseen, yhteen paikkaan. Kaikilla näillä lähestymistavoilla voidaan saada aikaan hyvä ja luettava historia. Kun päätetään, mistä kirjoitetaan, kannattaa olla kiinnostunut aiheesta ja pitäisi olla myös riittävä todennäköisyys, että muutkin pitävät siitä. (Curthoys & McGrath 2009, 13–14.)

Historiantutkimuksen laatua tarkasteltaessa puhutaan yleensä tutkimuksen sisällön laadusta. Tällöin tarkastellaan sitä, miten hyvin on osattu vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja onko lähdemateriaali ollut tarpeeksi laajaa ja riittävän syvällistä. Käytetty tutkimusmenetelmä joutuu myös arvioinnin kohteeksi: kuinka hyvin on käytetty teorioita hyväksi tutkimustulosten saavuttamiseksi. Myös kirjoitustyyliä ja luettavuutta arvioidaan, mutta niillä ei ole yhtä suurta painoarvoa

kuin muilla laatuksymyksillä. Tutkimuksen sisällön laadun arvioinnin pulma on se, että lopullinen aikaansaannos ei kuitenkaan ole paras, johon tekijä olisi kyennyt. Sillä, jos tuotokseen olisi käytetty enemmän aikaa, siitä olisi tullut parempi. (Levä 2016, 214.)

Historiikki ja sen laatiminen

Teoreettisessa viitekehyksessä paneudutaan siihen kirjallisuuteen, joka on tutkimuksen kannalta olennaista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 179). Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys pohjautuu historian tutkimiseen ja kirjoittamiseen sekä yleisten kirjastojen historiaan.

Historiikki, kronikka, paikallishistoria, historian tutkimus vai historian kirjoitus? Kaikki nämä käsittelevät historiaa, mutta näillä käsitteillä tarkoitetaan eri asioita. Suomisanakirja (2018) antaa sanalle historia monta merkitystä: menneiden tapahtumien kuvaus tai tutkimus, historiatiede ja sen tulokset (oppiaineena) tai ihmiskunnan, kansan tai muun vaiheet ja tapahtumat peräkkäisinä tapahtumina.

Historiikki määritellään Suomisanakirjassa (2018) lyhyehköksi historialliseksi yleisesitykseksi, jonkin laitoksen, yhdistyksen tai muun sellaisen toiminnasta. Katajalan (1990, 18) mielestä historiikin ja historian teosten välinen ero on häilyvä. Historiikit voivat olla erilaisia. Esitystavat, ulkoasut ja lähteet voivat olla moninaisia ja siksi historiikin määrittelemisen voi olla hankalaa. Historiikin lähteenä käytetään yleensä paikallishistoriallista kirjallisuutta, mutta niihin historiikki ei voi yksistään perustua. Lähteenä käytetään myös aina alkuperäislähteitä, kuten pöytäkirjoja, kirjallisuutta ja valokuvia. Historian tutkimukseen liittyy lähteiden kattavuuteen ja käyttöön, esitystapaan ja näkökohtiin kohdistuva tieteellinen kritiikki. Historiikin päämääränä ei kuitenkaan ole tieteellisesti mietitty ja etsitty tieto, vaan historiikin toimeksiantajalle annettava luotettava esitys menneisyydestä. (Katajala 1990, 18–19.)

Historian kirjoitus pohjautuu jo julkaistuun kirjallisuuteen, ja niitä ovat laajat yleisteokset. Historiikki on paikallishistorioihin ja historian tutkimuksiin verrattuna lähteiltään, aiheeltaan ja esitystavaltaan rajallisempi. Paikallishistoria antaa kokonaisvaltaisen kuvan kunnan tai pitäjän menneisyydestä, ja tieteellinen historiantutkimus käsittelee menneisyyttä koskevaa ongelmaa. (Katajala 1990, 19.)

Kronikka on Katajalan (1990, 18) mukaan pieni, runomuotoon tehty esitys menneisyyden tapahtumista, joita esitettiin varsinkin yhdistyksissä tai kylien juhlapäivillä. Kronikka perustuu pääasiassa kirjoittajien muistitietoon, joskin lähteenä on voitu käyttää myös yhdistyksen pöytäkirjoja.

Jos käytetään vain kirjoittajan muistitietoa, kyseessä on muistelmat. Historian kirjoitus pohjautuu painettuun kirjallisuuteen. (Katajala 1990, 18–19.)

Wahlroos (2000, 9–10) mainitsee myös perinnekirjan, joka on ihmisten kädentaidon vuosisataisia perinteitä ja muistitiedon varassa säilyneitä henkisen kulttuurin perinteitä käsittelevä teos. Perinnekirjassa voidaan muistella erilaisia aiheita, kuten esimerkiksi kalastusta, kotitaloutta, puusepän taitoja, veneenrakennusta.

3 Kirjastojen synty ja kehitys Suomessa

Vanhimmat kirjastot Suomessa olivat kirkolle kuuluvat tieteelliset kirjakokoelmat. Todennäköisesti liturgisia teoksia säilytettiin jo 1200-luvulla Turun tuomiokirkolla, vaikka niistä ei ole jäänyt merkintöjä historiallisiin lähteisiin. Varhaisimmat historialliset merkinnät ovat 1300- ja 1400-luvulta tuomiokirkon huomattavasta kokoelmasta, josta myös lainattiin teoksia seurakunnille. (Sievänen-Allen 1978, 95.)

Turun akatemian toiminta alkoi vuonna 1640. Akatemian yhteyteen perustettiin kirjasto, johon siirrettiin Turun kinnasikirjat. Akatemia sai myös osan kolmikymmenvuotisen sodan kirjasaaliista. (Sievänen-Allen 1978, 95–96.) Sotapäällikkö Torsten Stålhandsken (1593–1644) tiedetään hankkineen ja toimittaneen Suomeen Tanskan Århusin piispan kirjaston 890 nidettä. Sotapäällikön leski lahjoitti miesvainajansa toivomuksen mukaan kokoelman vastaperustetun Turun akatemian kirjastolle. (Syrjö 1997.)

Kirjaston kokoelma kasvoi hitaasti, vaikka se sai vapaakappaleita ja lahjoituksia. Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) valittiin kirjastonhoitajaksi vuonna 1772. Hän kasvatti tarmokkaasti kirjaston kokoelmaa hankkimalla kaiken Suomessa painetun kirjallisuuden. Kokoelma kasvoi Porthanin aikana kymmenkertaiseksi eli 40 000 niteeseen. Siihen aikaan merkittävä kokoelma oli myös Porvoon lyseon kirjastossa. (Sievänen–Allen 1978, 96.) Toisen lähteen mukaan Porthanin tullessa 1764 kirjaston palvelukseen amanuenssiksi kokoelmissa oli 7000 nidettä ja hänen kuollessaan niteiden määrä oli yli 20 000 (Mäkinen 2009, 29).

Porthanin kasvattama kirjakokoelma Turun akatemian kirjastossa tuhoutui muutamaa sataa lainassa ollutta kirjaa lukuun ottamatta Turun palossa 1827. Porthanin työtä jatkoi Fredrik Wilhelm Pipping (1783–1868). Porthanin tavoitteena oli kerätä Akatemian kirjastoon kaikki Suomessa kirjoitettu, suomalaisten kirjoittama ja Suomea koskeva kirjallisuus. Hän siis keksi käsitteen Fennica-kirjallisuus ja oli kansalliskirjaston idean isä. Pipping kuitenkin erotti kansalliskirjallisuuden omaksi Fennica-kokoelmaksi Helsingin Aleksanterin yliopiston kirjastossa, joka jatkoi Turun Akatemian kirjaston työtä. (Mäkinen 2009, 30.)

1800-luvun alusta alkaen perustettiin Suomessa tieteellisiä seuroja, joiden toiminta käsitti myös julkaisutoiminnan. Julkaisuja vaihdettiin ulkomaisten tieteellisten seurojen kanssa, joten seurat saivat näin lisää kirjoja omiin kokoelmiinsa. Vuonna 1899 näistä kokoelmista koottiin Tieteellisten

seurain kirjasto. Kun maahan perustettiin uusia korkeakouluja, sitä mukaa syntyi myös uusia teollisia kirjastoja. Helsingin teknillinen koulu perustettiin vuonna 1849 ja säätyvaltiopäiviä varten arkisto ja kirjasto vuonna 1872. Opiskelijoita varten perustivat ylioppilaskunnat omia kirjastojaan, mikä oli erikoista, koska missään muissa maissa ei näin tehty. Ensimmäisen niistä perusti Helsingin yliopiston ylioppilaskunta vuonna 1858. (Sievänen-Allen 1978, 97.)

3.1 Yleisten kirjastojen kehitys

Ylioppilaiden ja papiston aloitteesta perustettiin yleisiä kirjastoja 1800-luvun puolivälissä. Sitä ennen oli ollut vain muutamia lukuseurojen kirjastoja ja maksullisia lainakirjastoja. (Sievänen-Allen 1978, 97.) Mäkisen mukaan (2009, 46) Vaasan lukuseura, joka perustettiin vuonna 1794, oli Suomen lukukirjastoja pitävistä lukuseuroista ensimmäinen. Anjalan Regina-koulun kirjastoa pidetään ensimmäisenä yleisenä kirjastona. Sen perusti filantrooppisista eli ihmisystävällisistä harrastuksista tunnettu Wreden suku vuonna 1804. Kansallisuusaate ja kansanvalistuspyrkimykset liittyivät suuresti yleisten kirjastojen perustamiseen, koska Kansanvalistusseura avusti yleisten kirjastojen toimintaa niiden alkuvaiheessa. (Sievänen-Allen 1978, 97.) Kansanvalistusseuran perusti fennomaaninen sivistyneistö vuonna 1874. Seuran tarkoitus oli levittää halpaa, kansantajuista kirjallisuutta ja herättää kansan tiedon- ja sivistyksenhalu. (Mäkinen 1999, 39.) Työväenliikkeet tunsivat myös kiinnostusta kirjastoja kohtaan ja sen myötä perustettiin useita työväenkirjastoja (Sievänen-Allen 1978, 97).

Kirjastojen uuden kehitysvaiheen alku oli Suomen itsenäistymisen aika, sillä vuodesta 1921 alkaen yleiset kirjastot saivat valtionapua. Valtionavun käyttöä valvoivat ja ohjasivat kirjastotarkastajat valtion kirjastotoimistossa. Ensimmäinen kirjastolaki säädettiin vuonna 1928 ja toinen 1962. Kirjastolakien myötä on voitu kehittää erityisesti maaseutujen kirjastotoimintaa. (Sievänen-Allen 1978, 97–98.)

3.2 Kirjastoalan koulutuksen kehitys

1800-luvun kirjastonhoidosta on vähän tietoa. Sen taso oli vaihtelevaa ja käytännöt olivat sekalaiset. Jo vuonna 1892 esitettiin erillisen kirjastoseuran perustamista heikoin tuloksin. Kansanvalistusseuran kirjastotoiminta perusti kuitenkin esityksen innoittamana kirjastovaliokunnan, jonka

juhlakokouksen yhteydessä päätettiin vastedes järjestää kansankirjastokokous. Valiokuntatyökentelyn ansiosta saatiin aikaiseksi kirjastojen mallisääntöjen laatiminen, avustusten säännöllistäminen, kunnallisen kirjastoverkon mallin kehittäminen ja uusi kirjastonhoidon opas. Oppaan kirjoitti vuonna 1905 Granfelt apunaan Sippola, joka oli kiinnostunut kirjastotekniikasta. Opas oli sisällöltään silminnähävästi amerikkalaishenkinen. (Mäkinen 1999, 48.)

3.2.1 Kirjastonhoidon koulutusta seminaareissa

Vuonna 1905 pidettiin myös Tampereen kirjastokokous. Siellä esiteltiin uusi opas ja pohdittiin myös kirjastonhoidon opetusta. Sippola ehdotti, että kirjastonhoitoa pitäisi opettaa seminaareissa. Hänen mukaansa kansakouluasetuksen 125 § antoi perusteet pitää kirjastonhoitoa opettajien velvollisuutena. Jotta kirjastonhoito yhtenäistettäisiin ja työtavat omaksuttaisiin, pitäisi seminaarien lehtoreille antaa kurssit kirjastojen merkityksestä ja kirjastotekniikasta. Kirjastokokous hyväksyi ehdotuksen ja Kansanvalistusseuran kirjastovaliokunta sai tehtäväkseen viedä ehdotuksen koulutoimen ylläpidolle. Asiaan suhtauduttiin myönteisesti, vaikkakin muutamassa seminaarissa arveltiin, että kirjastonhoito on niin yksinkertaista, ettei erillistä opetusta tarvittaisi. Aikaa kuitenkin kului ennen kuin Kansanvalistusseuran toimikunta otti asian uudelleen esille. Senaatti myönsi vuonna 1909 rahaa, jotta seminaarien harjoituskoulut voisivat perustaa oppilaskirjastoja. Samalla koulutoimen ylläpidolle annettiin määräys tehdä ehdotus kirjastonhoidon järjestämiseksi seminaareissa. (Mäkinen 1999, 48–49.)

Kirjastonhoidon opetus aloitettiin seminaareissa ja seminaarien kirjastonhoitajat kokoontuivat Helsinkiin vuoden 1911 alkupuolella. Opetukseen kuului kirjastoalan parhaiden asiantuntijoiden alustuksia, kirjastoihin tutustumista ja aikaa varattiin myös osallistujien kysymyksille ja keskusteluille. Yleisten kirjastojen kannalta merkityksellistä itse kokouksen lisäksi oli, että amerikkalainen kirjastotekniikan tuntemus kasvoi ja sen asema vahvistui. Opettajankoulutuksessa annettu kirjasto-opetus oli yhteydessä koululaitokseen ja sen tarpeisiin ja aatteeseen. Kirjasto-opetuksen ulkopuolelle jäivät jo toimessa olevat ja opettajankoulutuksen ulkopuolella olevat kirjastonhoitajat. Opettajina olevien seminaarien kirjastonhoitajienkin kirjastoalan tietous jäi omakohtaisen mielenkiinnon varaan, sillä seuraava kokoontuminen, toiveista huolimatta, oli vasta vuonna 1928. (Vatanen 2002, 134–135.)

3.2.2 Kirjastonhoidon koulutusta kursseilla

Opettajankoulutuksessa annettavan opetuksen rinnalle kehiteltiin koulutusta, joka oli alusta alkaen kurssimuotoista. Kansanvalistusseura oli ratkaisevin aloitteentekijä ja kurssien järjestäjä, mutta myös kirjastonhoitajien oman järjestön Kirjastoseuran tavoitteisiin kuului kirjastonhoitajien ammattitaidon parantaminen. Ruotsinkielisten kirjastonhoitajien koulutuksesta vastasi Svenska folkskolans vänner. (Vatanen 2002, 135.)

Tuusulan kurssit

Kansanvalistusseura järjesti noin kahden viikon kurssin elokuussa 1912, ennen kuin välit Kirjasto-seuran kanssa huononivat. Kurssi pidettiin Tuusulan kansanopistolla leikki- ja voimistelukurssien yhteydessä. Osanottajia oli 41 ja valtaosa työskenteli jo kirjastonhoitajina. Kurssilla luennoitiin muun muassa mallikirjaston kokoonpanosta, kirjastoliikkeen historiasta, kotimaisesta kirjastokirjallisuudesta, eri lainaustavoista, keskuskirjastokysymyksistä ja lastenkirjastosta. (Vatanen 2002, 137.)

Kordelinin kurssit

Kirjastoalan koulutuksen seuraavassa vaiheessa keskeinen henkilö oli Niilo Liakka. Hänestä tuli Kansanvalistusseuran edustaja testamenttilahjoituksella perustetun Kordelinin säätiön kansanvalistusjaostoon. Liakka sai säätiön valitsemaan kirjastotyön yhdeksi painopistealueeksi ja hyväksymään esityksen kirjastokoulun perustamiseksi. Kirjastokoulu päätettiin avata Helsinkiin syksyllä vuonna 1920. Koulua pestattiin johtamaan Helle Cannelin. Koulussa aiottiin pitää vuosittain kaksi neljä kuukautta kestävästä kurssista, joihin otettiin korkeintaan 25 osallistujaa. Pääsyvaatimukseksi ajateltiin ylioppilas- tai kansakouluopettajan tutkintoa sekä kolmen kuukauden harjoittelua. Käytännössä pidettiin vain yksi Kordelinin kurssina tunnettu kurssi, koska valtio otti seuraavana vuonna kirjastojen kehittämisen hoiviinsa. (Vatanen 2002, 138–140.)

Kordelinin kurssilla oli huomattava merkitys, koska siitä tuli pitkäksi aikaa kirjastokoulutuksen, varsinkin Valtion kirjastotoimiston kirjastonhoitajien kurssien, esikuva (Vatanen 2009, 764). Suuri arvo oli myös sillä, että vuosikymmenien ajan kirjastokoulutuksesta vastannut Helle Cannelin sai siitä kokemusta tulevaisuutta varten. Hän vakuuttui kurssin antaman kokemuksen perusteella muun muassa kirjastotekniikan yhdenmukaistamisen tärkeydestä. Kirjastonhoitoon kaivattiin luettelointisäännöt, yhtenäinen luokitus, asiasanasto ja terminologia. Siihen tarvittiin kokonainen

kirjastonhoidon käsikirja, jotta opiskelijoiden ei tarvinnut turvautua muistiinpanoihin ja kehitellä työssään omia ohjeita ja menettelytapoja. (Vatanen 2002, 141.)

Valtion kirjastotoimiston kirjastonhoitajien valmistuskurssit

Valtion kirjastotoimisto perustettiin vuonna 1921 ja sen johtajaksi valittiin Helle Cannelin. Hän aloitti heti työskentelyn sekä koulutuksen järjestämiseksi että puuttuvan kirjastokäsikirjan aikaansaamiseksi. Cannelinin Kirjastohoidon opas ja referenssityön oppikirja Kirjat ja tiedot ilmestyivät vuonna 1922. Kirjastonhoitajien valmistuskurssit olivat tarkoitettu yleisten kirjastojen hoitajille, mutta niitä järjestettiin harvoin, ensimmäinen vuonna 1924. Kansankirjastolaki säädettiin vuonna 1928, mutta se ei juuri muuttanut tilannetta. Lama teki tuloaan ja sen vuoksi valmistuskursseja oli varaa järjestää vain vuosina 1930, 1934, 1937 ja 1942. (Vatanen 2002, 141; Vatanen 2009, 764–765.)

3.2.3 Yhteiskunnallinen korkeakoulu

Laman jälkeen sota häytti kirjastojen asemaa ja koulutuksessakin päästiin uuteen ajanjaksoon vasta 1940-luvun puolivälissä. Kannila teki aloitteen koulutuksen käynnistämisestä, ja Yhteiskunnallinen korkeakoulu asetti työryhmän suunnittelemaan sitä. Päätoimisten kirjastonhoitajien koulutus aloitettiin Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa syksyllä 1945. Koulutus kesti lukuvuoden, ja pääsyvaatimuksena oli ylioppilastutkinto tai Yhteiskunnallisen korkeakoulun esitutkinto ja puolen vuoden harjoittelu. Koulutuksella oli suuri merkitys, koska silloin päätettiin, että se antaa pätevyyden kuntien päätoimisiin virkoihin. Myöhemmin kirjaston valtiovuon saamisen ehto oli, että kirjastossa oli päätoiminen kirjastonhoitaja. Kirjastohoitajille annettiin tuhti perustieto käytännön ammattitiedon muodossa, koska monellakaan heistä ei ollut tulevassa virkapaikassa vanhempaa kollegaa neuvomassa. Koulutusta tietysti päivitettiin ja pidennettiinkin niin, että 1960-luvun loppupuolella sen kesto oli 1,5–2 vuotta riippuen siitä, kuinka nopeasti opiskelijat saivat erikoistyöt valmiiksi. Vuonna 1955 kirjastonhoitajien päävirkojen määrä oli 350, ja vuoteen 1961 mennessä Yhteiskunnallisesta korkeakoulusta oli valmistunut 437 kirjastonhoitajaa. (Vatanen 2009, 772–773.)

Kirjastolaki vuodelta 1961 pahensi kirjastonhoitajien pulaa, vaikka koulutukseen otettiin lisää opiskelijoita (Vatanen 2009, 774). Päätoimisia virkoja perustettiin paljon, erityisesti Lapin, Oulun

ja Kuopion lääneihin, ja se lisäsi koulutustarvetta, jota oppilaitokset eivät voineet tyydyttää (Mäkinen 1999, 187). Kouluhallitus järjesti 1970-luvulla kolme niin sanottua poikkeuskurssia kirjastonhoitajapulan helpottamiseksi. Näillä kursseilla koulutettiin lähinnä kirjastonhoitajia, jotka olivat hoitaneet virkoja epäpätevinä. Kouluhallitus kontrolloi koulutusta, mutta varsinaisen suunnittelu- ja johtamistyön suorittivat Uudenmaan, Pohjois-Karjalan ja Lapin läänien lääninhallituksessa toimivat tarkastajat. Näiden poikkeuskurssien lisäksi kesäyliopistoissa pystyi suorittamaan kirjastotieteen ja informatiikan cum laude -arvosanan ja Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa järjestettiin niin kutsuttuja työllisyyskoulutuksia. (Mäkinen 1999, 187.)

Sivutoimisten kirjastonhoitajien koulutus oli moninaista ja taso vaihteli, ja se aiheutti ongelmia, kun kirjastonhoitajien virkojen päätoimisuutta alettiin edistää. Tämä aiheutti kuilun sivutoimisten ja päätoimisten kirjastonhoitajien välille. Kun kirjastolaitos kehittyi ja virkoja perustettiin lisää, syntyi kirjastoihin uusi virkailijaluokka: kirjastoapulaiset, järjestelyapulaiset ja muut vastaavat, ja heille koulutusta ei ollut järjestetty. Koulutuksen puutetta paikattiin Kansanvalistusseuran kirjekursseilla, ja sitten järjestettiin myös niin sanottua poikkeuskoulutusta. (Vatanen 2009, 776.)

3.2.4 Kirjastotiede ja informatiikka oppiaineena yliopistoissa

Yhteiskunnallinen korkeakoulu muuttui Tampereen yliopistoksi vuonna 1966 (Vatanen 2009, 774). Koulutuksen rakenteessa ja tasossa tapahtui suuri muutos, kun kirjastotieteen ja informatiikan professuuri perustettiin Tampereen yliopistoon vuonna 1971. Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa vuodesta 1946 opetettu kirjasto-oppi vaihtui näin akateemiseksi opetusaineeksi yhteiskunnalliseen tiedekuntaan. Silloin tuli mahdolliseksi suorittaa maisterin, lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot, kun pääaineena oli kirjastotiede ja informatiikka. Ruotsinkielistä opetusta annettiin vuodesta 1962 alkaen Svenska medborgarhögskolanissa. (Mäkinen 1999, 187.) Vuonna 1982 ruotsinkielinen korkeakoulutasoinen opetus ja tutkimus siirrettiin Åbo Akademiin, kun sinne perustettiin kirjastotieteen ja informatiikan professuuri. Vuonna 1988 Ouluun perustettiin Pohjois-Suomen tarpeisiin kirjastotieteen ja informatiikan professuuri humanistiseen tiedekuntaan. (Vatanen 2009, 774.)

3.2.5 Keskiasteen kirjastoalan koulutus

Keskiasteen kirjastoalan koulutus alkoi 1980-luvun alussa, jolloin kauppaoppilaitoksissa alettiin kouluttaa kirjastomerkonomeja. Koulutuksessa opiskeltiin kaupallisia ja hallinnollisia aineita sekä kirjastoaineita noin kolmannes koko opintomäärästä. Tutkinnosta saatiin merkonomin pätevyys, mutta pääosa valmistuneista työllistyi esimerkiksi kirjastosihteerin tai -virkailijan virkoihin. Yltime-nokaudella saivat kirjastossa jo työskennelleet merkonomit täydentää tutkintoaan kirjasto-opin-tojen osuudella. (Vatanen 2009, 777.) 1990-luvun loppupuoliskosta alkaen mahdollistui kirjasto- ja informaatioalan opiskelu muutamissa ammattikorkeakouluissa (Mäkinen 1999, 188). Ammat-tikorkeakoulujen hyvin kysytyn koulutuksen alkaminen haastaa yliopistoissa annetun koulutuk-sen kohdentumaan entistäkin tieteellisempään ja tutkimuksellisempaan suuntaa. (Vatanen 2009, 776.)

3.2.6 Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutus tänään

Kirjastonhoitajilta, informaatioilta ja tietoasiantuntijoilta vaaditaan korkeakoulututkinto infor-maatiotutkimuksesta, jonka voi suorittaa Oulun ja Tampereen yliopistoissa ja Åbo Akademiassa. Alempi korkeakoulututkinto on humanististen tieteiden kandidaatti ja ylempi filosofian maisteri. Pätevyyden voi saada myös suorittamalla informaatiotutkimuksen opintoja muun korkeakoulu-tutkinnon lisäksi. (Ammattinetti 2019.)

Oulun seudun, Seinäjoen ja Turun ammattikorkeakouluissa voi opiskella kirjasto- ja tietopalvelu-alaa. Alaa opiskelleiden tutkintonimike on liiketalouden tradenomi (AMK). Toisen asteen amma-tillisissa oppilaitoksissa, kuten esimerkiksi Valkeakosken ammattiopistossa ja Haapaveden opis-tossa, on liiketoiminnan perustutkinto, jossa on suuntautumisvaihtoehtona kirjastopalvelut ja tutkintonimeke on merkonomi. Kirjastoalalle voi kouluttautua myös esimerkiksi Valkeakosken ammattiopistossa tieto- ja kirjastopalvelujen ammattitutkinnon kautta. Koulutukseen voivat ha-keutua henkilöt, jotka jo työskentelevät kirjasto- tai tietopalvelualalla. Opinnot voi suorittaa myös oppisopimuksella, jolloin kirjaston kanssa tehdään sopimus oppisopimuksesta. (Ammattinetti 2019; Keuda 2019; VAAO 2019.)

3.3 Kirjastotekniikka

Vähitellen muututtiin kirjastonhoitajan hallitsemista suljetuista kirjakaapeista avohyllyihin, joista asiakkaat saivat itse hakea haluamansa kirjan. Se vaati kirjojen ryhmittelyä ja merkitsemistä näkyvin selkämerkein, jotta kirjat oli helppo pitää järjestyksessä. (Vatanen 2002, 142.)

Valtion kirjastotoimikunta päätti suositella Deweyn kymmenluokitusjärjestelmää yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmäksi. Vuonna 1925 ilmestynyt luokitusopas otettiin kirjastoissa käyttöön, koska muita laajasti levinneitä luokitusjärjestelmiä ei ollut. Luokitusoppaan ensimmäinen suomalainen sovitelmä oli ilmestynyt jo vuonna 1913. (Mäkinen 1999, 132.)

Luettelointia varten ilmestyi luettelointiopas vuonna 1936. Kirjastokursseilla oli jo opetettu luettelointia oppaan sääntöjen mukaan. Ensimmäinen asiasanasto julkaistiin vuonna 1941. (Mäkinen 1999, 133.)

3.4 Lainausjärjestelmät

Kirjastoissa on ollut käytössä monenlaisia lainausjärjestelmiä. Vanhassa lainauskirjajärjestelmässä lainausta koskevat tiedot kirjoitettiin muistiin joko lainaajan tai kirjan nimen mukaan järjestettynä. Korttijärjestelmiä oli ainakin kolme erilaista: Newark, Brown ja niin kutsuttu yksikorttijärjestelmä, joka oli suomalainen muunnelmä Newarkista. 1930-luvun alussa Helle Kannila esitteli uuden Detroit-järjestelmän. Siinä mullistavaa oli, että merkinnät korttiin teki asiakas itse. Yksikortti- ja Detroit-järjestelmät olivat käytössä yleisissä kirjastoissa useita vuosikymmeniä. (Mäkinen 1999, 133–134.)

3.4.1 Lainaus yksikorttijärjestelmällä

Yksikorttijärjestelmässä tarvitaan jokaiseen kirjaan eräpäiväliuska ja lainaajalle jokaiseen lainattavaan kirjaan lainauskortti. Yksikorttijärjestelmässä päämerkintä tehdyistä lainoista on lainaajan nimellä kulkevassa lainauskortissa. Lainauskortti säilytetään kirjastossa, ja siitä näkee mitä lainaaja on lainannut. Lainauskortin tai -kortit, jos kerralla saa useamman teoksen lainaksi, lainaaja saa ensimmäisellä kerralla lainaamaan tullessaan. Lainaaja täyttää kaavakkeen, jolla hän ilmoitetaan kirjaston käyttäjäksi, ja hänen tietonsa merkitään lainaajien luetteloon, ja hän saa oman

lainaajanumeron. Kun lainauskortti täyttyy, kirjastonhoitaja kirjoittaa lainaajalle uuden lainauskortin. (Cannelin 1922, 80–82.) Lainauskortti on esitelty kuvassa 1.

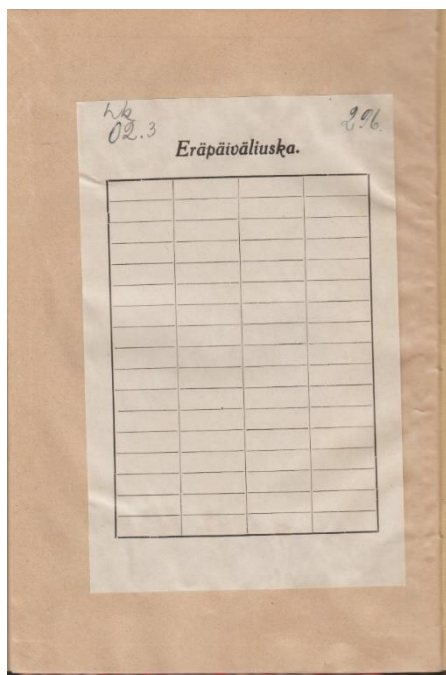
4. Tanninen Kalle sekatyömies Kujalan kylä		
15.05.22	9) 212	tak.
10.06.22	100	tak.
03.07.22	3) 15	

Kuva 1. Lainauskortti (Cannelin 1922, 81)

Kirjaa lainatessa kirjastonhoitaja leimaa tai kirjoittaa palautuspäivämäärän sekä kirjassa olevaan eräpäiväliuskaan että lainauskorttiin. Sen jälkeen hän kirjoittaa eräpäiväliuskan toiseen sarakkeeseen päivämäärän viereen lainaajan lainaajanumeron ja lainauskorttiin päivämäärän viereen lainattavan kirjan luokkanumeron ja kantanumeron. Kirjan kantanumero löytyy kirjan takakannessa olevan eräpäiväliuskan oikeasta ja tietokirjan luokkanumero vasemmasta yläreunasta. Kaunokirjallisuudella ei ole luokkanumeroa. Kun eräpäiväliuskan kaksi ensimmäistä saraketta on täynnä, jatketaan täyttämistä ylhäältä kolmannelta ja neljännestä sarakkeesta. (Cannelin 1922, 82–83.) Kirjan eräpäiväliuska on esitelty kuvissa 2 ja 3.

9.		212	
Eräpäiväliuska			
12.03.22	15		
10.04.22	29		
15.05.22	4		

Kuva 2. Eräpäiväliuska (Cannelin 1922, 83)

Kuva 3. Yksikorttijärjestelmän eräpäiväliuska (Kuva: Tarja Kyllönen)

3.4.2 Detroit-järjestelmä

Detroit-järjestelmässä tarvitaan muutama kortti enemmän kuin yksikorttijärjestelmässä. Jokaisessa kirjassa on niin sanottu kirjankortti, johon on kirjoitettu kirjan kartunnumero, kirjan tekijä ja nimeke. Kirjankorttia säilytetään kirjan takakanteen liimatussa kirjantaskussa. Jokaisella lainaajalla on oma lainaajakortti, johon on merkitty hänen lainaajanumeronsa, nimi, ammatti ja osoite. Lainatessaan lainaaja kirjoittaa lainaajanumeronsa kirjankorttiin. Virkailija tarkistaa numeron lainaajakortista ja vaihtaa kirjataskuun eräpäiväkortin. Kirjankortit jäävät kirjastoon, jossa ne ryhmitellään ensin pääluokkien mukaan ja sitten kartunnumeroiden mukaan. Samalla tehdään myös lainaustilastoa. Kirjankorttinippu laitetaan lokerikkoon, jossa jokainen eräpäivä on erotettuna omaksi osastokseen. Palautuksessa virkailija etsii eräpäivän mukaisesta kohdasta kirjankortin ja laittaa sen kyseessä olevan kirjan kirjantaskuun. (Kannila 1964, 161–163.) Kirjan palautusvaihe on menetelmän heikoin kohta, koska se vie paljon aikaa, vaatii tarkkuutta ja on pitkäväteistä. Myöhässä olevat lainat nähtiin vaivattomasti päivittäin laitetusta kortistosta. Virkailija etsii myöhässä olevasta lainasta lainaajan numeron avulla lainaajan tiedot ja postittaa myöhästymiskortin. (Piispanen 1977, 353–354.)

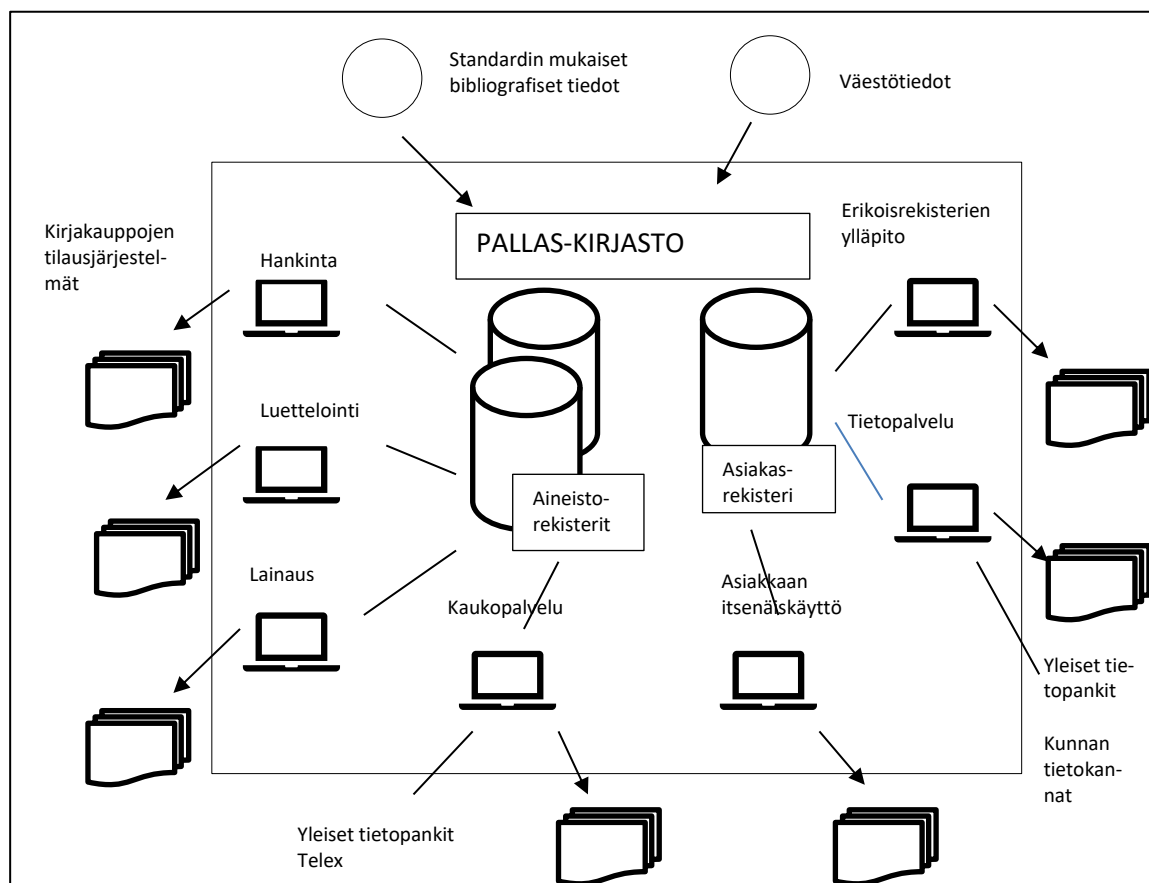
3.4.3 Kameralainaus

Lainauskamerajärjestelmässä jokaisessa lainattavassa kirjassa on kirjantasku, jossa on joko kirjankortti tai kirjataskuun on merkitty kirjan nimi ja numero. Lainaajilla on lainausta varten oma kirjastokortti. Lainattaessa kirjantaskuun laitetaan eräpäivän näyttävä numeroitu reikäkortti, joka kuvataan lainauskameralla mikrofilmille kirjastokortin ja kirjataskun tai kirjankortin kanssa. (Sarkola 1975, 140.) Eräpäiväkorttina voitiin käyttää myös optisesti luettavaa lipuketta. Kun kirja palautuu, virkailija tarkistaa, ettei palautus ole myöhässä ja poistaa eräpäiväkortin kirjantaskusta. Puuttuvat eräpäiväkorttien numerot etsitään mikrofilmiltä. Samalla nähdään lainaajan tiedot, jotta muistutuskortti voidaan lähettää. Kameralainaus on asiakkaalle nopea, mutta henkilökunnalle myöhästyneen aineiston karhuaminen on hankalaa ja vaatii paljon työtä. (Piispanen 1977, 354–355.)

3.4.4 Atk:n tulo kirjastoon

Tieto- ja viestintätekniiikan nopea kehittyminen 1900-luvun loppupuolella sai aikaan suuren muutoksen yleisissä kirjastoissa. Tietotekniikan hyödyntämisestä yleisissä kirjastoissa ryhdyttiin keskustelemaan voimakastahtoisemmin 1970-luvulla. Tietotekniikkaa käytettiin kuitenkin jo jossakin määrin 1960-luvulla. Esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston kameralainauksen reikäkortteja lajiteltiin koneellisesti kaupungin tietokeskuksessa. Koko maata koskeva ensimmäinen merkittävä suunnitelma sisältyi vuoden 1975 Yleisten kirjastojen atk-toimikunnan mietintöön. Keskeiset asiat kirjastoautomaatiossa olivat: kuka vastaa kirjastoautomaation kehityksestä ja kuka vastaa keskitetystä luetteloinnista eli aineistotietokannan laatimisesta. Helsingin seudulla ja Oulussa suunniteltiin omat kirjastojärjestelmät, joiden tarkoituksena oli vastata lainauksen hallinnassa oleviin haasteisiin. Helsingin seudulla suunniteltiin myös ensimmäinen alueellinen kirjastoverkko Pääsky, joka otettiin käyttöön heinäkuussa 1978. Atk-järjestelmän kehittäminen alkoi Oulussa vuonna 1975, jolloin aloitettiin kameralainauksen eräpäiväkorttien atk-pohjainen käsittely. Aineistotietokantaa kirjastojärjestelmää varten alettiin tehdä vuonna 1976, ja lainaus otettiin käyttöön lokakuussa 1978. Oulussa aloitettiin myös Finmarc-luettelointikokeilu yhdessä Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön kanssa. Kokeilun tarkoituksena oli kehittää sekä tiedon siirtämistä järjestelmästä toiseen että aineiston hakumahdollisuuksia tietokannoista. Marc on standardi, joka määrittelee luettelointitietojen atk-muotoisen esitystavan, jotta datan siirtäminen järjestelmästä toiseen onnistuu. (Saarti 2009, 738–742.)

Kirjastojärjestelmät yleistyivät 1980-luvulla. Tietoliikennetekniikka kehittyi eräpohjaisesta tekniikasta tosiaikaiseen tietojenkäsittelyyn. Ensimmäisen polven lainausjärjestelmiin kehittyivät ensiksi ajantasajärjestelmät, jolloin lainaustapahtumat päivittyivät heti ja järjestelmästä nähtiin heti lainattavan teoksen tilanne. Seuraavassa kehityksen vaiheessa tulivat integroidut kirjastojärjestelmät, jota kuva 4 esittelee. Kyseessä oli monipuolinen tiedonhallintajärjestelmä, jossa lainaus toiminta oli vain yksi osa-alue. Ensimmäisissä järjestelmissä tiedon hakeminen oli hankalaa, koska teoksesta oli tallennettu vain vähän tietoa. Kehitystyön tuloksena saatiin luettelointiformaatti, joka mahdollisti korkeatasoisen tiedonhaun. Myös aineiston hankinta voitiin hoitaa kirjastojärjestelmän kautta. Asiakastietojen keräyksen myötä tietosuoja tuli myös tärkeäksi. (Saarti 2009, 742–744.)

Kuva 4. Integroitu kirjastojärjestelmä 1989 (Saarti 2009, 745)

Seuraava kehittyvän tieto- ja viestintäteknikan aikaansaama muutos oli erilaisten yhteistyöverkostojen syntyminen. Pääkaupunkiseudun yhteisjärjestelmän lisäksi myös muualle Suomeen syntyi yhteistyöverkostoja. Esimerkiksi Oulun seudun kahdeksan kunnan Outi-verkko otettiin käyttöön 1980-luvun lopulla. Outi-verkossa käytettiin hyväksi yhteisiä tietokantoja ja yhteistä laitteis-

toa. Se mahdollisti myös muiden toimijoiden liittymisen kirjastoverkkoon, kuten esimerkiksi kunnan koululaitoksen. 1980-luvulla jatkui myös keskustelu kansallisesta kirjastoverkosta ja muun muassa luettelointitietojen tuottamisesta ja siirtämisestä. Finnmarc-standardin käyttöönotto kirjastojärjestelmissä mahdollisti jo siirtämisen. HYK ja Kirjastopalvelu tekivät luettelointiyhteistyösopimuksen tammikuussa 1988. Linnea, tieteellisten kirjastojen yhteisverkko, otettiin käyttöön myös 1980-luvulla. Kortistoista ja kirjoissa olevista bibliografioista siirryttiin tietokantoihin. Teknillisen korkeakoulun TENTTU oli yksi ensimmäisistä käyttöön otetuista tietokannoista. Alussa yhteydet olivat modeemin välityksellä, mutta sitten syntyi välittäjäpalveluita, kuten esimerkiksi Telesampo. (Saarti 2009, 745–748.)

1990-luvun isoimman mullistuksen aikaansai Internetin yleistymisen. Internet mahdollisti pääsyn kansainvälisiin kirjastojen kokoelmatietokantoihin. Sähköpostia ja uutisryhmiä alettiin myös hyödyntää kirjastotyössä. Kirjastosta tuli verkkopalveluiden tarjoaja ja aineistontuottaja. Helsingin kaupunginkirjasto oli vuonna 1994 ensimmäinen kirjasto maailmassa, joka tarjosi Internet-yhteyden asiakkailleen. Internetin integroituminen kirjastojärjestelmiin oli merkittävä muutos samoin kuin yhteistietokantojen syntyminen. LINDA (yliopistokirjastojen yhteistietokanta) otettiin käyttöön vuonna 1993. Tuolloin päätettiin luoda myös maakuntakirjastojen yhteisluettelo MANDA. Vuosituhannen alussa kirjastojen rooli digitaalisessa toimintaympäristössä oli vielä auki. Silloin oli suuri tarve tuoda suomalaista digitaalista aineistoa verkkoon, mutta ei voitu varmuudella sanoa, kuinka ja millaisilla välineillä ihmiset tulevaisuudessa lukevat ja käyttävät digitaalista aineistoa. Kirjojen kuolemaa oli jo ennustettu, mutta kirjoja kuitenkin julkaistiin tuolloin enemmän kuin koskaan ennen. (Saarti 2009, 750–754.)

3.5 Kirjastoautotoiminta

Kirjastoautolla tarkoitetaan lainaustoimintaa varten kalustettua autoa, jonka varsinaisena tehtävä on tietyn reitin ja hyväksytyin aikataulun mukaan tapahtuva kirjojen lainaus ja kaikki siihen liittyvä kirjastotoiminta. Kirjastoautoksi ei voida nimittää autoa, jonka tehtävänä on kuljettaa kirjoja kirjastosta toiseen kirjastoon tai lainausasemalle. (Sarkola 1969, 1; Sarkola 1975, 5.)

Suomen ensimmäisenä liikkuvana kirjastona pidetään pienoiskirjastoa, joka oli laitettu hevosen vetämään kulkupeliin Helsingin maalaiskunnassa vuonna 1913. Toiminta päättyi seuraavana vuonna, koska ensimmäinen maailmansota vaikeutti toimintaa. Seuraavan kerran vasta vuonna 1951 Helsingin maalaiskunnassa liikkui kirjoja pyörillä, tällöin jo auton kyydissä. Maalaiskunta

aloitti lainaustoiminnan tietyllä reitillä pakettiautolla, johon mahtui kolme siirtokirjastolaatikkoa. Kirjoja oli yhteensä 150 kappaletta ja yhden päivän lainausmäärä saattoi olla noin 70 kirjaa. (Sarkola 1975, 306.)

Kirjastoautojen hankkimisesta tehtiin eduskunnassa toivomusaloite vuonna 1947. Aloitteessa perusteltiin kirjastoautotoimintaa sillä, että tavoitteena on saada hyvää kirjallisuutta jokaisen kansalaisen ulottuville, koska monet maaseutualueet olivat ilman kirjastoa tai kirjastot olivat tasoltaan epätasaisia ja puutteellisia. Lisäksi vedottiin siihen, että kirjastoautot voisivat palvella paljon laajempaa lukijakuntaa kuin moni pieni kirjasto ja ne olisivat oiva väline yleisen kansalaissivistyksen kohottamisessa ja kaikkien ikäluokkien sivistysharrastuksen avaamisessa. Toivomusaloite kuitenkin hylättiin vedoten siihen, että kirjastoasiat yleensäkin olivat käsittelyssä samaan aikaan työskentelevässä komiteassa. Komitea julkaisi vuonna 1950 mietinnön, jossa se totesi kirjastoautotoiminnan tulevan kohtalaisen kalliiksi, joten se ei esittänyt kunnille valtionapua kirjastoautotoimintaan. Vuoden 1961 kirjastolakia laatinut virkamiestyöryhmä kuitenkin esitti, että kunnallisen kirjastoauton ostamiseen ja vuosittaiseen ylläpitoon tuli saada yhtäläinen valtionavustus kuin muuhunkin kirjastotoimintaan. Tämä esitys hyväksyttiin, ja se on vuoden 1961 kirjastolaissa. (Sarkola 1975, 307–308.)

Ensimmäinen varsinainen kirjastoauto ostettiin Turkuun vuonna 1961. Auto rakennettiin kuorma-auton alustalle ja suunnitteluun osallistuivat sekä kirjaston johto että auton korinrakentajat. Sen heikkoudeksi tuli pienuus, koska siihen mahtui alun perin vain 1500–1700 kirjaa. Myöhemmin tilaa järjesteltiin siten, että kirjoja mahtui 1800 kappaletta ja vapaalle lattiatilalle 10–15 henkilöä samanaikaisesti. Suomen toinen kirjastoauto hankittiin Lohjan maalaiskuntaan vuoden 1963 alussa. Se tehtiin pienestä umpikuorma-autosta koria korottamalla ja siinä oli hyllytilaa noin 1000 kirjalle. Maan kolmas kirjastoauto, johon mahtui 1800 kirjaa, hankittiin Urjalaan vuoden 1963 syksyllä. Vuonna 1969 Suomen kirjastoseuran asettama kirjastoautotoimikunta esitti, että kirjastoauton vähimmäiskooksi suositeltaisiin maalaiskunnille noin 2500 kirjan autoa ja kaupungeille ja kauppaloille noin 3000 kirjan autoa. Kirjastoautojen palveluita käytettiin runsaasti ja siksi 1970-luvun alussa suositeltiin jo maalaiskunnissakin kirjastoauton vähimmäiskooksi 3000 kirjan autoa. (Sarkola 1975, 308–309.)

Kirjastoautoväki seurasi suurella mielenkiinnolla atk:n kehittymistä, sillä atk:n arveltiin tuovan paljon etuja kirjastoautotyöhön. 1980-luvun puolella välissä suunniteltiin autoihin niin sanottua offline-lainausjärjestelmää. Järjestelmä toimisi pienoistietokoneessa, jossa auton lainaustiedot päivitetäisiin kerran päivässä pääkirjastolle kaapeliliittymän kautta. Alkuvaiheessa pelättiin sitä, miten herkäät tietokoneet kestävät kirjastoautossa olevia olosuhteita. Aiheuttaisivatko pöly, tärinä

ja lämpötilan vaihtelut tietokoneille ongelmia. Tuolloin ei vielä ollut kirjastojärjestelmien ja tietokoneiden toimittajilla osaamista kirjastoauton järjestelmille. Vuonna 1986 Kuhmo ja Mustasaari yhdessä Nixdorfin kanssa perustivat työryhmän, jonka tehtävänä oli kirjastoautoihin sopivan lainausjärjestelmän suunnittelu ja kehittäminen. Vajaan vuoden kestävän tiiviin yhteistyön jälkeen Kuhmo otti 28.9.1987 ensimmäisenä käyttöön kirjastoautoon sopivan lainaustenvilvonta järjestelmän. (Kyöstiö 2011, 264–266.)

4 Historiikin tutkimusasetelma

Tutkimuksen aiheena on Kuhmon kaupunginkirjaston historia. Kuhmoniemen kuntakokous päätti perustaa Kuhmoniemelle lainakirjaston vuonna 1880 Suomen suuriruhtinas Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallituskauden muistoksi (Wilmi 2003, 248). Kuhmon kaupunki, entinen Kuhmoniemen kunta, sijaitsee Oulun läänissä Kainuun maakunnan kaakkoisosassa. Vuonna 2018 Kuhmon asukasluku oli 8 329 henkilöä. Kuhmon kunta perustettiin vuonna 1865, ja kaupungiksi Kuhmo muutui vuonna 1986. Kaupungin kokonaispinta-ala on 5 458 km², josta maapinta-alaa on 4 821 km² ja vesipinta-alaa on 637 km². (Kuhmo 2019.)

Kuhmoniemen seutu kuului alussa Limingan seurakuntaan, josta se siirtyi vuonna 1559 Oulunjärven, vuonna 1599 Paltamon ja vuonna 1647 Sotkamon seurakuntaan. Kuhmoniemi lohkaistiin omaksi kirkkoherrakunnaksi 1.10.1856, ja sitä hoiti kirkkoherra ja pitäjänapulainen. (Pfaler, 1909, 5, 23.) Kuhmoniemen seurakunta muutti nimekseen Kuhmon seurakunta vuonna 1937 (Kuhmon seurakunta 2019).

4.1 Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus

Kanasen (2014, 18) mukaan Strauss & Corbin (1990) määrittää, että laadullinen tutkimus on mikä tahansa tutkimus, jolla yritetään löytää tietoa ilman tilastollisia tai muita määrällisiä menettelytapoja. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään sanoja ja lauseita, eikä lukuja kuten määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tutkittava ilmiö sekä ymmärtämään ja antamaan tulkinta sille. Kanasen (2014, 18) mukaan Creswell (2007) kertoo, että laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimus tehdään luonnollisessa ympäristössä, aineisto hankitaan tutkittavilta vuorovaikutussuhteessa, tutkija on materiaalin kerääjä, tutkimusaineisto on tekstiä, kuvia, haastatteluja, huomio on tutkittavan näkökulmassa, merkityksessä ja näkemyksessä ja päämääränä on kokonaisvaltainen ymmärrys tutkittavasta aiheesta. (Kananen 2014, 18.)

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään yleensä aineistonkeruumenetelmänä haastattelua, kyseilyä, havainnointia ja erilaisiin asiakirjoihin perustuvaa tietoa. Näitä voidaan käyttää vaihtoehtoisesti rinnan tai eri tavoin yhdistettyinä riippuen siitä, millainen tutkittava aihe on. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.)

Haastattelu

Haastattelussa ja kyselyssä halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee asiasta tai miksi hän on toiminut niin kuin on toiminut. Kyselyn ja haastattelun ero liittyy haastattelijan toimintaan tiedonkeruuvaiheessa. Kyselyssä haastateltavat täyttävät kysymyslomakkeen joko kotonaan tai ryhmätilanteessa. Haastattelu tehdään suullisesti ja haastattelija tallentaa vastaukset joko kirjallisesti tai nauhoittaen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.)

Kirjallinen materiaali

Tuomen mukaan Eskola (1975) jakaa tutkimusaineistona käytettävän kirjallisen materiaalin kahteen luokkaan: yksityisiin asiakirjoihin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin. Esimerkiksi puheet, kirjeet, päiväkirjat, muistelmat ja sopimukset ovat yksityisiä asiakirjoja. Niihin kuuluvat myös esseet ja eläytymismenetelmät. Joukkotiedotuksen tuotteita ovat sanoma- ja aikakauslehdet. Lisäksi elokuvat, radio- ja tv-ohjelmat voidaan jaotella joukkotiedotuksen tuotteisiin, vaikka ne eivät varsinaista kirjallista materiaalia olekaan. Näiden kaikkien dokumenttien analyysissä voidaan käyttää tietyn edellytyksin sisällönanalyysia ja myös diskurssianalyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 84.) Diskurssianalyysi tutkii kielenkäyttöä ja kohdentuu puhekäytänteisiin ja puhetapoihin eli diskursseihin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 225).

4.2 Haastattelujen tekeminen

Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori (2017) ovat kirjassaan Tutkimushaastattelijan käsikirja koonneet kaksitoista erilaista haastattelulajia: kyselyhaastattelu, ryhmähaastattelu, etnografinen haastattelu, elämäkertahaastattelu, kertomushaastattelu, historiallinen muistitietohaastattelu, asiantuntijahaastattelu, virikehaastattelu, kävelyhaastattelu ja puhelinhaastattelu.

Virrankosken (1996, 8) mukaan historialliset haastattelut voidaan ryhmitellä kahteen ryhmään: joukkohaastattelut ja yksilöhaastattelut. Kyseessä on silloin haastateltavien valinnan mukaan tehty ryhmittely. Joukkohaastattelussa kerätään yhteisiä ilmiöitä koskevaa tietoa isohkolta joukolta haastateltavia. Historian tutkimuksessa joukkohaastattelun onnistuminen riippuu siitä minkälaisista ja kuinka vanhoista asioista on kyse. Tutkittaessa hyvin konkreettisia, jokapäiväiseen elämään liittyviä asioita, joiden aikaväli ei ylitä 50–60 vuotta, voidaan saada hyvin luotettavaa ja hyödyllistä tietoa. Joukkohaastatteluja kannattaa käyttää, kun kaivataan konkreettista, luonteeltaan kulttuuri- tai sosiaalishistoriallista tietoa, esimerkiksi työelämästä, asunto-oloista, vapaa-

ajasta ja niin edelleen. Joukkohaastattelussa kysymysten täytyy olla ylimalkaisia, koska haastateltavista ei voida hankkia riittävästi tietoja ennakkoon. Yksilöhaastattelussa haastatellaan yhtä aihepiiriin hyvin tuntevaa henkilöä kerrallaan. Aihe haastattelussa on yleensä melko suppea ja tiivis, ja sitä voidaan vielä rajata sen mukaan, mitä arvellaan kertojan parhaiten asiasta tietävän. (Virrankoski 1996, 9–10.)

Haastattelu on joustava tapa kerätä tietoa. Haastattelija voi toistaa ja tarkentaa kysymyksiä, oikeista väärinkäsityksiä ja keskustella haastateltavan kanssa. Haastattelussa halutaan saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta. Sen vuoksi kannattaa haastateltavalle antaa haastattelukysymykset tai aiheet etukäteen, jotta haastateltava voi tutustua niihin. Eettisestikin on hyvä kertoa etukäteen, mitä haastattelu koskee, sillä ihmiset eivät lupaudu tutkimukseen, jonka sisältöä he eivät tiedä. Haastattelun etuihin kuuluu myös se, että kun haastattelulupa on saatu, haastateltava harvoin kieltäytyy enää haastattelusta ja aineiston käytöstä tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–74.)

Suunnittelu on kaiken a ja o ennen haastattelutyön aloittamista. Aiheeseen ja kirjallisiin lähteisiin on tutustuttava seikkaperäisesti. Haastattelun voi tehdä puhelimella, kirjallisesti kirjeellä tai sähköpostilla tai henkilökohtaisella tapaamisella. Puhelimella ei kuitenkaan kannata tehdä laajaa haastattelua, vaan se sopii alustavien tietojen hankkimiseen ja asioiden tarkistamiseen ja täydentämiseen myöhemmin. Kirjallista haastattelua voi käyttää tietojen hankkimisessa, jos henkilö asuu toisella paikkakunnalla. Kirjallisen haastattelun hyviä puolia ovat edullisuus ja se, että haastateltavalla on hyvää aikaa muistella ja ajatella kysytyjä kysymyksiä. Joillekin henkilöille asioiden esittäminen kirjallisesti on kuitenkin vaikeaa. Henkilökohtainen haastattelu on paras vaihtoehto, koska haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutus saa esiin uusia asioita, joita haastattelija ei ole tullut etukäteen edes ajatelleeksikaan. Haastattelu vaatii aikaa, joten sen voi maininta huonoksi puoleksi. Lisäksi haastattelusta voi tulla matkustuskustannuksia. (Virrankoski 1996, 12–14.)

Haastattelu vaatii jonkin muistiinpanovälineen, ja haastattelutyössä nauhuri on ollut jo pitkään käytössä. Nauhuri vapauttaa haastattelijan kirjoittamiselta ja hän voi täysin paneutua keskusteluun haastateltavan kanssa. Nauhuri tallentaa myös yksityiskohtaisesti haastateltavan esityksen ja asiasisällön. Nauhurin käytön huono puoli on, että tietojen kirjoittaminen eli litterointi vie paljon aikaa. (Virrankoski 1996, 15.)

4.2.1 Muistitiedon käyttäminen

Haastattelutietoja käytettäessä tutkimuksessa tulee muistaa, että muistitieto on itsessään epäluotettavaa ja vaatia tarkkaa lähdekritiikkiä. Ihmisen muisti on rajallinen ja se rappeutuu iän karttuessa, ja siksi muistitiedossa voi olla epäkohtia ja virheitä. Haastateltavan tiedot voivat alun perinkin olla virheellisiä ja puutteellisia. Kertojan omiin tietoihin voi sekoittua jonkun toisen kertomaa tietoa, jota hän pitää omana kokemuksenaan. Haastateltavalla voi olla asiasta ikäviä muistoja, joten hän ei kerro kaikkea tai hän kaunistelee omia tekojaan. Haastattelijakin on voinut aiheuttaa virheitä esittämällä johdattelevia kysymyksiä tai käsittämällä kertomuksen väärin. (Virrankoski 1996, 24–26.)

Lyhyenkään ajan jälkeen on vaikea muistaa enää tarkkoja päivämääriä, kellonaikoja ja tapahtumien pikkuseikkoja. Tärkeät asiat jäävät paremmin mieleen kuin epäolennaiset ja merkityksettömät. Muistot samasta asiasta voivat olla erilaiset eri ihmisillä. Tutkijan on siksi suhtauduttava kriittisesti menneisyyttä koskeviin kertomuksiin. Niitä tulee käsitellä arvioiden ja tulkiten. Siksi olisi hyvä käyttää useita eri lähteitä, jotta totuus selviäisi. Myös kirjallisessa lähdeaineistossa voi olla tahallisia tai tahattomia virheitä, jopa pöytäkirjoissa tai sanomalehdissä on totuutta voitu muuttella. (Vanntti 2010, 47–49.)

4.2.2 Litterointi

Litteroinnilla tarkoitetaan esimerkiksi nauhoitetun haastattelun tai tutkimukseen osallistuneiden vastaajien käsin kirjoittamien kirjoitusten puhtaaksi kirjoittamista. Aineisto kirjoitetaan sen hallitsemista ja tutkimista helpottavaan ulkomuotoon yleensä tekstinkäsittelyohjelmalla. Litterointi aiheuttaa päänvaivaa muun muassa siinä, miten tarkasti haastattelu tulee kirjoittaa puhtaaksi. Kirjoitetaanko jokainen sana semmoisenaan kuin sen kuulee kaikkine äännähdyksineen. Jos tutkittava on kirjoittanut käsin tekstin, silloin saattaa mietityttää esimerkiksi se, pitääkö kaikki kirjoitusvirheet toistaa. Entä miten murre sanat käsitellään? (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2017.)

Se, kuinka tarkkaan esimerkiksi nauhoitettu haastattelu kirjoitetaan puhtaaksi, riippuu tutkimusongelmasta ja kieleen suhtautumistavasta. Kun analyysi tarkastelee kielenkäyttöä ja/tai vuorovaikutusta, kielellisen analyysin tarkoitus tulee määritellä täsmällisesti. Kielellisille analyysitavoille yhteistä on se, että puhetta tai tekstiä tutkitaan hyvin tarkasti ja kiinnitetään huomiota erityisesti

kieleen. Keskusteluanalyysin ja diskurssianalyysin tarkastelussa otetaan avuksi erityisiä litterointimerkkejä. Diskurssianalyysi tutkii kielen käyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa. Valittu analyysitapa siis määrittää sen, miten tarkasti aineisto litteroidaan. Litterointi voi olla a) sanasta sanaan, lisättyinä tauot, intonaatiot, päällekkäispuhunta, sisään ja uloshengitys (CA-taso), b) sanasta sanaan, lisättyinä tauot ja päällekkäispuhunta, c) sanasta sanaan ja tauot (pisteinä tms., ei sekunteina) tai d) sanasta sanaan muokaten. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2017.) Tämä opinnäytetyö on litteroitu sanasta sanaan muokaten, koska tutkimuksessa ei ole tarkasteltu kielenkäyttöä tai vuorovaikutusta.

Haastattelijan on hyvä heti haastattelun jälkeen tai viimeistään muutaman päivän aikana tallentaa kaikki nauhoitettu sisältö tietokoneelle. Silloin haastattelija vielä muistaa haastattelun ja siihen liittyvät yksityiskohdat. Jos haastattelija huomaa epäselvyyksiä nauhaa purkaessaan, hänen pitää heti ottaa yhteyttä haastateltavaan ja selvittää asia. Jos epäselvä asia on merkittävä, on paras mennä haastateltavan luokse nauhoittamaan muuttuva tai puuttuva kohta uudelleen. Yhden haastattelutunnin litteroimiseen kuluu aikaa noin 3–5 tuntia. Tämän vuoksi haastattelu pitää tehdä huolellisesti suunnitellun aihekokonaisuuden ja haastattelulistan mukaan. Haastattelukäsikirjoituksesta poikkeaminen kostautuu nauhoitusta purettaessa. (Wahlroos 2000, 74–75.)

5 Kuhmon kirjaston historiikki

Kuhmon kirjaston historiikki kuvaa kirjaston toiminnan muuttumista lähes 140 vuoden aikana. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada talteen eläkkeellä olevien pitkäaikaisten työntekijöiden muistelut ja kokemukset 1960-luvulta alkaen. Tutkimus vastaa kysymykseen:

- Miten toiminta on muuttunut Kuhmon kirjastossa vuosien aikana?

Kuhmon kirjastotoiminta alkoi vuonna 1880. Silloinen kuntakokous päätti perustaa seurakuntaan lainakirjaston Suomen suuriruhtinas Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallituskauden kunniaksi. Tuupalan postinhoitaja Sofia Swan toimi ensimmäisenä kirjastonhoitajana. Kirjasto toimi eri paikoissa muun muassa kansakoululla, Korpilinnassa, paloaseman pyöreässä tornissa ja paloaseman kupeeeseen rakennetussa tilassa, kunnes nykyinen kirjastotalo rakennettiin Tuupalan saunan paikalle vuonna 1988.

Haastattelujen toteuttaminen

Laadulliseen tutkimukseen päädyttiin, koska sille on tyypillistä, että tutkimus tehdään luonnollisessa ympäristössä, aineisto hankitaan tutkittavilta vuorovaikutussuhteessa, tutkija on materiaalin kerääjä ja tutkimusaineisto on tekstiä, kuvia ja haastatteluja.

Yhtenä tiedonkeruumenetelmänä käytettiin haastatteluja. Haastateltavana oli kaksi kirjastoautonkuljettajaa, kirjastonhoitaja ja kirjastovirkailija. Haastatteluista kolme tehtiin haastateltavan kotona ja yksi Kuhmon kaupunginkirjastossa, koska haastateltava asui kauempana Kuhmon keskustasta. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja havainnointia ei käytetty ollenkaan, koska vain haastattelun sisällöllä oli merkitystä. Haastattelutilanteet olivat jännittäviä sekä haastattelijalle että haastateltaville. Jännitystä lievensi kuitenkin se, että haastattelija oli työskennellyt Kuhmon kirjastossa useaan otteeseen määräaikaissa työsuhteissa, joten haastattelija ja haastateltavat olivat tuttuja keskenään. Haastattelujen jälkeen kaksi haastateltavaa totesikin, että ”Eihän se haastattelu niin kauheaa ollutkaan”. Haastattelussa käytettiin videokameraa ja nauhoitettavaa mikrofonia. Osa haastateltavista ei halunnut tulla kuvatuksi, joten heidän kohdallaan kamera suunnattiin muualle. Videokuvaus oli lähinnä varmistuksena nauhoitukselle. Haastattelua ennen haastateltavat saivat listan kysymyksiä, jotta he saivat aikaa miettiä vastauksia etukäteen. Kysymykset olivat hieman erilaiset jokaiselle haastateltavalle (Liite 1). Haastatteluaineiston käyttöä varten kysyttiin lupa lomakkeella (Liite 2). Haastatteluissa tuli usein esille se, että haastateltavalla oli vaikea

muistaa tarkkoja päivämääriä. Heillä oli myös vaikeuksia muistaa tapahtuminen etenemisjärjestyksiä.

Kirjallisena materiaalina käytettiin aikaisemmin tehtyjä Kuhmon kirjastoa koskevia seminaaritöitä, kirjastossa säilytettyjä asiakirjoja ja lehtileikkeitä. Kirjaston henkilökunta on ottanut talteen kirjastoa koskevia lehtilehtileikkeitä vuodesta 1967 alkaen. Lehtileikkeisiin oli yleensä merkitty sanomalehden nimi ja ilmestymispäivämäärä, muutamaa alkuvuoden lehtileikettä lukuun ottamatta. Yleensä lehtileikkeet olivat Kuhmolaisesta tai Kainuun Sanomista, mutta myös muiden lehtien leikkeitä oli otettu talteen. Lähdeluetteloja ja viitteitä varten lehtileikkeistä puuttuivat sivunumerot, jotka etsittiin Kuhmolainen-lehdistä nidotuista kirjoista ja Kainuun Sanomien osalta mikrofilmeiltä. Kuhmolaisen lehdet on nidottu kirjaksi vuodesta 1959 alkaen, ja lehdet löytyvät myös mikrofilmiltä. Kainuun Sanomat on tallennettu mikrofilmille vuodesta 1925 alkaen. Yhteen lehtileikkeeseen ei ollut merkitty muuta kuin päivämäärä, joten sen alkuperä jäi epäselväksi. Lehtileikettä ei löytynyt Kuhmolaisesta ja Kainuun Sanomista leikkeessä olevan päivämäärän kohdalta. Lehtileikkeiden sivunumeroita ja tekijätietoja kysyttiin myös Sotkamo-lehden, Kalevan ja Karjalaisen toimituksesta sähköpostilla. Kirjastonjohtajien työssäoloaikoja kysyttiin myös Kuhmon kaupungin arkistosta sähköpostilla

Haastattelut litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi Word-tiedostoon. Litterointi vaati paljon aikaa ja oli työlästä. Haastattelut kestivät 39–55 minuuttia. Tekstiä tuli kaiken kaikkiaan 56 sivua, 13–15 sivua haastattelua kohti. Ensimmäistä haastattelua purettiin 2 minuuttia tunnissa, mutta viimeisessä haastattelussa litterointi hieman nopeutui, ja sitä purettiin 5 minuuttia tunnissa. Purkunopeuteen vaikuttivat haastateltavien puhenopeus ja se, miten he asian esittivät. Haastateltava saattoi hakea sanoja useaan otteeseen, joten litteroinnista tuli rikkonaista. Litteroinnin purkunopeuden paranemiseen vaikutti myös purkajan taitojen kasvu litterointien edetessä. Litteroinnissa olisi ollut tärkeää, että haastattelu olisi purettu heti tapaamisen jälkeen. Tämä olisi auttanut seuraavassa haastattelussa karsimaan ne virheet, joita haastattelijalle tuli edellisessä haastattelussa. Tässä tutkimuksessa litterointi ei tapahtunut heti vaan haastattelujen purkuun meni aikaa. Haastattelija kyllä huomasi purkujen edetessä, että virheitä tuli. Esimerkiksi haastattelija keskeytti haastateltavan muutaman kerran, joten asian kertominen jäi kesken. Keskeytyksiä sattui siksi, että haastattelija halusi kysyä kysymyksen ennen kuin hän unohtaisi mitä piti kysyä. Haastattelunauhat, litteroinnit ja haastatteluihin liittyvät asiakirjat jäävät säilytettäväksi Kuhmon kaupungin kirjastoon.

Historiikin kokoaminen

Litterointien jälkeen alkoi kirjallisen materiaalin tutkiminen ja historiikin kirjoittaminen. Alustavasti materiaalia oli jo silmäilty ennen haastatteluja. Ensin käytiin läpi kaikki kirjallinen aineisto, seminaarityöt ja tutkielmat, ja kirjoitettiin historiikkiin tekstiä sieltä. Sen jälkeen yhdistettiin aineistoon haastatteluista saatu tieto, ja lisätietoa etsittiin lehtileikkeistä. Lehtileikekansioita oli kuusi isoa kansiota, joista viisi oli vuosilta 1960–1986, 1986–1999, 2000–2010, 2011–2017 ja 2018–. Lisäksi yksi kansio lehtileikkeitä koski uuden kirjastotalon rakentamista vuosina 1984–1989. Kun kaikki kansiot oli käyty läpi, ja tiedot kirjoitettu historiikkiin, pidettiin palaveri Kuhmon kirjaston kirjastotoimenjohtajan ja kirjastonhoitajan kanssa. Palaverissa käytiin läpi siihen mennessä kirjoitettua tekstiä, ja keskusteltiin historiikin rakenteesta ja lisättävistä tiedoista.

Valmis historiikki

Alun perin historiikki oli jaoteltu siten, että kirjaston historian alkuvuodet olivat kronologisessa järjestyksessä kappaleessa Kuhmon kirjaston vaiheet. Seuraavaksi kerrottiin kirjaston palveluista, atk:n tulosta kirjastoon, uudesta kirjastotalosta ja nykyisestä toiminnasta omissa kappaleissaan. Kirjoittamisen loppuvaiheessa jaottelu alkoi tuntumaan hankalalta, ja palaverissa todettiin, että on parempi muuttaa jaottelu kokonaan kronologiseksi. Ainoastaan kirjastoautotoiminta otettiin omaan kappaleeseen, koska se haluttiin pitää omana kokonaisuutena, ja sen ajankohdat jakautuivat useisiin vuosikymmeniin.

Historiikissa on kuvattu kirjaston toimintaa perustamisesta alkaen vuodesta 1880 vuoden 2020 kevääseen asti. Siinä on kerrottu kirjaston henkilöstön työtehtävistä ennen ja nyt, ja siitä miten atk:n tulo vaikutti kirjaston toimintoihin. Lisäksi siinä on kerrottu henkilökunnan pätevoitymisestä virkaan ennen, ja mitä koulutusvaatimuksia kirjastovirkailijoilla ja kirjastonhoitajilla on nyt. Historiikista löytyy myös uuden kirjastotalon rakentamisen vaiheet aina arkkitehtikilpailusta vihkiäisiin asti. Kirjaston sijainnit ja kirjastonjohtajien nimet on myös kerrottu. Lopussa on vielä katsaus nykyiseen toimintaan ja tulevaisuuden tapahtumiin. Historiikissa on tekstiä 44 sivua ja kaiken kaikkiaan 53 sivua.

Toimeksiantaja toteaa, että opinnäytetyö on arvokas Kuhmon kaupunginkirjastolle, koska kehitysvaiheet ja suuret muutokset on saatu dokumentoitua. Heidän mukaansa historiikkia voidaan hyödyntää esimerkiksi Kuhmon kaupungin tilaisuuksissa, Kuhmon verkkosivuilla sekä kirjaston toimintoja kehitettäessä.

6 Pohdinta

Kirjastotoiminta perustuu lakeihin ja asetuksiin, siksi kirjastotoiminta on muuttunut ja kehittynyt suunnilleen samalla lailla kaikkialla Suomessa. Muutos on ollut valtava. Lainausrjestelmät ovat muuttuneet yksikorttijärjestelmästä Detroit-järjestelmän kautta kameralainukseen ja siitä atk-järjestelmiin. Manuaalisesti tapahtunut kirjastotyö helpottui paljon, kun atk-järjestelmät otettiin käyttöön 1980-luvulla. Kirjaston henkilökunnan työnkuva on muuttunut atk:n myötä. Henkilökunta on joutunut opettelemaan atk:n käytön ja neuvomaan ja opettamaan sitä myös asiakkaille muun kirjastotyön ohella. Rutiinityöt kuten hankinta, luettelointi, tilastointi, lainaus ja palautus ovat helpottuneet, mutta tilalle on tullut paljon muuta työtä. Laki yleisistä kirjastoista (L 1492/2016) asettaa kirjastoille pykälässään 6 seuraavat tehtävät: Yleisen kirjaston tulee tarjota pääsyyntä aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, pitää yllä monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon, tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan ja edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Näiden tehtävien hoitamiseksi yleisellä kirjastolla tulee olla tarkoituksenmukaiset tilat, ajantasainen välineistö sekä riittävä ja osaava henkilöstö. Uusi laki asettaa kirjaston henkilökunnalle uusia haasteita.

Historiikin kirjoittaminen oli iso urakka. Lehtileikkeistä saatu tiedon määrä oli suuri, ja oli vaikeaa miettiä mikä tieto on oleellista historiikin kannalta. Kaikkea tietoa ei löytynyt aineistosta, vaan tieto tuli kirjastotoimenjohtajalta tai kirjastonhoitajalta. Kirjoittaminen on itselle ollut aina vaikeaa, ja tämän työn aikana epätoivo iski monta kertaa. Opinnäytetyön valmistumiseen meni kaiken kaikkiaan pari vuotta, koska terveydelliset syyt hidastivat kirjoittamista. Hitaasta edistymisestä oli kuitenkin se etu, että vaikka tekstiä ei syntynyt, historiikka tuli pohdittua koko ajan, ja se auttoi tiedon jäsentelemisessä. Pikku hiljaa historiikki kuitenkin eteni.

Haastattelut olivat työn mukavin vaihe. Se oli jännittävää niin itselle kuin haastateltaville, mutta monta mielenkiintoista ja mukavaa muistoa käytiin läpi haastattelun aikana ja haastattelun jälkeenkin. Itselle oli suuri etu, että tunsin jo haastateltavat entuudestaan. Etua oli myös siitä, että olin työskennellyt kirjastossa jo vuodesta 1981 alkaen määräaikaisissa työsuhteissa, joten tiesin, miten ennen kirjastossa työskenneltiin.

Tästä projektista viisastuneena tekisin tutkimusta vähän eri järjestyksessä. Kirjoittaisin ensin kirjallisista lähteistä ja lehtileikkeistä saadun tiedon historiikkiin, ja haastattelut tekisin vasta sen

jälkeen. Haastattelukysymyksiä voisi tehdä sen mukaan, mikä on jäänyt epäselväksi kirjallisen aineiston pohjalta. Kuten Levä (2016, 214) toteaa, että sitä parempi historiikista tulee, mitä enemmän siihen käyttää aikaa. Niin on tämänkin historiikin kohdalla. Jos aikaa olisi ollut käytettävissä enemmän, tästäkin olisi tullut parempi.

Jatkotutkimuksena Kuhmon kaupunginkirjaston henkilökuntaa voisi haastatella lisää. Henkilökunnassa on muitakin henkilöitä, jotka ovat työskennellyt kirjastossa kymmeniä vuosia. Heidän tietotaitonsa olisi hyvä saada myös talteen. Lehtileikkeistä, museosta ja kaupungin arkistoista löytyy varmasti lisää tietoa kirjaston historiaan lisättäväksi.

Lähteet

Ammattinetti. (2019). Viitattu 3.7.2019. http://www.ammattinetti.fi/ammattialat/detail/80_ammattiala

Cannelin, H. (1922). *Kirjastonhoidon opas*. Helsinki: Tietosanakirja Osakeyhtiö.

Curthoys, A. & McGrath, A. (2009). *How to write history that people want to read*. Sydney: University of New South Wales Press Ltd. Viitattu 16.03.2019. <http://www.kamk.fi/kirjasto>, Ebook Central.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2015). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

Kaartinen, M. & Korhonen, A. (2005). *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.

Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kannila, H. (1964). *Kirjastonhoidon opas*. Helsinki: Otava.

Katajala, K. (1990). *Historiikinkirjoittajan opas*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Keuda. (2019). Tieto- ja kirjastopalvelujen ammattitutkinto (AT). Keski-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä. Viitattu 9.7.2019. <https://www.keuda.fi/koulutustarjonta/koulutushaku/tutkinnot/tieto-ja-kirjastopalvelujen-ammattitutkinto-at>

Kuhmo. (2019). Saatavilla 22.06.2019. <https://www.kuhmot.fi/>

Kuhmo. (2020). Kulttuuri ja vapaa-aika. Tuupalan museo. Saatavilla 16.4.2020.

<https://www.kuhmo.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/museot/tuupalan-museo/>

Kuhmon seurakunta (2019). Saatavilla 10.9.2019. <https://www.kuhmonseurakunta.fi/etusivu>

Kyöstiö, A. (2011). *Kirjastoautotoiminnan 50 vuotta*. Helsinki: Avain.

L 1492/2016. Laki yleisistä kirjastoista. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161492#Pidp446523216>, Suomen laki.

- Levä, K. (2016). Raha ei ratkaise tieteellisyyttä. Teoksessa T. Miettinen & R. Toivo (toim.) *Mitä väliä on historialla?* (211–217). Tampere: Tampere university press.
- Mäkinen, I. (2009). *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Helsinki: BTJ.
- Mäkinen, I. (1999). *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Pfaler, K. (1909). *Muistelmia Kuhmoniemen seurakunnasta*. Uusintapainos 2014. Kuhmo: Kuhmon Kotiseutuyhdistys ry.
- Piispanen, R. (1977). Kirjastojen lainausmenetelmät. Teoksessa I. Holmberg, H. Kauppi, V. Lehväs-laiho & E. Wirla (toim.) *Kirjastonhoidon käsikirja*. (351–362). Helsinki: Suomen Kirjastoseura.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2017). *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Viitattu 5.2.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html
- Saarti, J. (2009). Seinätön kirjasto: Tieto- ja viestintäteknikkaa yleisissä kirjastoissa 1970–1990-luvulla. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*. (738–757). Helsinki: BTJ Kustannus.
- Sarkola, S. (1969). *Kirjastoautotoiminta Suomessa*. Helsinki: Suomen kirjastoseura.
- Sarkola, S. (1975). *Kirjastoautokäsikirja*. Helsinki: Suomen kirjastoseura.
- Sievänen-Allen, R. (1978). *Johdatus kirjastotieteeseen ja informatiikkaan*. Helsinki: Otava.
- Syrjö, V-M. (2009). Stålhandske, Torsten. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997-. URN:NBN:fi-fe20051410. ISSN 1799-4349 (Verkojulkaisu). Viitattu 27.9.2018. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2342>
- Suomisanakirja*. (2018). Viitattu 20.9.2018. <https://www.suomisanakirja.fi/historia>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosa-keyhtiö Tammi.
- VAAO. (2019). Merkonomi, kirjastopalvelut. Valkeakosken ammattiopisto. Viitattu 9.7.2019. <https://vaao.fi/koulutus/perustutkinnot/merkonomi-kirjastopalvelut/>
- Vantti, M. (2010). *Totta ja tarua*. Tampere: Mediapinta.

Vatanen, P. (2002). *Sääty-yhteiskunnan kirjastosta kansalaisyhteiskunnan kirjastoksi : yleisten kirjastojemme murroskausi 1890-luvulta 1920-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vatanen, P. (2009). Kirjastoalan koulutuksen murroksia: kurssit, kirjeopistot ja korkeakoulut. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*. (758–778). Helsinki: BTJ Kustannus.

Virrankoski, P. (1996). *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa*. Turku: Turun yliopisto.

Wahlroos, L. (2000). *Opas historiankirjan tekijälle*. Helsinki: Finn Lectura.

Wilmi, J. (2003). *Kuhmon historia*. Kuhmo: Kuhmon kaupunki.

Yleiset kirjastot Suomessa 200 vuotta. (1994). Vaasa: Vaasan läänin yleisten kirjastojen 200-vuotistoimikunta.

Haastattelukysymyksiä

SP, kirjastonhoitaja, työssä 44 vuotta, 1965 – 2009

1. Minä vuonna olet syntynyt?
2. Milloin aloitit työt kirjastossa?
3. Missä kirjasto silloin oli?
4. Kuka oli kirjaston johtaja?
5. Miten paljon henkilökuntaa oli?
6. Minkälainen koulutus sinulla oli?
7. Koulutettiin sinua työssäolo aikana?
8. Minkälaista työtä teit?
9. Mistä kirjat tuli?
10. Miten lainaus ja palautus tapahtui ennen?
11. Minkälaista av-aineistoa oli?
12. Mistä av-aineisto tuli?
13. Miten työt muuttuivat työssä olosi aikana?
14. Miten atk:n tulo vaikutti sinun töihisi?
15. Minkälaista oli muuttaa uuteen kirjastotaloon?
16. Löytyykö sinulta kirjastossa työssäoloaikaisia valokuvia?
17. Milloin jäit eläkkeelle?

Haastattelukysymyksiä

JH, kirjastoautonkuljettaja, työssä 34 vuotta, 1970 – 2004

1. Milloin aloitit työt kirjastossa?
2. Minkälainen koulutus sinulla oli?
3. Minkälaista työtä teit?
4. Missä kirjasto silloin oli?
5. Kuka oli kirjaston johtaja?
6. Ketä muita oli töissä kirjastoautossa?
7. Miten paljon henkilökuntaa oli kirjastoautossa?
8. Minkälainen työjako teillä oli kirjastoauton henkilökunnan kesken?
9. Kuinka monta kirjastoautoa ajoit?
10. Oliko niissä eroja?
11. Koulutettiin sinua työssäolo aikana?
12. Miten työt muuttuivat työssä olosi aikana?
13. Miten atk:n tulo vaikutti sinun töihisi?
14. Tuliko atk samaan aikaan pääkirjastoon ja kirjastoautoihin?
15. Minkälaista oli muuttaa uuteen kirjastotaloon?
16. Minä vuonna olet syntynyt?
17. Kuinka kauan työskentelit kirjastoautonkuljettajana?
18. Milloin jäit eläkkeelle?

Haastattelukysymyksiä

ES, kirjastoautonkuljettaja, työssä 35 vuotta, 1971 – 2010

1. Milloin aloitit työt kirjastossa?
2. Miten päädyit kirjastoon töihin?
3. Minkälainen koulutus sinulla oli?
4. Minkälaista työtä teit?
5. Missä kirjasto silloin oli?
6. Kuka oli kirjaston johtaja?
7. Miten paljon henkilökuntaa oli kirjastoautossa?
8. Minkälainen työjako teillä oli kirjastoauton henkilökunnan kesken?
9. Kuinka monta kirjastoautoa ajoit?
10. Koulutettiin sinua työssäolon aikana?
11. Miten työt muuttuivat työssäolosi aikana?
12. Muuttuiko kirjastoautotyö uudessa kirjastotalossa?
13. Onko jotain, joka on jäänyt mieleesi erityisesti (tapahtuma, muutos tms.)
14. Löytyykö sinulta kirjastosta kuvia?
15. Minä vuonna olet syntynyt?
16. Kuinka kauan työskentelit kirjastoautonkuljettajana?
17. Milloin jäit eläkkeelle?

Haastattelukysymyksiä

AK, kirjastovirkailija, työssä 42 vuotta, 1974 – 2016

1. Milloin aloitit työt kirjastossa?
2. Miten päädyit kirjastoon töihin?
3. Minkälainen koulutus sinulla oli?
4. Minkälaista työtä teit?
5. Missä kirjasto silloin oli?
6. Kuka oli kirjaston johtaja?
7. Miten paljon henkilökuntaa oli ennen?
8. Miksi henkilökunta väheni?
9. Koulutettiin sinua työssäolo aikana?
10. Miten työt muuttuivat työssäolosi aikana?
11. Muuttuiko kirjastotyö uudessa kirjastotalossa?
12. Minkälaisia tapahtumia oli kirjastossa ennen?
13. Onko jotain, joka on jäänyt mieleesi erityisesti (tapahtuma, muutos tms.)
14. Löytyykö sinulta kirjastosta kuvia?
15. Minä vuonna olet syntynyt?
16. Kuinka kauan työskentelit kirjastovirkailijana?
17. Milloin jäit eläkkeelle?

TALLENNETUN HAASTATELUAINEISTON KÄYTTÖLUPA

Haastattelu tehdään Kajaanin ammattikorkeakoulun tradenomiopintojen opinnäytetyötä varten. Opinnäytetyön aiheena on Kuhmon kaupunginkirjaston historiikki. Tavoitteena on tallentaa Kuhmon kaupunginkirjaston historiaa muun muassa haastattelemalla kirjasto pitkäaikaisia työntekijöitä. Haastattelut äänitetään ja videoidaan. Haastattelut säilytetään sähköisessä muodossa Kuhmon kaupunginkirjastossa.

Käyttölupa täytetään kahtena kappaleena: yksi kulkee talletettavan aineiston mukana ja yksi kappale jää haastateltavalle.

Käyttölupa toimii todisteena siitä, että haastattelija on pyytänyt haastateltavalta luvan aineiston käyttöön. **Lupa ei ole sitova**, vaan haastateltavalla on oikeus halutessaan perua lupa aineiston käyttöön.

Ympyröi vastauksesi.

1. Tutkijat ja opiskelijat saavat käyttää aineistoa tutkimus- ja opetuskäyttöön	Kyllä/ Ei
2. Tutkijat ja opiskelijat saavat käyttää aineistoa jatkossa myös muihin tutkimuksiin ja julkaisuihin	Kyllä/ Ei
3. Haastateltavan nimen saa mainita	Kyllä/ Ei
4. Haastateltavaan saa ottaa yhteyttä haastattelua täydentävissä kysymyksissä	Kyllä/ Ei
5. Aineiston saa tallettaa Kuhmon kaupunginkirjaston kokoelmiin (haastateltavan nimellä)	Kyllä/ Ei
6. Videoinnin saa säilyttää?	Kyllä/ Ei

Paikka ja päivämäärä:

Haastateltavan nimi ja yhteystiedot

Haastattelijan nimi ja yhteystiedot

Haastateltavan allekirjoitus

Haastattelijan allekirjoitus

Kuhmon kirjaston historiikki

– kirjaston vaiheita vuosilta 1880–2019

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kuhmon kirjaston vaiheet.....	3
2.1	Varhaiset vaiheet.....	4
2.2	Itsenäisyyden aika	5
2.3	Toiminta 1930-luvulta 1950-luvulle	6
2.4	1960-luvulta 1970-luvulle.....	8
2.4.1	Av-materiaali	10
2.4.2	Henkilökunnasta ja henkilökunnan koulutuksesta 1960–1970 -luvuilla.....	11
2.5	1980-luvulta 1990-luvulle.....	12
2.5.1	Siirtokirjakokoelma Kostamuksessa	13
2.5.2	Henkilökunnan työtehtäviä 1980-luvulla	14
2.5.3	Kotipalvelu.....	16
2.5.4	Av-materiaali	17
2.5.5	Suomen suurimmat lainausluvut	18
2.5.6	Atk:n tulo kirjastoon.....	19
2.5.7	Uusi kirjastotalo	22
2.6	2000-luku -	27
2.6.1	Henkilökunnan koulutuksesta	34
2.6.2	Henkilöstön toimenkuvat tänä päivänä	35
2.7	Kirjaston johdossa olleet ja kirjaston sijainnit.....	36
3	Kirjastoautotoiminta.....	37
3.1	Kuhmon ensimmäinen kirjastoauto	37
3.2	Monitoimiauto	38
3.3	Lainauttoiminta kirjastoautoissa.....	40
3.4	Viilettäjä, Jotostaja, Vaeltaja	41
4	Nykyinen toiminta ja tulevaisuus	44
5	Yhteenveto	46
	Lähteet.....	48

1 Johdanto

Kuhmon kirjaston historiikki on tehty Kajaanin ammattikorkeakoulun liiketalouden tradenomiopintojen opinnäytetyönä. Lähteenä on käytetty aikaisemmin tehtyjä seminaaritöitä, kirjastossa säilytettyjä asiakirjoja ja lehtileikkeitä. Lisäksi on haastateltu neljää kirjastossa työskennellyttä, nyt jo eläkkeellä olevaa työntekijää: Silja Pääkköstä, Anita Komulaista, Jukka Heikkistä ja Erkki Saarimaata. Heillä kaikilla on useamman kymmenen vuoden työkokemus Kuhmon kaupunginkirjastossa. Historiikin lähtökohtana on saada talteen pitkään kirjastossa töitä tehneiden henkilöiden muisteluita kirjaston toiminnasta ja siitä, miten toiminta on muuttunut heidän työssään olonsa aikana. Kampmanin (1963, 3) mukaan kirjaston johtokunnan pöytäkirjat on luettavissa vuoden 1929 alusta alkaen, joten sitä aikaisemmin ei liene pöytäkirjoja tehty. Silloin on pidetty vain kirjaluetteloa ja lainaajaluetteloa. Kirjaluettelo tuhoutui kuitenkin talvisodan aikana.

Kirkko huolehti 1800-luvun loppupuolelle asti kansansivistystyöstä kierto-, pyhä- ja rippikoulujen avulla. Näin ollen kaikki rippikoulun käyneet osasivat lukea. Lukutaito oli myös ehtona avioliiton solmimiselle. Taito ei ollut kumminkaan hyvä, sillä katekismuksen opinkappaleet opeteltiin usein ulkoa, ja siten varsinaisesta lukuharrastuksesta ei voitu puhua. Kiertokouluja oli jo muualla Suomessa 1700-luvulla, mutta Kainuussa ne toimivat vasta 1800-luvun alusta alkaen. Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomessa annettiin vuonna 1866, jolloin kansanopetuksen pitkä yhteys kirkkoon katkesi. Kunnat olivat köyhiä, joten kansakouluja saatiin muutamiin Kainuun kuntiin pakkotoimenpitein vasta 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Kuhmossakin kuvernöörin oli asetettava uhkasakko maksettavaksi ennen kuin kansakoulu saatiin vuonna 1884. (Hynninen 1969, 9-11.)

Suomessa kansankirjastojen perustaminen alkoi 1840-luvulla. Alussa ne toimivat erilaisten yhdistysten ja yksityisten asianharrastajien varassa. (Kampman 1963, 2.) Wilmin (2003, 248) mukaan kunnallisia kirjastoja perustettiin auttamaan kansakouluuudetta 1860-luvulta lähtien. Alkuaikoina Kainuussa lahjoitukset ja rippilasten suorittamat maksut olivat kirjastojen pääasiallinen tulonlähde. 1800-luvun loppupuolella kirjastot muuttuivat kuntien alaisuuteen, jolloin ne saivat avustuksia kunnan kassasta. Jonkin verran tuloja tuli myös sakko- ja lainausmaksuista. Kirjastonhoitajana toimi pappi, lukkari, kunnankirjuri, nimismies, kauppias tai sahanhoitaja. Kun kuntaan saatiin kansakoulu, kansakoulunopettajan velvollisuus oli pitää kirjastoa. Kirjastonhoitajat eivät yleensä saaneet palkkiota työstään. Kirjastot sijaitsivat alkuaikoina siellä, missä kirjastonhoitajatkin olivat,

kuten kirkon sakastissa tai pappilassa ja myöhemmin kansakouluilla. Kirjamäärät kirjastoissa olivat pieniä, mutta ne kasvoivat muutamasta kymmenestä muutamaan sataan kirjaan vuosisadan loppuun mennessä. Alussa kirjoja lainattiin ahkerasti, mutta kun uusia kirjoja ei ollut varaa hankkia, innostus laimeni. Kirjojen lainausaika oli noin 2-3 kuukautta. (Hynninen 1969, 37-39.)

Kirjastotoiminta perustuu lakeihin ja asetuksiin, siksi kirjastotoiminta on muuttunut ja kehittynyt suunnilleen samalla lailla kaikkialla Suomessa. Vuonna 1928 säädetty kansankirjastolaki oli voimassa pitkään, aina 1960-luvun alkuun asti. Vuoden 1961 kirjastolakia pidetään tärkeimpänä asiana kirjastojen kehitykselle viime vuosikymmeninä. (Mäkinen 2009, 387.) Nyt voimassa oleva laki yleisistä kirjastoista (L 1492/2016) antaa kirjastoille pykälässään 6 uusia tehtäviä. Yleisen kirjaston tulee tarjota pääsyn aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, pitää yllä monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon, tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan ja edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Näiden tehtävien hoitamiseksi yleisellä kirjastolla tulee olla tarkoituksenmukaiset tilat, ajantasainen välineistö sekä riittävä ja osaava henkilöstö.

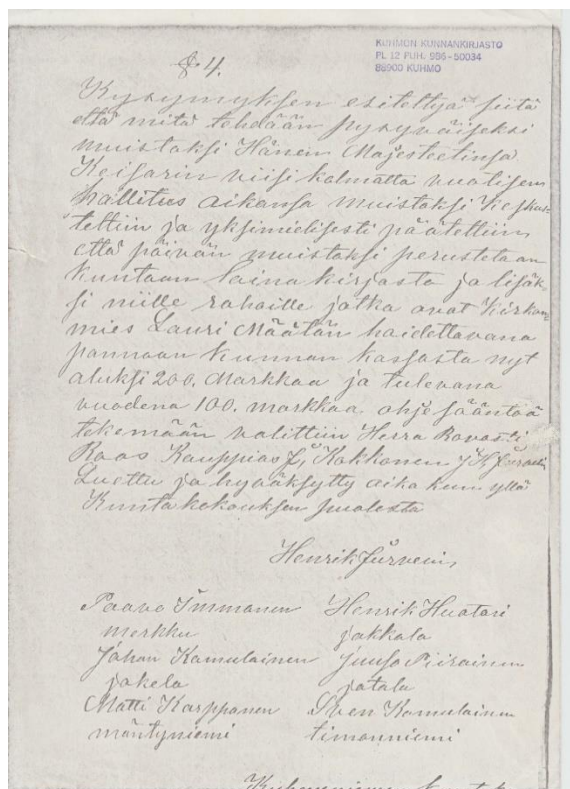
2 Kuhmon kirjaston vaiheet

Lukuharrastus levisi myös Kuhmoon, ja vuonna 1879 perustettiin kirkon seudulle lukuseura. Lukuseurassa pappien, nimismiehen ja kauppiaiden puoliset sekä lähiseudun emännät kävivät keskusteluja kirjojen pohjalta kokoontuen vuoron perään toistensa kotona. Lukuseura kokoontui vielä 1880-luvun puolessa välissä. (Wilmi 2003, 248.)

Kuhmonniemen kuntakokous vuonna 1880

Papit ajoivat innokkaasti kirjastoasiaa, ja Kuhmonniemen kuntakokouksessakin 1.12.1877 keskusteltiin lainakirjaston perustamisesta seurakuntaan ilmeisesti juuri kirkkoherra Karl Roosin aloitteesta. Mutta vasta 29.2.1880 kuntakokous päätti perustaa lainakirjaston Suomen suuriruhtinas Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallituskauden muistoksi. Kirjaston ohjesäännöt hyväksyttiin marraskuussa samana vuonna. (Kampman 1963, 1; Wilmi 2003, 248.)

Kuntakokouksen pöytäkirjassa on seuraava teksti: "Kysymyksen esitettyä siitä, että mitä tehdään pysyväiseksi muistoksi Hänen Majesteettinsa Keisarin viisikolmatta vuotisen hallitusaikansa muistoksi. Keskusteltiin ja yksimielisesti, päätettiin, että päivän muistoksi perustetaan kuntaan lainakirjasto. Niille rahoille, jotka ovat Kirkonmies Lauri Määtän hoidettavana, pannaan kunnan kassasta aluksi lisää 200 markka ja tulevana vuonna 100 markkaa. Herra Rovasti Roos, kauppias J. Kokkonen ja J. H. Jurvelin valittiin ohjesääntöä tekemään". (Kampman 1963, 1.)

Kuva 1. Kuhmonniemen kuntakokouksen pöytäkirja
(Kuva: Tarja Kyllönen)

2.1 Varhaiset vaiheet

Tuupalan postinhoitaja Sofia Swahn (myöhemmin Kainulainen) toimi ensimmäisenä kirjastonhoitajana. Kirjasto oli hänen hoidossaan vuoteen 1884 asti. (Wilmi 2003, 248.) Tuupala oli pitäjän talo, joka oli rakennettu 1600-luvulla ja siinä toimi muun muassa kestikievari, apteekki, kauppa ja posti (Kuhmo 2020a). Tuupalasta muutaman kymmenen niteen kokoelma siirrettiin vasta valmistuneelle kansakoululle opettaja Pekka Kontion hoidettavaksi (Wilmi 2003, 248). Kirjaston kokoelmasta oli lainattavissa mm. Ihmiskunnan historia, Johtavat aatteet, Illan vietteeksi kotona, Jumalan koulu, Jutelmia ja tarinoita, Kapteenin tytär, Lukemisia lapsille, Talvikukkasia ja Välskärin kertomuksia (Heikura 1981, 169). Kampmanin (1963, 5) mukaan vuonna 1897 kirjastossa oli 114 kirjaa ja kaksi vuotta myöhemmin kirjasto hankki 44 kirjaa Kansanvalistusseuralta.

Vanhasta lehtikirjoituksesta käy ilmi, että 1800-luvun loppupuolella kuhmolaisten lukutaito oli heikko ja kirjojen lainaus vähäistä. Hiljalleen koulumuotojen kehittyessä lukutaito parani ja lainakirjaston käyttö vilkastui. (Heikura 1981, 169.) Hynnisen (1969, 34–35) mukaan Kansanvalistusseuran kalenterissa (1890, 244) mainitaan, että Kuhmossa oli lainauksia alle sata vuonna 1889, kun taas Hyrynsalmella lainauksia oli 2654 ja Paltamossa 1089. Hynnisen (1969, 24) mukaan Raili Kivinen kertoi 1880-luvulla Kuhmonniemen kansankirjastossa olleen aluksi lainausmaksun noin 8 penniä kuukaudessa. Lainausmaksu kuitenkin poistettiin, ja siitä Oulun ilmoituslehti 23.12.1891 numerossaan kirjoittaa, että sen poistaminen on lisännyt lainausten määrää. Kirjoituksessa kehoitetaan kokeilemaan lainausmaksun poistamista myös muissa kansankirjastoissa, jos kirjat menevät huonosti lainaksi. Kirjoituksessa vielä todetaan, että lainausmaksu ei liene suuri missään, mutta se karkottaa kaikesta huolimatta usean lukuhaluksen kirjastoista. (Oulun ilmoituslehti 1891, 2.) Hynnisen (1969, 33) mukaan Harmajan Suomen kansankirjastot (1903) teoksessa olevan tiedon mukaan Kuhmon kirjaston kirjamäärä oli 252 kappaletta vuosisadan vaihteessa. Wilmin (2003, 248) mukaan lainakirjasto sisälsi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa noin 160 kirjaa. Kirjaston perustamisesta alkaen siihen mennessä oli kertynyt 1.500 lainauskertaa. 1910-luvulla oli kansakoululla olevan lainakirjaston lisäksi Savo-Karjalaisen Ylioppilasosakunnan antama pieni kirjakoelma Lentiiran kansakoululla.

vuonna johtokunta hankki myös kirjastolle toisen kirjakaapin, joka oli samanlainen kuin ensimmäinenkin. Hellin Kempainen toimi kirjaston hoitajana ja kirjastolaitoksen kehittäjänä 30 vuotta. (Kampman 1963, 3, 5, 7.)

Vuosina 1929–1937 kirjaston johtokunnan puheenjohtajana toimi metsäteknikko Eeti Huusko. Hän toimi puheenjohtajana myös myöhemminkin, yhteensä 18 vuoden aikana. Hänen lisäksi puheenjohtajina toimivat kuusi vuotta Eino Väätäinen ja opettaja Viljo Haataja viisi vuotta. Heidän lisäksi pisimpään johtokunnassa toimineita olivat opettajatar Laina Riihonen, taloustirehtööri Emil Pääkkönen ja varhaisimpina vuosina tehtailija Pekka Pulkkinen ja aluemetsänhoitaja A. Kontio. Muita johtokunnan jäseniä ovat olleet Mirjam Nurminen, H. J. Huotari, Leo Pulkkinen, Anja Korteniemi, M. V. Tikkanen, Reino Saari, Matti Huotari, Kalevi Pulkkinen, Jussi Koivusilta, Tytyne Théman ja Tauno Rautiainen. (Kampman 1963, 6-7.)

2.3 Toiminta 1930-luvulta 1950-luvulle

Kirjaston määräraha oli 0,3 % kunnan kaikista menoista vuonna 1931. Kuhmonniemen kantakirjaston lisäksi oli syrjäseuduilla eli perukoissa vaatimattomia niin sanottuja piirikirjastoja (Wilmi 2003, 423). Vuonna 1930 kirjaston johtokunta teki aloitteen Kuhmon kunnanvaltuustolle, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin piirikirjaston perustamiseksi Vieksille. Esitys uudistettiin pari vuotta myöhemmin, ja samalla ehdotettiin myös piirikirjaston perustamista Niemiseen. Nämä ensimmäiset piirikirjastot aloittivat toimintansa sitten vuonna 1933. Kolme vuotta myöhemmin ehdotettiin piirikirjaston perustamista Lentiiraan ja Kuhmon eteläisessä osassa olevalle Kankivaaran koululle. Samassa kokouksessa päätettiin siirtää Rastin piirikirjastolle hankitut kirjastotarvikkeet Ala-Katerman eli Kylmän piirikirjastolle. Tämä sen vuoksi, koska Rastin kyläläisten puolesta ei ollut tehty pyyntöä piirikirjaston perustamisesta. Marraskuussa 1939, juuri ennen talvisodan syttymistä, tehtiin anomus piirikirjastojen perustamisesta Kuumuun, Kalliojoelle ja Koskenmäelle ja sotavuosien aikana myös Nivalle, Kuusamonkylälle, Lammasperään ja Tervasalmeen. Vartiukseen piirikirjasto tuli vuonna 1948. Näin ollen toiminnassa oli yhteensä 13 piirikirjastoa. (Kampman 1963, 2-3, 5.)

Vuonna 1935 johtokunta antoi luvan Kuhmon kunnan esimiehelle Emil Pääkköselle selvittää suojeluskunnan esikunnalta, voisiko kirjasto vuokrata tilan suojeluskunnan talosta, Korpilinnasta. Samana vuonna johtokunta esitti kouluvaliokunnalle, että uutta koulurakennusta suunniteltaessa

otettaisiin huomioon myös tilat kirjastoa ja lukusalia varten. Vuonna 1937 ehdotetaan tehtäväksi pyyntö sisäasiainministeriölle, jotta entinen rajavartiolaitoksen ruokalarakennus luovutettaisiin kirjaston käyttöön. Ruokalarakennus oli silloisen poliisilaitoksen tontilla Kainuun Osuusliikkeen puoleisella rajalla, ja sitä ei pystytty sen vanhuuden takia minnekään kuljettamaan. Kunnankirjasto ei kuitenkaan koskaan sijainnut tässä rakennuksessa, vaan siirtyi marraskuussa 1940 Korpilinnan yläkertaan. (Kampman 1963, 3-4.)

Talvisodan aikana kirjasto sijaitsi Korpilinnassa lukitsemattomien ovien takana, mutta kirjoja ei kuitenkaan hävinnyt, ainakaan suuressa määrin. Korpilinnassa tilat olivat ahtaat, ja kirjasto toimi kolmessa eri huoneessa ja välillä osittain käytävälläkin. (Kampman 1963, 3-4.) Talvisodan aikana tuhoutuivat Lentiiran, Rastin ja Kalliojoen piirikirjastot. Suomen Huolto lahjoitti jokaiselle näistä 4.000 markan kirjaston vuonna 1941. Johtokuntakin pani alulle keräyksen, jonka avulla piirikirjastoille saatiin 67 kirjaa. Kustannusyhtiöt lahjoittivat myös muutaman kerran kirjastoille kirjoja. Vuonna 1945 johtokunta teki uuden aloitteen, että kirjastotaloa varten varattaisiin tontti. Vuonna 1946 järjestettiin iltamat piirikirjastojen varojen kartuttamiseksi. (Kampman 1963, 4-6.)

Kampmanin (1963, 7) mukaan kotiseutuosastoa alettiin järjestää kirjaston kirjoista vuonna 1945. Sen pani alulle opettajatar Kemppainen kirjastonhoitajana toimiessaan. Kotiseutuosastoa kartutettiin ilmestyvillä kotiseutua koskevilla kirjoilla ja muulla aineistolla. Vuonna 1955 esitettiin kunnanhallituksen kautta nuorisotyölautakunnalle, että järjestettäisiin kilpailu Kuhmoa koskevan vanhan tiedon ja historian kokoamiseksi. Kotiseutuaineistoa ei kuitenkaan ollut tullut kirjastoon vielä vuoteen 1963 mennessä. Kampman arveli, että yhdistykset odottivat ja katsoivat jonkin yhdistyksen tarttuvan toimeen. Kotiseututyö oli opettajatar Kemppaiselle sydämen asia, ja jättäessään kirjastonhoitajan työt, hän esitti johtokunnalle hartaan pyynnön kotiseutuosaston hoitamisesta. (Kampman 1963, 7.)

Uusia koulurakennuksia suunniteltiin vuonna 1952, ja suunnitelmissa otettiin huomioon tilat kirjastoa varten. Kirjastoväki luuli pääsevänsä uusiin tiloihin, mutta kirjastolle varatut tilat otettiin heti koulun käyttöön. Kirjaston kirjojen lukumäärä oli tuolloin jo 6 371 kappaletta. Korpilinnasta kirjasto muutettiin paloaseman vesitornissa olevaan 63 m² tilaan vuonna 1956. Kirjaston määräraha oli 0,17 % eli 0,46 markkaa kunnan kaikista menoista vuonna 1959. Uusien kirjojen hankintaan oli varaa sijoittaa vuodessa noin 4.500 markkaa ennen vuotta 1960. Tämä kun jaettiin kanta-kirjaston ja piirikirjastojen kesken, niin oli selvää, että piirikirjastojen kirjahankinnat jäivät kovin vähäisiksi. (Kampman 1963, 4-6.)

2.4 1960-luvulta 1970-luvulle

Hellin Kempainen jatkoi kirjastonhoitajana vuoteen 1959 asti. Hänen kanssaan loppuaikoina kirjastossa työskenteli Irma Klemetti (myöhemmin Niskanen), ja hänestä tuli päätoiminen kirjastonhoitaja Hellin Kempaisen jälkeen lokakuussa 1959. (Wilmi 2003, 423.) Irma Klemetin apulaisena työskenteli neiti Anja Kähkönen (Kampman 1963, 7). Lainaajia oli silloin 1.019 henkilöä. Vuonna 1962 kirjakokoelmassa kävi muutos, kun 13 piirikirjastoa ja kahdeksan lainausasemaa lopetettiin. Piirikirjastoissa olleet noin 4 000 nidettä siirrettiin pääkirjastoon siellä jo olleen noin 8 000 niteen joukkoon. Piirikirjastojen tilalle tulivat niin kutsutut kyläkouluille sijoitetut siirtokokoelmat. (Wilmi 2003, 423.) Kampmanin (1963, 3) mukaan vuonna 1963 olisi ollut toiminnassa 11 lainausasemaa: Hiekkalassa, Hirvelässä, Jonkerissa, Jämäksessä, Koskella, Kämärässä, Lauvuksella, Lentualla, Pailoniemessä, Saunajärvessä ja Sylväjällä.

Vuonna 1962 kirjaston määräraha oli 107 penniä per asukas, joten se oli noin 2,5 kertaa suurempi kuin kolme vuotta aikaisemmin. Kirjastomenot olivat silloin 15.1567,67 markkaa, josta kunta maksoi noin 5.000 markkaa ja valtio kustansi noin 2/3 osaa kaikista menoista. Tätä ennen valtion osuus oli vain 1.500 markkaa. Lainaajia oli tuona vuonna 1.146, ja uusia lainaajia tuli 208. Lainauksia silloin oli 18.372 kappaletta. Lainauksien määrä nousi kolmen vuoden aikana noin 4.000 kappaletta. Rouva Tamminen oli kirjaston uskollisin kävijä, koska hän oli käynyt kirjastossa 40 vuoden ajan. (Kampman 1963, 5–6.)

Irma Klemetti työskenteli kirjastonhoitajana noin kuusi vuotta vuoteen 1965 asti, jolloin hänen seuraajaksensa tuli Silja Pääkkönen. (Wilmi 2003, 423.) Pääkkönen (2018, 1) muistelee aloittaneensa kirjastoapulaisena 6. lokakuuta 1965, ja hänen työaikansa oli silloin 16 tuntia viikossa. Kirjastonhoitajana toimi silloin Eila Kukko. Hän työskenteli Kuhmon kirjastossa 1.5. – 31.12.1965 (Kovalainen 2020). Hän ja hänen miehensä muuttivat pian pois, koska mies sai työpaikan toiselta paikkakunnalta. Silja Pääkkönen valittiin kirjastonhoitajaksi, vaikka hän oli työskennellyt vasta muutaman kuukauden kirjastossa. Silja muistelee, että kirjasto oli silloin auki maanantaisin 17–20, torstaisin 16–20 ja lauantaisin kolme tuntia. Torstaisin vain käsikirjasto oli auki 16–17 välisen ajan. Kirjasto toimi silloin paloaseman pyöreässä salissa. (Pääkkönen 2018, 1.) Silja Pääkkönen toimi kirjastonhoitajana noin vuoden verran, ja vuonna 1966 kirjastonhoitajaksi valittiin Raili Kivinen. (Wilmi 2003, 423.) Silja Pääkkönen muistelee, että Raili Kivisen paikka oli ensimmäinen kokoaikainen, sillä Eila Kukonkin paikka oli ollut osa-aikainen (Pääkkönen 2018, 1).

Kirjakokoelman kasvettua noin 20.000 teoksen kokoelmaksi kirjasto sai vuonna 1967 uudet 260 neliön tilat (Wilmi 2003, 423). Silja Pääkkönen (2018, 1, 12) kertoi, että muutto tehtiin siten, että kirjaston työntekijöistä toinen oli pyöreässä tornissa pakkaamassa kirjoja pärekoriin ja toinen oli alakerrassa vastaanottamassa niitä. Kaksi kunnan työmiestä oli kantamassa kirjoja alas. Myöhemmin työmiehet olivat kertoneet, että kirjaston muutossa oli kulunut paljon sinistä suklaata.

Uusi kirjastotalo avattiin lauantaina 28.1.1967. Se rakennettiin paloaseman yhteyteen, ja siihen kuului lainaustilojen lisäksi tutkijan huone, musiikkihuone, kirjastonhoitajan huone, kirjavarasto sekä muita aputiloja. Kirjastotalon alakerrassa oli varattuna tila kirjastoautoa varten. Varsinaisessa lainaustilassa oli aikuisten ja lasten lainausosasto sekä käsikirjasto. Musiikkihuone saataisiin käyttöön vuoden 1967 aikana. Levyjä oli tuolloin vasta vähän, mutta uusia levyjä luvattiin hankkia tarpeen mukaan. Aukioloaika muuttui helmikuun alusta siten, että kirjasto oli avoinna viitenä päivänä viikossa yhteensä 20 viikkotuntia. Kirjastossa työskentelivät silloin ainakin kirjastonhoitaja Raili Kivinen sekä rouvat Silja Pääkkönen ja Leena Jylhä-Ollila. Edellisestä vuodesta lainaajamäärä oli noussut 13.658:sta yli 20.000:teen. (Uusi kirjastotalo 1967; Kirjasto muuttaa 1967, 1.) Uuden kirjastotalon vihkiäiset pidettiin sunnuntaina 10.9.1967. Juhlapuheen piti kirjastotoimiston päällikkö, kouluneuvos Kaarina Ranta. Hän toi kirjastolle valtioneuvoston tervehdykset ja onnentoivotukset. Valtion maksama osuus Kuhmon uudesta kirjastotalosta oli 85 %. Juhlassa tervehdyspuheen piti kunnanvaltuuston puheenjohtaja Pekka Lehtomäki. Hän totesi, että tasapuolisuuden nimissä Kuhmoon olisi saatava kirjastoauto palvelemaan myös syrjäkylän asukkaita. (Kirjaston ystävillä 1967, 1.)

Tammikuun toisella viikolla vuonna 1968 kirjaston lainausjärjestelmä muutettiin Detroit-järjestelmäksi. Aikaisemmin oli ollut käytössä yksikorttijärjestelmä. Uudessa menetelmässä kirjan taskussa on kirjakortti, jossa on muun muassa kirjan nimi. Tähän korttiin lainaaja merkitsee lainaajanumeronsa ja kirjaston työntekijä vaihtaa taskuun eräpäiväkortin. Kirjakortti jäi kirjastoon, ja se laitettiin takaisin kirjataskuun, kun kirja palautui kirjastoon. Kotilainausten määrä lisääntyi tuolloin 83,5 %. Lainausten määrän kasvamisen syynä oli ilmeisesti lisääntyneet aukioloajat ja uusi kirjastotalo, jossa kirjat olivat paremmin esillä. Lainattavia kirjoja oli myös tullut paljon uusia. Lainajien määrä kasvoi myös 870 lainaajasta 1.362 lainaajaan vuoden 1967 aikana. (Pääkirjaston lainauksissa 1968, 1.) Kirjastossa oli musiikkihuone, joka oli lasten ja nuorten suosiossa. Vaikka

pop- ja iskelmämusiikkia ei kirjastossa ollut, musiikkihuoneessa riitti kuulijoita. Satulevyt ja hölmöläisten tarinat olivat suosituimpia. Lisäksi levyillä oli sinfonia-, konsertti- ja kansanmusiikkia. (Kuhmon kirjaston käyttö 1970, 11.)

Raili Kivisen jälkeen vuonna 1970 hänen seuraajakseen tuli Heikki Porkola. Hän työskenteli Kuhmon kirjastossa ajalla 4.5.1970 – 31.3.1976. Heikki Porkolan aikaan Kuhmon kirjasto muuttui kulttuurikeskukseksi, jossa pidettiin muun muassa näyttelyitä ja esimerkiksi lapsille suunnattuja esityksiä. Vuonna 1974 hankittu monitoimiauto rakennettiin näitä toimintoja silmällä pitäen, ja se oli ensimmäinen laatuaan koko Suomessa. 1970-luvun lopulla tulivat kirjastoon myös lainattavaksi äänilevyt ja kasetit. (Wilmi 2003, 423; Kovalainen 2020.) 1970-luvulla puhuttiin laajennetusta kirjastotoiminnasta, ja sitä harrastettiin Kuhmossakin. Kirjastossa pidettiin satutunteja, taidenäyttelyitä ja niin edelleen. Monitoimiautossa olevalla elokuvaprojektorilla esitettiin elokuvia Kostamuksen työntekijöille Vartiuksen parakkikylässä. Kirjastossakin esitettiin lyhyitä elokuvia, ja kesken lainaustoiminnan sali pimennettiin ja elokuvakone käynnistettiin. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 12.)

Kuhmon kunnankirjaston esitteessä vuodelta 1971 kerrottiin, että kirjasto oli auki maanantaisin 12–20, tiistaisin 16–20, keskiviikkoisin 12–20, torstaisin 16–20, perjantaisin 12–20 ja lauantaisin 12–16. Pääkirjaston tiloissa järjestettiin taidenäyttelyitä, konsertteja, keskustelutilaisuuksia, kansalaisopiston kirjallisuuskerho ja lapsille satutunteja, tietokilpailuja ja niin edelleen. Kirjastossa palvelivat kunnankirjastonhoitaja Heikki Porkola, kirjastoamanuenssi Silja Pääkkönen, kirjastoapulainen Irma Heikkinen, kirjastoapulainen Paula Porkola, kirjastoautonkuljettaja-autokirjastonhoitaja Jukka Heikkinen ja kirjastoautonkuljettaja Erkki Saarimaa.

Heikki Porkolan jälkeen kirjastonjohtajaksi valittiin elokuussa 1977 Aira-Soili Nieminen. Hän toimi kirjastonjohtajana vuoden 1984 kesäkuulle asti. (Piirainen 2020.)

2.4.1 Av-materiaali

Av-materiaaliin kuuluvat äänitteet, nuotit, partituurit, moniviestimet ja videot. Vuoden 1961 kirjastolaki hyväksyi valtionapuun oikeuttavaksi menoksi myös av-materiaalin. Vuoden 1962 asetuksella täsmennettiin, että kirjasto voi antaa audiovisuaalisia välineitä asiakkaan käyttöön kirjas-

tossa ja järjestää niillä tieteen ja taiteen esittelyjä. Vasta vuoden 1972 kirjastoasetus antoi mahdollisuuden av-materiaalin lainaukseen, jos kunta niin halusi tehdä. (Malinen & Pulkkinen 1996, 5.)

Kuhmossa ensimmäiset merkinnät av-materiaalista olivat vuodelta 1960. Silloin vuositilastoissa oli tieto kuudesta äänilevystä ja levysoittimesta. Varsinaisesti av-materiaalien hankinta aloitettiin 1970-luvun vaihteessa, ja vuonna 1970 sitä oli tilastojen mukaan 168 kappaletta. Av-materiaalin lainaus aloitettiin vuonna 1974, ja klassisen ja lasten musiikin lainaus vuonna 1978. (Malinen & Pulkkinen 1996, 5.)

2.4.2 Henkilökunnasta ja henkilökunnan koulutuksesta 1960–1970 -luvuilla

Vuonna 1970 Kuhmon kirjastossa työskenteli 6 työntekijää. Kun kirjastoautot otettiin käyttöön, lisäsi se henkilökunnan määrää, ja vuonna 1975 määrä oli 15 henkilöä. Vuoden 1978 kuntasuunnitelmassa kuitenkin todettiin, että henkilökunnan määrän oli liian pieni käyttäjä- ja lainausmääriin verrattuna ja sen haluttiin lisääntyvän huomattavasti. Tuona vuonna töissä oli 13 työntekijää. Henkilökuntapulan vuoksi jouduttiin jo lyhentämään aukioloaikoja. (Kinnunen 1989, 7.)

1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella kirjastoon pääsi töihin keskikoulun todistuksella. 1970-luvun loppupuolen jälkeen töihin tulevilta vaadittiin jo ylioppilastutkinto. Anita Komulainen kertoi, että hänen työuransa alkaessa kirjastoalan täydennyskoulutuksia ja kursseja oli eri puolella Suomea. Silloin oli rahaa käytettävissä ja työntekijöitä koulutettiin työn puolesta, jotta heille saatiin kirjastovirkailijan pätevyys. 1980-luvun alkupuolella hän suoritti 2–3 kuukauden kirjastoalan poikkeuskoulutuksen Oulussa. Hän kävi myös Haapaveden opistolla puolen vuoden kirjastovirkailijan koulutuksen. Lisäksi hän osallistui neljän muun Kuhmon kirjaston työntekijän kanssa 2000-luvun vaihteessa Oulun yliopiston informatiikantutkimuksen koulutukseen. Siellä suoritettiin approbatur ja cum laude -arvosanat, ja koulutus kesti pari vuotta. Koulutus oli tarkoitettu Pohjois-Suomen kirjastojen henkilökunnalle, ja koulutusta oli vuorotellen Kajaanissa ja Rovaniemellä viikonloppuisin siten, että koulutus alkoi perjantai-iltana ja päättyi sunnuntaina. (Komulainen 2018, 2–3.)

Saarimaa (2018, 1) kertoi, että kun hän aloitti työt kirjastoautonkuljettajana, hän kävi työn ohessa kolme viikkoa kestäneen kirjastoautonkuljettajille tarkoitetun sivukirjastonhoitajan kurssin Anjalankoskella. Kurssi antoi hänelle pätevyyden kirjastoautonkuljettajan työhön. Kun hän oli ollut pitkempään töissä, hän suoritti pitkään kirjastossa työskennelleille tarkoitetun kurssin kauppaopistossa kirjastolinjalla Oulussa. Koulutus kesti kevätlukukauden, ja tällä koulutuksella hän sai kirjastovirkailijan pätevyyden.

Pääkkönen (2018, 3–4) kertoi käyneensä Kouluhallituksen järjestämän kirjastokurssin 1976–1977. Kurssin käytyään hän sai kirjastonhoitajan pätevyyden. Heikkinen (2018, 1) kertoi, että hän aloitti työt käymällä kolme viikkoa kestävästä kirjasto- ja kirjallisuuskurssin Kauniaisten työväenopistolla. Hänkin suoritti työuransa aikana useita kirjastoalalle suunnattuja kursseja.

2.5 1980-luvulta 1990-luvulle

Kirjaston lukusali muutti Louhelaan uusiin tiloihin lokakuussa 1980. Kirjastolautakunta oli esittänyt jo vuonna 1976, että kirjastolle saataisiin lisää tilaa. Toiveena oli 250 neliometriä uutta tilaa, mutta lehtilukusali sai 63 neliometriä, joka sekin oli parempi kuin ei mitään. Myöhemmin Louhelaan siirtyivät myös käsikirjasto ja kotiseutuaineisto. Lukusalissa oli luettavana noin 240 aikakauslehteä ja 30 sanomalehteä. Parannuksena entiseen oli vuosikertakaapit, joissa uusimmat numerot olivat esillä telineissä ja vanhimmat numerot kaapeissa. Lukusalin yhteydessä oli AV-tila, jossa oli mikrofilmin lukulaite. Mikrofilmeiltä voi lukea Kuhmolaisen ja Kainuun Sanomien vuosikerrat lehtien ilmestymisestä asti. (Kirjaston lukusali 1980, 10.)

1980-luvun loppupuolella perustettiin Kuhmoon niin sanottuja postikirjastoja. Ensimmäinen niistä oli Katerman postilla. Myöhemmin niitä laitettiin Yli-Vieksin, Lentiiran ja Iivantiiran posteille. Posteille hankittiin kirjahyllyt, joihin mahtui noin 450-500 kirjaa. Postinhoitaja hoiti lainaustoiminnan laittamalla merkinnän vihkoon. Postikirjastoon pystyi palauttamaan pääkirjastosta ja kirjastoautosta lainatun aineiston ja postikirjaston kirjat pystyi palauttamaan pääkirjastoon tai kirjastoautoon. Kirjastoauto kävi kahden viikon välein posteilla hakemassa postikirjastoon palautetut kirjat ja toimitti postikirjastoon varatut kirjat ja toimi muutenkin yhteysvälineenä. Postikirjastojen kirjat vaihdettiin kahdesti vuodessa. Niiden valinnasta ja vaihdosta vastasi kirjastoauton henkilökunta. Silloin myös laitettiin kirjastoautoihin postin omat postilaatit. Niihin voi jättää kirjeet, jos

niissä oli postimerkit, sillä postimerkkejä ei ollut myynnissä kirjastoautossa. (Heikkinen & Saari-
maa 1996, 12.)

Joulukuun alussa 1985 Kuhmon kunnankirjaston johtajana aloitti Eero Hartikainen Mäntyharjulta
(Sirviö 1985, 8). Hän toimi kirjastotoimenjohtajana vuoteen 2007 asti (Piirainen 2020).

Kuhmon sivistyslautakunta päätti perustaa kirjastoon kotiseutuarkiston lokakuussa vuonna 1999.
Arkistoaineisto kerätään kirjaston kirjavaraston hyllyihin. Kotiseutuarkistoon voivat yhdistykset,
seurat, osuuskunnat, liikelaitokset, talot ja kartanot sekä suvut ja yksityiset henkilöt tuoda tallen-
nettavaksi yksityisluontoisia arkistojaan. Arkistoon tuodusta materiaalista tehdään aina luovutus-
sopimus. (Kuhmon kirjastoon 1999, 5.)

2.5.1 Siirtokirjakokoelma Kostamuksessa

1980-luvun puolivälissä solmittiin ystävyyskaupunkisuhteet Kuhmon ja Kostamuksen välillä. Kos-
tamus on kaupunki Venäjällä, jonne matkaa Kuhmosta on noin 100 kilometriä. Venäjän rajalle on
matkaa Kuhmosta noin 70 kilometriä, ja Vartiuksen raja-asemalta Kostamukseen vielä noin 30
kilometriä. Eräänä yhteistyömuotona ystävyyskaupunkisuhteissa oli kirjastoyhteistyö. Pienen
miettimisen jälkeen kaivoskombinaatin ylläpitämään Kostamuksen kirjastoon lähetettiin siirtokir-
jakokoelma, koska Kostamuksen asukkaista useampi sata oli suomen- tai karjalankielisiä. Ensim-
mäisessä kirjakokoelmassa oli korkealuokkaista kaunokirjallisuutta, ja se vaihdettiin vuonna 1987.
Kirjojen tullaus kesti tuolloin tuntikausia, koska rajamuodollisuudet olivat tarkkoja ja jokainen
kirja selattiin erikseen. Vuonna 1993 siirtokirjakokoelmasta oli luovuttu jo kokonaan ja Kostamuk-
seen toimitettiin poistokirjoja lahjoituksena. Kuhmon kirjasto toimi myös välityspaikkana, kun Ou-
lun läänistä kerättiin kirjallisuutta kirjastoihin rajan taakse. Valamon luostarin lahjoittamat Raa-
matut lähetettiin myös Karjalaan Kuhmon kirjaston kautta vuonna 1993. Kirjastoon alettiin myös
koota Neuvosto-Karjalassa julkaistua suomenkielistä kauno- ja tietokirjallisuutta 1990-luvun vaih-
teessa. Kostamuksesta saatiin silloin kirjakokoelma, joka muodostaa osan Neuvosto-Karjala -ko-
koelmaa. Kokoelmaan etsittiin täydennystä muun muassa antikvariaateista. (Pulkkinen 1993, 28–
29.)

Aina 1990-luvun vaihteeseen asti kunnilla oli rahaa toimintojensa ylläpitoon ilman säästöjä. La-
man vuoksi kuntien taloudellinen tilanne kuitenkin tiukentui, ja seurauksena oli määrärahojen

supistukset ja henkilökunnan määrän vähentäminen. Palveluiden kysyntä ei kuitenkaan vähentynyt vaan pikemminkin lisääntyi. (Auvinen & Pikkarainen 1996, 2.)

Pulkkisen (1992, 2) mukaan vuonna 1992 oli kolmella syrjäkylän postilla siirtokirjakokoelma. Siirtokirjakokoelmia oli myös sairaalan vuodeosastolla, vanhainkodilla, Kuhmon kamarimusiikilla, päiväkodilla sekä Kostamuksessa Venäjän puolella. Kirjaston talousarvio oli vuonna 1991 noin 4 miljoonaa markkaa. Valtionapua saatiin silloin puolet eli noin 2 miljoonaa markkaa. Henkilöstökuluihin kului noin 2 miljoonaa, tarvikkeisiin (kirjat, lehdet ja av-aineisto) yli miljoona markkaa. Vuoden 1992 talousarvio oli laman vuoksi pienempi. Kirjamäärärahat vähentyivät puoleen, kaksi virkaa lakkautettiin ja muitakin määrärahoja supistettiin. (Pulkinen 1992, 2.)

2.5.2 Henkilökunnan työtehtäviä 1980-luvulla

1980-luvulla henkilökunnan määrä oli riittävä, jotta esimerkiksi kirjastoautotoimintaan oli tarpeeksi henkilökuntaa. Vuonna 1989 kirjastossa oli vakituisten virkoja 17,5 kappaletta. Työllistetyt mukaan lukien kirjastossa työskenteli noin 30 työntekijää. (Kinnunen 1989, 7.)

Vuoden 1982 alussa pääkirjastossa oli yhteensä yhdeksän virkaa ja kaksi tointa. Virkoja oli kunnankirjastonhoitajalla, osastonhoitajalla, kolmella kirjastoamanuenssilla ja neljällä kirjastoapulaisella. Toimessa oli kaksi siivoojaa ja yksi sitoja-muovittaja. Lisäksi oli palkattu kunnallisella työllistämistuelle viisi järjestelyapulaista. Kirjastoautossa oli yksi autokirjastonhoitajan ja kolme kirjastoautonkuljettaja-hoitajan virkaa, yksi kirjastoautokuljettajan päätoimi ja kolme järjestelyapulaista. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 10, 13.)

Lainausosastolla kirjastoamanuenssi toimi osaston esimiehenä. Hänen tehtäviinsä kuuluivat kirjojen, äänitteiden, diakuvien ja aikakauslehtien järjesteleminen, kirjanäyttelyiden valmisteleminen, kaukolainoista, kirjojen poistoista ja varastoinnista huolehtiminen, kassojen tilitys kuntaan, kirjaston kuukausitilastojen tekeminen sekä lainaustoiminta ja neuvonta päivystysvuorojen mukaisesti. Lainausosaston kirjastoapulainen huolehti kirjojen varauksista ja myöhästymiskorttien lähettämisestä, päivittäisten tilastojen tekemisestä, lainaajarekisterin ylläpidosta sekä neuvonnasta ja lainauksesta. Lainausosaston järjestelyapulaiset toimivat lainauksessa, vastaanottivat palautuksia, vievät palautetut kirjat hyllyyn ja huolehtivat hyllyjärjestyksestä ja aineiston kunnosta. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 11, 12.)

Hankinta- ja luettelointiosaston osastonhoitajan työtehtäviin kuuluivat kokoelmien tarkkailu, kirjastolautakunnan asettamien ehtojen mukainen kirjastoaineiston valinta, kirjallisen aineiston luettelointi ja luokitus, vastuu keskuskortistosta sekä päivystysvuorojen mukainen neuvonta ja lainaustoiminta. Hankinta- ja luettelointiosaston kirjastoapulaisen työtehtäviin kuuluivat kirjojen korttien kopiointi primääriluetteloinnin pohjalta, kirjojen tilastointi, tarvikkeiden tilaukset ja varastointi, kirjaston konekirjoitustehtävät sekä lainaustoiminta ja neuvonta päivystysvuorojen mukaisesti. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 10, 12.)

Av-osastolla kirjastoamanuenssin tehtäviin kuului äänitteiden, diojen ja mikrofilmien numerointi, luokitus, luettelointi, av-aineiston kortiston ylläpitäminen, poistojen tekeminen sekä neuvonta av-aineiston osalta. Av-osaston kirjastoapulainen numeroi, luetteloi ja luokitteli äänitteitä ja nuottiaineistoa amanuenssin ohjauksella, kirjoittaa kortit kortistoihin, tekee ääniteluettelot sekä työskentelee lainauksessa päivystysvuorojen mukaisesti. Av-osaston järjestelyapulaisen tehtäviin kuului kasettien, äänilevyjen, diojen ja nuottien lainauskuntoon laittaminen, äänitteiden ja diojen kunnostaminen, av-aineiston hankintojen tilastoiminen, lainattavien äänitteiden kortistominen, av-aineiston korttien kopioiminen primääriluetteloinnin pohjalta sekä lainaustoiminnassa avustaminen päivystysvuorojen mukaisesti. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 11-12.)

Louhelan käsikirjastossa/lukusalissa työskenteli yksi kirjastoamanuenssi, jonka tehtäviin kuului käsikirjaston ja kotiseutukokoelman seuranta. Hän vastasi myös kirjallisen aineiston kortistosta ja sidottamisesta hankinta- ja luettelointiosastolla ja neuvoi ja toimi lainauksessa päivystysvuorojen mukaisesti. Käsikirjastossa/lukusalissa työskentelevän kirjastoapulaisen tehtäviin kuului asiakaspalvelu, aikakauslehtien tilastointi ja seuranta, sidottaminen, muovittaminen ja sanomalehtien seuranta. Hän teki hankintaehdotuksia kotiseutukokoelmaan aikakauslehtien osalta sekä tilastoi mikrofilmien katsojat. Käsikirjastossa/lukusalissa työskenteli myös järjestelyapulainen, jonka tehtäviin kuului postin hakeminen, tarvikkeiden osto, lehtien muovittaminen, varastoiminen ja järjesteleminen, käsikirjaston ja kotiseutukokoelman aineiston aakkostaminen ja järjestyksessä pitäminen ja asiakaspalvelussa avustaminen. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 11-12.)

Kirjastoautossa toimivan autokirjastonhoitajan tehtäviin kuului kirjastoautotoiminnan kehittäminen ja suunnittelu, kirjastoautojen reittien ja aikataulujen suunnittelu, monitoimiauton musiikki- ja av-toiminnasta, oheistoiminnoista, koulupalveluista ja kirjastoautojen kirja- ja lehtivalikoimista vastaaminen. Hänen tehtäviinsä kuului myös neuvonta, lainaustoiminta ja vastuu lainaajarekiste-

ristä. Kirjastoautonkuljettaja-hoitaja ja kirjastoautonkuljettaja ajoivat kirjastoautoa kirjastolautakunnan määräämän reitin ja aikataulun mukaisesti, osallistuivat reittien ja aikataulujen suunnitteluun, huolsivat kirjastoautoa päivittäin, huolehtivat kotipalvelusta kirjastoauton reittien puitteissa sekä asiakaspalvelusta kirjastoautossa. Kirjastoautossa työskentelevät järjestelyapulaiset avustivat lainaustoiminnassa. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 13.)

Lisäksi vuonna 1982 kirjastossa työskenteli valtion erityistyöllistämismäärärahalla palkattu sitojumuovittaja, joka kunnosti pääkirjaston ja kirjastoautojen kirjoja. Sosiaalisia kirjastopalveluita hoiti sivuvirkainen kirjastoamanuenssi. Hänen tehtäviinsä kuului terveyskeskuksen vuodeosaston ja vanhainkodin siirtokirjakokoelmien valinnasta, vaihdoista, kortistoista ja tilastoista sekä vammaisten ja vanhusten kotipalvelusta huolehtiminen. Kostamus-palveluiden hoitoon oli palkattu kirjastoapulainen opetusministeriön myöntämällä määrärahalla. Hän huolehti Kostamukseen lähetettävien kirjojen ja äänilevyjen luetteloinnista, luokituksesta ja kortistojen kirjoittamisesta. (Hattuniemi & Piirainen 1982, 12-13.)

Vuoden 1992 vaihteessa Kuhmon kirjastossa oli 17 viranhaltijaa ja 11 työllistämistuella palkattua. Kirjastotoimenjohtajan lisäksi viranhaltijoina oli osastonhoitajia (3 kpl), lastenkirjastonhoitaja, kirjastovirkailijoita (8 kpl), kirjastoautovirkailijoita (2 kpl), yksi osa-aikainen kirjastovirkailija ja apulaiskanslisti. Kesäkuun alusta kaksi kirjastoammatillista virkaa lakkautettiin. (Pulkkinen 1992, 1.)

2.5.3 Kotipalvelu

Hakeutuva kirjastotoiminta eli kotipalvelu oli tarkoitettu niille henkilöille, jotka eivät itse pystyneet kirjastoon tulemaan vamman tai korkean iän vuoksi. Kotipalvelu hoidettiin yhteistyössä kunnan sosiaalilautakunnan kanssa, ja sen kustannukset oikeuttivat valtionosuuteen. Kuhmossa toiminta alkoi vuonna 1981, ja vuonna 1983 Kuhmossa oli maan ainoa vain kotipalvelua hoitavan amanuenssin sivuvirka. Asiakkaina oli vuonna 1983 yli 80 henkilöä, ja vuonna 1989 heitä oli noin 100 henkilöä. Kotipalvelun virkailija kävi kotipalveluasiakkaan luona noin kerran kuukaudessa. Asiakas lainasi kirjoja, lehtiä, av-materiaalia, jumalanpalvelus- ja sokeainkasetteja. Vuonna 1983 kotipalveluasiakkaiden lainoista olikin merkittävä osa (yli 50 %) juuri av-lainoja. Kotipalvelun lainojen määrä oli yli 1.000 kappaletta, eli noin 100 lainaa jokaista kotipalveluasiakasta kohti. (Kinunen 1989, 11–12, 14.)

Helmikuussa 1996 käynnistyi kokeilu Kuhmon kaupunginkirjaston ja Postin yhteistyöstä, jossa kirjaston palveluja vietiin kaupungin alueella asuville liikuntarajoitteisille. Palvelu oli mahdollista myös syrjäkylillä asuville, mutta suurin osa asiakkaista asui tuolloin taajaman alueella. Kirjaston aineisto kuljetettiin postin keltaisessa kuljetuspussissa postin perusjakelun yhteydessä. Aikaisempina vuosina palvellut kotipalvelu toimi vuoteen 1994 asti, ja Postin kanssa aloitettu yhteistyö oli huomattavasti edullisempi vaihtoehto kuin aikaisemmin toimineen kotipalvelun elvyttäminen. Kirjasto otti ensin yhteyttä mahdollisiin kotipalveluasiakkaisiin lähettämällä heille esitteitä. Asiakkaat tilasivat luettavaa tai kuunneltavaa puhelimella tai myöhemmin kuljetuspussin mukana laitettavalla kirjeellä. Kirjastossa lainat pakattiin kirjastopusseihin ja posti toimitti pussin asiakkaalle. Asiakkaat palauttivat kirjat samaisessa pussissa postin välityksellä. Palvelu oli asiakkaille maksutonta. (Sirviö 1996, 7; Rönkkö 1996, 1.) Kotipalvelu toimii edelleen postin välityksellä niin sanottuna pussipalveluna (Pulkinen 2020).

2.5.4 Av-materiaali

1980-luvun loppupuolella kaikki loput kuunneltavissa olevat äänitteet muutettiin lainattaviksi. Uudessa kirjastotalossa vuonna 1988 siirryttiin av-aineiston kuuntelussa itsepalveluun. Käytössä oli silloin kaksi laitekaappia eli räkkiä, joihin kuuluivat kasettisoitin, levysoitin ja cd-soitin. Lasten osastolle musiikin kuuntelu laitettiin kuitenkin lainautiskiltä. Alussa musiikkiosastoa hoiti amanuenssi ja myöhemmin osastonjohtaja. Henkilökunnan supistuksen vuoksi vuodesta 1993 lähtien musiikkiosastoa hoiti kirjastovirkailija ja osastonhoitajan virka lakkautettiin. (Malinen & Pulkinen 1996, 5, 8.) Taulukossa 1 on kuvattu av-aineistojen ja lainauksien tilastoja vuosilta 1975-1998.

vuosi	asukkaita	av-materiaalia	lainoja	av-lainoja/as
1978	13 693	1 147	747	0,05
1985	13 658	13 270	30 971	2,3
1995	12 506	18 902	45 758	3,7

Taulukko 1. Tilasto av-aineistosta ja lainauksista vuosilta 1975-1998. (Malinen & Pulkinen 1996, 5.)

2.5.5 Suomen suurimmat lainausluvut

1970- ja 1980-luvuilla Kuhmon kirjaston lainaus asukasta kohti oli merkittävästi suurempi kuin Oulun läänissä ja valtakunnallisesti yleensä. Taulukossa 2 on tilastoja lainat/asukas 1970-1980 -luvuilta. Kinnusen (1989, 15) mukaan Kuhmon kirjastolla oli 1970-luvulta lähtien kohtalaisen suuret määrärahat. Kirjastossa panostettiin kirjastoautoimintaan hyödyntämällä kirjastoautoissa olevia palvelumahdollisuuksia ja teknisiä saavutuksia. Määrärahoja oli aineiston hankkimiseen ja henkilökunnan palkkaamiseen. Riittävä henkilökunnan määrä mahdollisti sen, että kirjastoa pystyttiin pitämään pitempään auki. (Kinnunen 1989, 15.)

	1970	1974	1978	1982	1986
Kuhmo	5,0	15,3	19,3	25,4	31,9
Oulun lääni		10,6	16,0	18,7	21,1
Koko maa	7,1	10,4	14,8	16,1	16,4

Taulukko 2. Lainat asukasta kohti. (Kinnunen 1989, 12)

Lukuharrastus kasvoi koko Suomessa 1970- ja 1980-luvuilla, niin myös Kuhmossa. Vuonna 1986 Kuhmossa ylitettiin asukasta kohden kolmenkymmenen lainan määrä, joka oli sen ajan Suomen ennätys. Se oli melkoinen ihme, koska vielä silloin kirjasto palveli ahtaissa paloaseman kyljessä olevissa tiloissa. Uuden kirjastotalon rakennushanke ilmeisesti innosti kuhmolaisia suuriin lainausmääriin. Kirjastojen lainausmäärät lisääntyivät vielä koko maassa 1990-luvun alkupuolella. Laman ja työttömyyden aikana kuluista tingittiin ja lehdet käytiin lukemassa kirjastossa. Kirjasto sai silloin asiakkaita myös sellaisin henkilöitä, jotka eivät aikaisemmin olleet kirjaston palveluja käyttäneet. Lainausluvuissa ennätys tuli vuonna 1991: melkein 39 lainaa/asukas. Käyttöluvut laskevat 1990-luvun loppupuolella ilmeisesti muuttoliikkeen seurauksena. Myös omat tietokoneet ja internet-yhteys yleistyivät, saivat ihmisten huomion ja mullistivat tiedonhankkimistottumukset. (Wilmi 2003, 423.) Taulukosta 3 käy ilmi kokoelmien ja lainaustoiminnan tilastot vuosilta 1938-1995.

	1938	1950	1961	1970	1980	1985	1990	1995
Lainattava aineisto	3 500	6 100	11 500	25 600	82 300	125 000	127 800	129 700
Lainauksia	7 382	10 177	22 113	80 038	306 900	407 593	546 420	329 869
- kuhmo-laista kohti	0,7	0,8	1,5	5,6	21,9	29,8	38,1	31,5
Lainajia	618	1 398	1 961	3 850	5 314	5 630	6 589	5 695
- osuus kuhmolaisista	5 %	11 %	13 %	26 %	38 %	42 %	51 %	62 %

Taulukko 3. Kokoelmien ja lainaustoiminnan tilastot vuosilta 1938–1995 (Wilmi 2003, 423)

2.5.6 Atk:n tulo kirjastoon

Pulkkisen (1992, 3) mukaan atk:n suunnittelu aloitettiin 1980-luvun alkupuolella. Kuhmo siirtyi suoraan Detroitista atk-pohjaiseen järjestelmään eikä kameralainausta edes harkittu. Rekisterien tekoon meni aikaa melkein kaksi vuotta. Tietojen syöttäminen oli työlästä, koska se piti tehdä käsin eikä tiedon tallennukseen ollut riittävästi tilaa. Rekisteri oli merkkipohjainen, joten tiettyyn kenttään mahtui vain tietty määrä kirjaimia. Se taas johti siihen, että rekisteriin syöttäjän piti laskea tallennettavat merkit ja lyhennellä tietoa, jos kentässä ei ollut tilaa tarpeeksi. Kuhmo, Hollola ja Mustasaari olivat ensimmäiset kokeilukunnat Suomessa, jotka ottivat atk-pohjaisen lainausjärjestelmän käyttöön syksyllä 1987. Kirjastojen asiakkaat saivat käyttöönsä yleisöpäätteet, joista he pystyivät itsenäisesti etsimään aineistoa, tutkimaan uutuusluetteloa ja tarkistamaan oman lainassa olevan aineistonsa. 1990-luvun vaihteessa useat muutkin kirjastot siirtyivät käyttämään atk-pohjaista lainausjärjestelmää. (Auvinen & Pikkarainen 1996, 11; Pulkkinen 2020.)

Kainuussa käytettiin kahta erilaista atk-järjestelmää: KiTT eli Kirjastojen tosiaikainen tietojärjestelmä ja Kirjasto 3000 -järjestelmä. Kuhmo ja moni muukin kirjasto otti käyttöönsä KiTT:n, joka oli vanhempi järjestelmä kuin uudempi ja kehittyneempi Kirjasto 3000. Auvinen ja Pikkarainen (1996, 12) kyllä toteavat, että Kuhmo ja Kajaani suunnittelivat vuonna 1996 jo siirtymistä nykyaikaisempaan lainausjärjestelmään. Kirjaston tosiaikainen tietojärjestelmän (KiTT) aivoina toimi kirjastossa oleva iso keskusyksikkö. Siihen oli liitetty tarpeellinen määrä mikroja, joilla hoidettiin kirjastotyön vaatimat rutiinit. KiTT:llä hoidettiin lainausten valvonta, materiaaliseuranta, kirjaston tarvitsemat

luettelot ja tilastot, kirjojen hankinta ja aluepalvelut. Järjestelmän etuja olivat reaaliaikainen lainausten valvonta, ajan tasalla olevat materiaalin sijaintitiedot, automaattinen lainausoikeuden tarkistus ja joustava varausjärjestelmä. Muita etuja olivat toivottuna aikana tapahtuvat lainaajakorttien, kirjatarrojen, karhu- ja ilmoituskorttien ja tilastojen tulostukset ja yhteys valtakunnallisiin rekistereihin. Yhteys valtakunnallisiin rekistereihin tapahtui esimerkiksi telnet-yhteydellä. Tiedonhaku tapahtui tietokantojen, mikrokorttien ja cd-rom-levyjen avulla. Kirjastot hankkivat internetyhteyksiä sekä henkilökunnan että asiakkaiden käyttöön. Internet-yhteys oli osoitus siitä, että kirjasto oli ajan hermolla. Kirjastoautossa oli pc-mikro, jolla hoidettiin lainaukset ja palautukset ja tarkistettiin päivän tapahtumatiedot. Kirjastoauton palattua reitiltä tapahtumat päivitettiin keskusyksikölle, jotta tapahtumatiedot saatiin ajan tasalle. (Auvinen & Pikkarainen 1996, 1, 11–12, 15, 17.)

Kun Kuhmossa ryhdyttiin suunnittelemaan atk-järjestelmään siirtymistä, päätettiin, että kirjastoautot tulevat myös järjestelmän piiriin. Tämän vuoksi vuonna 1986 perustettiin työryhmä, jonka tehtävä oli autoihin sopivan järjestelmän kehittäminen. Työryhmään kuului sekä kirjastonhoitajia ja kirjastonautonkuljettajia että henkilöstöä ja ohjelman tekijöitä atk-järjestelmän toimittajalta, joka oli Nixdorf. Kuhmosta ryhmään kuului kirjastonjohtaja ja kirjastoautonkuljettaja-hoitaja. Työryhmän työskentely kesti vajaan vuoden ennen kuin syyskuussa vuonna 1987 otettiin käyttöön kirjastoautoon sopiva ja toimiva lainausten valvontajärjestelmä. Järjestelmä ei ollut reaaliaikainen, vaan lainaustapahtumatiedot tallentuivat mikrotietokoneelle, josta ne siirrettiin keskustietokoneelle päivittäin. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 6.)

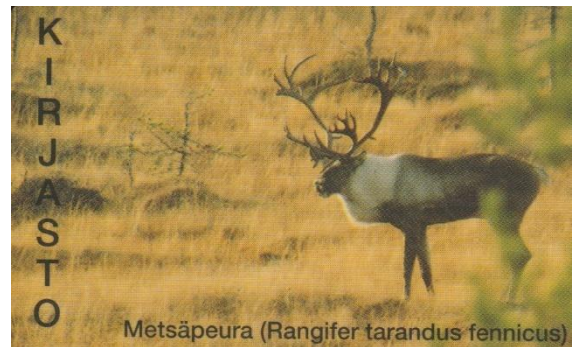
Atk-pohjaiseen lainausjärjestelmään siirtyminen poisti ison osan Detroit-järjestelmän ongelmista. Pääkirjastolla ja kirjastoautoilla oli yhteinen aineistokokoelma, ja sen vuoksi aineisto jäi siihen pisteeseen, missä se palautettiin siitä huolimatta, mistä se oli lainattu. Tilastojen teko ja muut seurannat saatiin automaattisesti. Atk-järjestelmä ilmoittaa varauksista ja myöhässä olevasta aineistosta. Myöhässä olevan aineiston karhukirjeet ja varausten ilmoituskirjeet tulostetaan kirjoittimelle. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 9.)

Komulainen (2018, 6) kertoi, että atk:ta pidettiin mörkönä ja sen tulo pelotti. Koulutusta annettiin vain vähän koneiden ja ohjelmien käytöstä, siksi jännitys oli kova, kun kirjasto avattiin atk:hon siirtymisen jälkeen. Vanhat kortistolaatikot olivat käytössä siihen asti, kunnes asiakaspäätteet tulivat. Kortistolaatikot siirrettiin ensin vastakkain, ja vähitellen ne vietiin kokonaan pois lainausalista. Ennen atk:n tuloa kirjojen tiedot ja paikat hyllyssä painettiin mieleen paljon paremmin

kuin atk:n tulon jälkeen. Hankinta- ja luettelointiosastolla toiminut Silja Pääkkönen oli erityisen hyvä kirjojen tietojen ja paikkojen muistamisessa. (Komulainen 2018, 6.)

Kirjaston KiTT-tietokonejärjestelmän ylläpitosopimus päättyi vuoden 1997 lopussa (Komulainen 1997a, 9). Sivistyslautakunta päätti hankkia kaupunginkirjastoon Kirjasto 3000 -järjestelmän. Uusi järjestelmä helpotti ja nopeutti aineiston hakua, esimerkiksi musiikkikappaleita voitiin hakea kappaleiden nimillä ja kirjoja kuvittajan tai toimittajan mukaan. Kotikoneilta oli mahdollisuus päästä myös tutkimaan kirjaston aineistoja, ja yleisöpäätteisiin oli mahdollisuus saada internetyhteys. (Turpeinen 1997, 5.)

Uusi kirjastojärjestelmä otettiin käyttöön lokakuussa 1997. Kirjasto oli kiinni neljä päivää laitteiden ja ohjelmiston asennusten ajan. Samalla entiset rekisterit muokattiin uuteen järjestelmään sopivaksi ja henkilökuntaa opastettiin uuden järjestelmän käytössä. Kirjaston asiakkaat saivat uuden kirjastokortin, joka oli pankkikortin kokoinen muovikortti. Kirjastokortissa oli Antti Leinosen ottama kuva metsäpeurasta. (Komulainen 1997b, 6.)

Kuva 3. Kuhmon kirjastokortti (Kuva: Tarja Kyllönen)

Marraskuussa 1997 sivistyslautakunta myönsi luvan kirjaston yleisöpäätteiden internetin hankinnalle. Samassa kokouksessa myös päätettiin, että kirjaston aineistorekisteri tulee internettiin, josta sitä voi tutkia kotikoneelta. Sivistyslautakunta päätyi maksuttomaan internettiin, mutta kaupunginhallitus päätti kokouksessaan joulukuussa, että internetin käytöstä peritään 10 markan maksu puolelta tunnilta. Asiakkaat pääsivät internettiin helmikuusta 1998 alkaen, ja ensimmäisinä päivinä käyttäjiä oli melko runsaasti. (Komulainen 1997c, 16; Komulainen 1997d, 5; Kirjaston internetin 1998, 5.) Myöhemmin internetin käyttö tuli maksuttomaksi.

K3000-järjestelmän jälkeen siirryttiin Axiellin ATP Origo -kirjastojärjestelmään. Kuhmo ja Kainuun muut kunnat siirtyivät Origon käyttäjiksi. Kirjastossa oli vielä oma palvelin (NT-palvelin) KiTT-järjestelmän jälkeen, mutta kuidun rakentamisen jälkeen palvelin siirrettiin kaupungintalolle. ATP Origossa oli täydellinen MARC-formaatin mukainen luettelointi ja sähköiset tilausjärjestelmät. (Pulkkinen 2020.)

Marraskuusta 1998 alkaen asiakkailta oli pääsy internetin kautta kahdeksan kunnankirjaston aineistoihin. Osoitteesta www.havukka.net löytyivät Kuhmon, Hyrynsalmen, Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon, Suomussalmen ja Vuolijoen kirjastojen lainattavat kirjat, levyt, lehdet ja kasetit. Kajaani ei ollut tässä hankkeessa mukana, koska sillä oli oma järjestelmänsä, Pallas nimeltään. Havukan etusivulla oli kuitenkin linkki, jonka kautta pääsi katselemaan myös Kajaanin maakuntakirjaston aineistoja. Alkuvaiheessa Havukan kautta pystyi katsomaan, oliko kirja lainassa, missä se sijaitti ja mitä muita teoksia samalta kirjoittajalta on lainattavissa, mutta varata kirjoja ei voinut. Oman kirjaston materiaalia pystyi varaamaan ja lainoille myös jatkamaan laina-aikaa, mikäli lainasta ei ollut varausta. (Eskelinen 1998, 10; Riepula-Vähäaho 1998, 3, 11.)

2.5.7 Uusi kirjastotalo

1980-luvun alussa ahtaus häiritsi kirjaston toimintaa. Silloin mietittiin, voiko paloaseman tiloja kunnostaa siten, että kirjastolle saataisiin lisää tilaa. Vuonna 1983 kunnanvaltuusto kuitenkin päätti hyväksyä kokonaan uuden, väljän ja nykyaikaisen kirjastotalon rakentamisen. Valtiolta oli mahdollisuus saada rahoitusta niin sanottuna Kostamuksen jälkihoitona. Rakentamispäätös aiheutti paljon keskustelua, niin kuin myös kirjaston sijaintipaikka Pajakkakosken rannalle Tuupalan entisen rantasaunan paikalle. (Wilmi 2003, 422.) Kirjastotalon suunnittelua varten järjestettiin

vuonna 1984 avoin arkkitehtuurikilpailu. Suunnittelukisaan osallistui 146 työtä. Arkkitehtikilpailun kustannukset olivat noin 300.000 markkaa, joista palkintoihin meni 135.000 markkaa. (Kurki 1984, 6–7.) Suunnittelukilpailun voitti Atalante-niminen ehdotus. Ehdotuksen tekijät olivat SAFA-arkkitehdit Matti Nurmela, Kari Raimoranta ja Jyrki Tasa. Palkintolautakunta piti Atalantea ympäristöön taitavasti sopeutettuna, veistoksellisesti voimakkaana ja raikkaana ehdotuksena. Lisäksi suunnitelmassa säilyi tontin puistomainen luonne. (Atalanteesta malli 1984, 5.)

Kuhmolaisen Kuuma linja -palsta oli täynnä mielipiteitä suunnittelukilpailun ratkeamisen jälkeen. Raadin valitsemaan Atalante-ehdotukseen oltiin tyytyväisiä, vaikka rakennuspaikka Pajakkakosken rannalla ei saanut vielä kukaan kuntalaisilta hyväksyntää siitä huolimatta, että sitä oli sinne suunniteltu jo yli kaksi vuotta. Suurin osa linjalle soittaneista oli sitä mieltä, että kirjasto pitäisi rakentaa lähemmäs keskustaa ja Pajakkakosken ranta pitäisi säästää rakentamiselta. (Kuuma linja 1984, 8-9.)

Helsingin Sanomat 26.1.84

KILPAILUKUTSU

Kuhmon pääkirjasto

Kuhmon kunta järjestää uuden pääkirjastorakennuksensa yleisen suunnittelukilpailun, jonka tarkoituksena on löytää rakennukselle arkkitehtonisesti korkeatasoinen, vaativan suunnitteluympäristönsä huomioon ottava sekä toiminnallisesti, teknisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen ratkaisu.

Kilpailuratkaisuissa on pyrittävä kohteena olevan rakennuspaikan tilankäyttö esittämään siten, että samalle tontille voidaan kirjaston lisäksi myöhemmin tarpeen vaatiessa sijoittaa myös jokin muu kulttuuritoimintaa palveleva ympäristöönsä soveltuva rakennus. Kilpailuun on oikeus osallistua jokaisella Suomen kansalaisella sekä niillä ulkomaalaisilla arkkitehteillä, joilla on Suomessa työluopa.

PALKINNOT JA LUNASTUKSET

Palkintoina jaetaan kilpailussa 165.000 markan suuruinen summa seuraavasti:

1. palkinto	60.000 mk
2. palkinto	45.000 mk
3. palkinto	30.000 mk
1. lunastus	15.000 mk
2. lunastus	15.000 mk

Yksimielisellä päätöksellään voi palkintolautakunta jakaa palkintoihin varatun rahasumman kilpailusääntöjen edellyttämällä tavalla toisinkin kuin edellä on mainittu.

PALKINTOLAUTAKUNTA

Palkintolautakuntaan kuuluvat Kuhmon kunnanhallituksen nimeäminä

kunnanhallituksen pj. Oiva Korhonen (pj.)
kunnanvaltuuston II varapj. Pentti Honkavaara
kunnanhallituksen I varapj. Maija Kinnunen
kunnankirjastonhoitaja Aira-Soilii Nieminen
kunnanjohtaja Tauno Rautiainen
arkkitehti Esko Laitinen
kunnaninsinööri Hannu Huotari
sekä Suomen Arkkitehtiliiton nimeäminä
arkkitehti SAFA Björn Kroggius
arkkitehti SAFA Ilpo Väisänen
Palkintolautakunnan sihteerinä toimii
kunnaninsinööri Hannu Huotari.

KILPILUOHJELMA

Kilpailuohjelma on järjestäjän, palkintolautakunnan ja Suomen Arkkitehtiliiton hyväksymä.
Kilpailuohjelman liiteasiakirjoineen saa lunastaa Kuhmon kunnan rakennustoimistosta, PL 26, 68901 Kuhmo ja Suomen Arkkitehtiliiton toimistosta, Eteläesplanadi 22 A, 00130 Helsinki 13. Kilpailuohjelma on ilmainen, mutta liiteasiakirjoista peritään 100 markan suuruinen lunastushinta, jota ei makseta takaisin.

KILPAILUN PÄÄTTYMISAIKA

Kilpailuaika päättyy tiistaina 15. 5. 1984, pienoismallin osalta torstaina 31. 5. 1984.

PALKINTOLAUTAKUNTA

Kuva 4. Kilpailukutsu (Kuva: Tarja Kyllönen)

Keväällä 1985 kuntalaiset keräsivät nimiä valtuustolle jätettävään suoraan kunnallisaloitteeseen. Siinä esitettiin, että uutta kirjastotaloa ei tehtäisi Pajakkakosken rantaan, vaan alue kunnostettaisiin puistoksi. Uudeksi rakennuspaikaksi ehdotettiin ala-asteen vieressä olevaa tonttia. Kunnallisaloite oli allekirjoitettavana kuhmolaisissa liikkeissä, huoltoasemilla ja pankeissa. (Kuntalaiset vetoavat 1985, 4.) Kuhmon kunnanhallitukselle jätettyä kansalaisadressia pidettiin kuitenkin kyseenalaisena, sillä adressissa oli useita samoja nimikirjoituksia ja nimiä oli tekstattu. Lisäksi eräät allekirjoitukset olivat niin epäselviä, että jäi epäselväksi, olivatko ne ollenkaan henkilöiden nimiä. Adressissa puhuttiin ”allekirjoittaneista kuhmolaisista”, mutta joukossa oli ulkopaikkakuntalaisia

ja osa oli lapsia. Allekirjoituksia oli toista tuhatta, ja eräs allekirjoittaneista oli ilmaissut aloitteen nähden vastakkaisen mielipiteen. (Aloite kyseenalaiseksi 1985, 10.)

Kunnaninsinöörin mukaan ala-asteen vieressä oleva tontti on liian pieni voittaneelle ehdotukselle. Lisäksi hänen mukaansa ehdotusta ei niin vain voi siirtää uuteen paikkaan, koska muutos rikkoi suunnitellun kokonaisuuden. Kirjastotalon siirto aiheuttaisi voittaneen ehdotuksen hylkäämisen, ja siitä taas aiheutuisi Kuhmolle paljon negatiivista julkisuutta. Kunnaninsinööri esitti, että kunnanhallitus ei veisi aloitetta kunnanvaltuustoon, koska seurauksena ei olisi kirjaston tontin vaihtuminen, vaan rakentamisen perusteeton siirtyminen epämääräiseen tulevaisuuteen. Kunnaninsinöörin mukaan aloitetta ei voi pitää kunnallislain mukaisena kunnan jäsenille tarkoitettuna, koska nimilistat olivat numeroimattomia, ja näin ollen ei saatu selville adressin alulle panijan henkilöllisyyttä ja kotipaikkaa. Kunnanjohtajan esitys hallitukselle oli, että adressia ei pidettäisi edellä mainittujen syiden vuoksi kunnan jäsenten aloitteena. Hänen mukaansa adressin vaatimukset olivat toteuttamiskelvottomia ja kunnan edun vastaisia. Kunnanjohtajan esitys annettiin valtuuston tietoon kunnallisaloiteluettelon kanssa. (Aloite kyseenalaiseksi 1985, 10.)

Joulukuun alussa 1986 uutisoitiin, että työministeri Urpo Leppänen veti Kuhmon kirjaston rahanomuksen pois. Raha-anomuksen myöntämisen esteenä oli se, että Kuhmossa ei oltu yksimielisiä kirjaston rakentamisesta. ”En minä teille väkisin kirjastoa rakenna”, oli työministeri Leppäsen kommentti. Rahan saaminen työllisyysvaroista oli rakentamisen kannalta tärkeää, sillä opetusministeriön rahoitus oli riippuvainen työvoimaministeriön avustuksen saamisesta. (Sirviö 1986, 4.) Työvoimaministeriö piti kokousta 23.12.1986 ja jätti Kuhmon kirjaston raha-anomuksen seuraavaan kokoukseen joulun jälkeen. Kirjaston rakentamisen kustannusarvio oli noin 11 miljoonaa markkaa, johon oli haettu työvoimaministeriöltä avustusta kaksi miljoonaa ja opetusministeriöltä 2,6 miljoonaa markkaa. (Piirainen 1986, 7.) Vuonna 1987 Kuhmon kirjastolle haettiin rakennuslupa kolme kertaa peräkkäin. Edellisenä vuonna opetusministeriö oli tehnyt päätöksen siitä, että vuonna 1987 toteutetaan muutamien kirjastojen rakentaminen, ja Kuhmon kirjasto oli toteutettavien kirjastojen listalla. (Kurki 1987a, 7.)

Maaliskuussa 1987 valtioneuvosto myönsi viimein kirjastolle rakennusluvan ja 3.881.000 markan valtionosuuden. Avustus tuli kokonaan opetusministeriön budjettivaroista, ja siinä ei ollut yhtään työllisyysrahaa. (Kuhmon kirjasto sai 1987, 3.) Kirjastotalon rakentaminen aloitettiin maansiirtotöillä syyskuun loppupuolella 1987. Pääurakoitsija oli rakennusliike Alfred A. Palmberg Oy, lvi-työt teki Kuhmon Putkityö ja sähkötyöt Paikallis-Sähkö. Rakentamisen yhteenlaskettu hinta oli melkein

13,9 miljoonaa markkaa. Alkuperäisestä rakennussuunnitelmasta jouduttiin karsimaan tiloja ja materiaaleja jonkin verran kohonneiden rakennuskustannusten vuoksi. Alkuperäisen suunnitelman mukaan atk-lainaus piti tulla vasta uuteen kirjastoon, mutta kirjastohankkeen viivästyksen vuoksi atk-lainaus aloitettiin jo vanhassa kirjastossa lokakuun alussa 1987. (Kurki 1987a, 7; Kurki 1987b, 3.) Kuhmon kirjaston peruskiven muuraustilaisuus oli tiistaina 3.11.1987. Tilaisuuteen oli kutsuttu työvoimaministeri Matti Puhakka, ja laastia pääsivät hänen lisäkseen peruskiveen heittäämään myös kirjaston työntekijät. Peruskiveen laitettiin lieriö, jossa oli päivän lehdet, kolikoita, vuoden 1880 kuntakokouspöytäkirja ja perustamiskirja. (Kurki 1987c, 1; Sirviö 1987, 6.) Kirjaston harjannostajaiset vietettiin perjantaina 25.3.1988 (Kuhmon kirjasto harjakorkeudessa 1988, 4). Kirjasto oli kiinni 5.-17.12.1988 muuton vuoksi, ja avajaiset pidettiin 19.12.1988 (Kirjasto muuttaa joulukuussa 1988, 15). Vajaa 100.000 nidettä siirrettiin vanhasta kirjastosta uuteen kirjastoon kolmen päivän aikana. Työhön osallistui koko kirjaston väki, 17 vakituista ja 9 työllistettyä työntekijää. Lisäksi mukana oli viisi henkilöä työpajalta ja muuttoliikkeen miehet, jotka ajoivat aineisto-laatikoita kirjastojen välillä. Vuoden 1967 muutossa siirrettäviä niteitä oli 15.000 kappaletta, kun palotornin yläkerrasta kirjat siirrettiin alakertaan portaita pitkin pärekoreilla. (Tahvanainen 1988, 4.) Kirjaston vihkiäisiä vietettiin maanantaina 17.4.1988. Opetusministeri Anna-Liisa Kasurinen vihki kirjaston ja toi tapahtumaan opetusministeriön ja valtiovallan terveiset. (Manninen 1989, 1.)

Kuhmon kirjaston sisääntulon jälkeen käytävällä on näyttelytila, jossa on ollut pienimuotoisia näyttelyitä kirjaston valmistumisesta asti. Näyttelytilassa voi laittaa esillä olevaa aineistoa sermeihin, vitriineihin sekä seinälle. Sermejä on yhdeksän ja niiden eteen voi laittaa pöytiä, joille voi panna esimerkiksi esitteitä.

(Kuhmo 2020c.)

Kuva 5. Kirjaston näyttelytila (kuva: Marju Pulkkinen)

Kirjasto on järjestänyt myös omia näyttelyitä vuosien ajan. Teemoina on ollut muun muassa historia, terva, eläimet. Esineistöä näyttelyihin on saatu yksityiskokoelmista ja museolta. Joulun aikaan kootaan kirjaston oma joulunäyttely, joka on ollut perinne jo monena vuotena. (Pulkkinen 2020.)

Kirjastossa on vaihtuvien näyttelyiden lisäksi pysyviä taideteoksia. Kirjaston käytävällä on Niilo Hyttisen ”Lentua – myyttinen tarina”, joka on 11 m pitkä raakalankuille maalattu teos, seinillä on Antti Leinosen luontovalokuvia ja sisääntulon luona ulko-oven yläpuolella on Ariadna Donnerin kutoma teos ”Kirjan merkit”, jonka Kulttuurirahasto lahjoitti Kuhmon kirjastolle vuonna 2016. (Kuhmo 2020d.)

Kuhmon Kamarimusiikin vastaanotot on vietetty kirjastolla vuodesta 1989 alkaen joka kesä. Kirjasto onkin hyvä paikka tällaiseen kokoontumiseen. Kirjahyllyjen välissä on mukava jutella, mutta suosituin paikka on kuitenkin ikkunan ääressä, jossa voi ihailla Pajakkakosken juoksua. Ensimmäisessä vastaanotossa Topi Mikkola ruokki 300 ihmistä kalalla ja salaattilla. Tilaisuudessa vieraina ovat kamarimusiikin taiteilijat, talkoolaiset ja päättäjät. (Sirviö 1989, 12–13.)

Kirjastoon rakennettiin 740 litran akvaario lastenosaston viereen vuonna 1992. Akvaarion rakensi Tapani Koivusilta muiden akvaarioharrastajien kanssa. Akvaariossa oli 9 eri kalalajia, yhteensä noin 200 kalaa. Viisikulmainen akvaario on rakennettu korokkeelle, ja sitä ympäröi askelma, josta pienetkin lapset pääsevät näkemään kalat hyvin. (Komulainen 1992, 13.)

2.6 2000-luku -

2000-luku on ollut muutosten ja verkostoitumisen aikaa. Lainaustoiminnan luvut ovat laskeneet joka osa-alueella. Perheiden muuttoliikkeen, määrärahojen pienenemisen ja vapaa-ajan vieton, sähköisten palveluiden, tietokoneiden ja television äärellä arvellaan olevan kirjaston lainauslukujen pienenemisen syyt. Kokoelma, lainaukset, lainaus/asukas ja lainaajien määrä ovat pienentyneet vuosi vuodelta. Taulukossa 4 on tilastoja kokoelmista ja lainauksista vuosilta 2000-2009. Kuhmon lainausluvut ovat olleet kuitenkin maan keskiarvon yläpuolella, vaikka lainausmäärät ovat laskeneet (Pulkkinen 2020).

	2000	2005	2010	2015	2019
Kokoelma	150 666	133 467	124 653	117 763	108 667
Lainauksia	296 278	277 824	229 754	182 397	150 145
Lainaus/ asukas	26,11	26,59	23,84	20,38	18,03
Asukasluku	11 348	10 449	9 636	8 950	8 329
Lainaja	6 393	5 751	4 346	4 119	3 348
- osuus kuh- molaisista	56 %	55 %	45 %	46 %	40 %

Taulukko 4. Kokoelmien ja lainaustoiminnan luvut vuosilta 2000-2019 (Kirjastot.fi 2020b)

Vuonna 2003 maaliskuusta alkaen tuli mahdollisuus selata ja uusia omia lainoja ja varata aineistoa internetissä verkkosivusto Havukan kautta. Palveluun tarvittiin kirjastokortin numero ja salasana. Salasana piti itse keksiä ja ilmoittaa kirjastoon, jossa se tallennettiin järjestelmään. Varatun aineiston saapumisesta kirjastoon ilmoitettiin asiakkaalle joko postitse, puhelimitse tai sähköpostilla. (Riepula-Vähäaho 2003, B6.)

Kirjaston väki on ollut aktiivinen, ja hakenut ja saanut lääninhallitukselta apurahaa vuodesta 2002 lähtien. Pienillä projekteilla kirjaston henkilökunta on edistänyt monena vuotena lasten ja nuorten lukemis- ja kirjoitusintoa. (Komulainen 2007, 6.)

Marraskuussa 2002 kirjastossa oli Sanasähly-projekti, jossa kirjailija Kari Levola piti viikon mittaisen ”kirjakylvyn” vähän lukeville yläasteen pojille. Pojat lukivat ja kirjoittivat kaunokirjallisuutta

kaksi tuntia joka päivä. Poikien lukemisen edistämishanke lähti liikkeelle kirjaston henkilökunnan huomiosta, että murrosikäiset pojat eivät lue, eivätkä käy kirjastossa. Kuhmon Osuuspankin lahjoittama raha päätettiin käyttää poikien lukuharrastuksen edistämiseen. Asiassa käännyttiin yläasteen äidinkielten opettajien puoleen, ja niin syntyi ajatus poikien omasta lukuviikosta, johon Kari Levola lupautui vetäjäksi. Jokaiselta yläasteen luokka-asteelta oli mukana 15 poikaa. Viikon aikana ei niinkään luettu, vaan kirjoitettiin, sillä Levola halusi näyttää miten kirja syntyy. Lukemisen sijaan kirjailija antoi vinkkejä, mitä voisi lukea. (Riepula-Vähäaho 2002, B6 ; Hyvönen 2020b.)

Syksyllä 2003 kirjastossa oli Sanoista sarjakuvaksi -projekti. Sarjakuvapiirtäjä Timo Kokkila piti kolmen päivän mittaisen sarjakuvakurssin yläasteella. Vähän lukevat pojat tutustuivat sarjakuvapiirtämisen välineisiin, sarjakuvan historiaan ja piirsivät sarjakuvia. Sarjakuvat tehtiin kirjaksi: Sarjispläjäys. (Hyvönen 2020b.)

Polun päitä sadun maailmaan -projekti toteutettiin vuosina 2004-2005. Siinä Kontion koulun 5 C -luokan oppilaat kirjoittivat ja kuvittivat oman satukirjan ”Pilvi verkoissa”. Satukirjan tekemistä ohjasi outokumpulainen kirjailija Esko-Pekka Tiitinen. Hän ohjasi ja opasti oppilaita kirjoittamisessa ja kuvittamisen eri vaiheissa. Satukirjahanke sai alkunsa keväällä 2004, kun Kuhmon kirjasto sai 1.500 euron valtionavun lasten lukemisharrastuksen edistämiseksi Oulun lääninhallitukselta. Satukirja painettiin Kirja kerrallaan -kustantamossa, jossa siitä otettiin 160 kappaleen painos. (Rautio 2005, B4 ; Hyvönen 2020b.)

Iivantiiran koulun oppilaat tekivät retken Kajaanin kaupunginteatterin esittämään Isin talviuni -näytelmään 10.12.2005. Lisäksi he tekivät oman näytelmäprojektin ”Joulupukin kuntopiiri”, joka esitettiin Iivantiiran koululla jouluna 2005. Näytelmällä oli noin 90 hengen yleisö. Näytelmäprojektiin kuului näytelmän harjoittelu sekä näytelmän lavasteiden ja asujen suunnittelu ja toteutus. (Hyvönen 2020b.)

Satujen salaisuus -projekti toteutettiin Kalevala ja kansanperinne -viikolla 12.-16.2.2007. Kuhmon kirjasto sai Oulun lääninhallitukselta tuhannen euron avustusrahan Kalevalan ja kansanperinteen tunnetuksi tekemiseksi. Tapahtuma suunnattiin vuonna 2000-syntyneille, jotka olivat esikouluikäisiä. Kalevala ja kansanperinne -viikon ohjelmassa oli nukketeatteri Katpuli, kansanmusiikki-ilta lapsille ja Markku Niemisen luento päivähoitajille ja päiväkotihenkilöstölle Kalevalasta satumaaailmana. Lisäksi kirjastossa oli näyttely aiheeseen liittyen. (Komulainen 2007, 6; Hyvönen 2020b.)

Huhtikuussa 2008 toteutettiin Kirja auki ja kynä lentoon -projekti, jossa kirjailija Mari Mörö ohjasi Tuupalan koulun 8-luokkalaisia kirjoittamaan omia tekstejään. Kurssin aikana syntyneet tekstit julkaistiin antologiassa ”Anna sen lentää”, joka luovutettiin kirjoittajille Kirjan ja ruusun -päivänä Tuupalan koulun juhlassa. Projektia varten saatiin Oulun lääninhallitukselta avustus, joka oli kohdennettu nuorten kirjoittamisen ja lukemisharrastuksen edistämiseen. Hankkeen avulla tiivistettiin myös yhteistyötä kirjaston ja Tuupalan yläkoulun äidinkielten opettajien kanssa. (Kokkonen 2008, 5; Hyvönen 2020b.)

Marraskuussa 2008 myös Kajaani vaihtoi järjestelmänsä Pallaksesta ATP Origoon ja näin syntyi Kainet-kimppa. Aineistojen konversio työt veivät aikansa, koska Kajaanissa käytössä ollut Pallas oli varsin erilainen kirjastojärjestelmä ja muutos oli Kajaanille suuri. Muutos oli pitkä prosessi, koska tietoja jouduttiin yhtenäistämään niin paljon kuin mahdollista. Muun muassa laina-aikoja, osastoja, aineistolajeja, materiaaleja ja nimekkeiden pääsanoja jouduttiin yhtenäistämään ja korjaamaan. Korjauslistaa jaettiin kirjastojen kesken ja muutokset tehtiin BTJ:ssa, Fennicassa ja Pikissä olleiden käytäntöjen mukaan. Kainet-kirjastokimpassa ovat mukana Kajaanin kaupunginkirjasto-Kainuun maakuntakirjasto, Kuhmon kaupunginkirjasto, Suomussalmen, Puolangan, Ristijärven, Hyrynsalmen ja Paltamon kunnankirjastot. Ulkopuolelle jäävät Vaalan ja Sotkamon kunnankirjastot. Kirjastokimpan hyötyjä olivat luettelointitietojen poimintamahdollisuus, yhteinen asiakasrekisteri ja aineistorekisteri. Rekisterit olivat kaikki samalla palvelimella Kajaanissa. Origossa oli myös versiopäivityksiä ja uudistuksia. Kirjastoautot olivat päivisin off-line-tilassa ja päivitykset tehtiin yön aikana. Kainet-kimpalla oli myös uudet verkkosivut, kainet.verkkokirjasto.fi. Aineistoa pystyi tilaamaan tai varaamaan mistä tahansa Kainet-kirjastosta niin sanottuna seutulainana tai seutuvarauksena. (Partanen & Antila 2008, A3; Pulkkinen 2020.)

Osastonhoitaja Taina Hyvönen hoiti kirjastotoimenjohtajan virkaa määräaikaisena yli vuoden ajan, ja sen vuoksi sivistyslautakunta päätti ottaa hänet kirjastotoimenjohtajan virkaan ilman hakumenettelyä kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain ja kaupungin hallintosäännön mukaisesti. Hänen virkasuhteensa katsottiin alkaneeksi 1.3.2008. (Taina Hyvösestä 2008, 3.)

Kurkistus lyriikkaan ja sanoitukseen -projekti oli vuonna 2009, jossa lauluntekijä Mikko Perkoila piti 9-luokkalaisille työpajoja biisinteosta. Työpajoissa oppilaat tutustuivat pienryhmissä laulujen säveltämiseen ja laulun tekstien tekemiseen. He myös tekivät omia lauluja ja niille sanoituksia. (Hyvönen 2020b.)

Maaliskuussa 2010 toteutui Kirjavinkkaus lukuharrastuksen kipinä -projekti. Siinä kirjavinkkari, läänintaiteilija Marja-Leena Mäkelä piti Kontion ala-asteen oppilaille kirjavinkkaus- ja satutunteja. Hän luennoi myös kirjavinkkauksesta perhepäivähoitajille ja päiväkotien henkilöstölle. Kirjasto-virkailijakin sai tämän projektin myötä neuvoja kirjavinkkaukseen. Tähänkin tapahtumaan kirjasto sai apurahan Oulun lääninhallitukselta. (Hiltunen 2010, 9; Hyvönen 2020b.)

Sadut siivittävät kasvuun -projekti oli toukokuussa 2011. Teatteri-ilmaisun ohjaaja Paula Vilmi esitti esikoululaisille ja ekaluokkalaisille varjoteatteria ja piti siihen liittyviä työpajoja. Päiväkotien henkilöstölle oli luento saduista ja sadutuksesta. Kirjastossa oli myös Satujen toukokuu -näyttely, jossa oli lasten piirustuksia tutuista satuhahmoista. Lukemisharrastuksen edistäminen oli koulun, päiväkotien ja kirjaston yhteisen projektin tarkoitus. Projektin toteutukseen kirjasto sai avustuksen Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukselta. (Hyvönen 2020b; Leinonen 2011, 6.)

Kirjaston henkilökunta ajan hermoilla -koulutusprojekti oli vuonna 2011. Kirjaston henkilökunta osallistui monipuolisesti kirjastoalan täydennyskoulutukseen ja valtakunnallisille kirjastopäiville vuosina 2010-2011. Avustuksella pystyttiin järjestämään työntekijöille vähintään 5 koulutuspäivää. (Hyvönen 2020b.)

Runokuvittelu-projekti oli vuonna 2012. Siinä Tuupalan koulun 8-luokan oppilaat tekivät runoaiheisen videon äidinkielenlehtori Marja-Stiina Suihkon opastuksella. Oppilaat tekivät omia kuvaryunoja, limerkkejä ja haikuja, ja heidän runovideoinsa esitettiin yleisötilaisuudessa kirjastossa. (Hyvönen 2020b.)

ATP Origosta siirryttiin graafiseen Axiell Auroraan vuonna 2012. Muutos uuteen järjestelmään oli suuri. Projekti käynnistettiin elokuussa, ja kirjasto oli kiinni järjestelmän vaihdon vuoksi 4.11.-9.12.2012. Aurorassa on monipuoliset toiminnot. Asiakaspalvelun toiminnoissa ovat lainausneuvonta, asiakasviestintä sekä tekstiviestintä sekä sähköpostilla, kaukolainat, rinnakkais-, sarja- ja seutuvaraukset ja kotipalvelu. Teoshaussa ja saatavuudessa on muun muassa pika- ja laajennettu haku, teosten esittelyt ja kansikuvat. Metadatan hallinta käsittää esimerkiksi MARC 21:sen, luetteloinnin, osakohteet ja massamuutokset. Kokoelmahallinta muodostuu kelloista, kokoelmista, niteiden ja kausijulkaisujen käsittelystä, inventoinnista ja tarratulostuksesta. Lisäksi Auroraan kuuluvat hankintaprosessiin sekä raportointiin ja tilastointiin liittyvät asiat. (Pulkinen 2020; Axiell 2020.)

Paikallislehti Kuhmolainen myönsi vuonna 2013 Antti-patsaan Kuhmon kaupunginkirjastolle. Antti-patsaan myöntämisen perusteiksi mainittiin se, että *”lehdistön lailla kirjasto seisoo sananvapauden, sanomisen mahdin ja omien sanojen seisomisen takana”*. Kirjastossa on myös innokas ja auttavainen henkilökunta, joka kauniissa talossaan jakaa kuhmolaisille henkistä hyvinvointia rakkaudesta kirjaan ja kieleen. Antti-patsaita on jaettu vuodesta 1981 alkaen. Patsas on kunnianosoitus ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden Suomenkielisten Tieto-Sanomien julkaisijan Antti Lizeliuksen (1708–1795) elämäntyöstä. Paikallislehdet antavat alueellaan maakunnallisia ja paikallisia Antti-patsaita henkilöille ja yhteisöille, jotka ovat näkyvästi auttaneet paikallislehden ja paikalliskulttuurin asiaa. (Kurvinen 2013, 4–5.)

Huhtikuussa 2014 Kuhmon kaupunginkirjasto sai valtiolta avustusta 5.000 euroa hankkeeseen, jonka päämääränä oli lisätä lasten lukemista. Hankkeen tarkoituksena on avata kirjan sanomaa musiikin, tanssin ja elämystilan avulla. Kirjastoon aiotaan tehdä elämystila, jossa kerrotaan satuja ja tarinoita. Musiikkiopistoa pyydetään tekemään sadusta konsertti, ja tanssiesityskin sadusta toivotaan saatavan. (Avustus kirjaston 2014, 12.)

Syyskuusta 2015 alkaen Kuhmon kaupunginkirjastosta voi lainata e-kirjoja eli sähköisiä kirjoja. Sillä hetkellä lainattavissa oli vajaat 200 e-kirjaa, mutta lisää oli tarkoitus hankkia resurssien sekä saatavuuden mukaan. E-kirjat hankitaan yhdessä Kainet-kirjastojen kanssa. E-kirjoja luetaan ELlib-käyttöliittymän kautta internetissä tai kirjan voi ladata tietokoneelle, tabletille tai älypuhelimelle. E-kirjojen lainaus onnistuu kirjastokortin numeron ja siihen liitetyn pin-koodin avulla. Tunnukset ovat samat kuin omia lainoja uusittaessa. Lisäksi tarvitaan lukuohjelma ja Adobe-tunnus, jonka asiakas itse tekee. Laina-aika on 7 tai 14 vuorokautta, ja kirja palautuu automaattisesti lainaajan umpeuduttua. (Lehto 2015, 6–7.)

Kuhmon kirjastossa järjestettiin Elämyksiä lukemalla -viikko 5.-9.10.2015. Viikon aikana kannustettiin lapsia ja nuoria lukemaan, sillä hyvä lukutaito avittaa oppimista ja opiskelua, tarjoaa eläytymiskohteita ja antaa tietoa ympäröivästä maailmasta. Kirjastossa vierailivat kaikki 1–2-luokkien oppilaat. Taajaman ulkopuolella olevien koulujen oppilaille järjestettiin kuljetus kirjastoon. Kirjaston henkilökunta luki satuja ja tarinoita kolmessa elämyspisteessä. Teemoina olivat metsä, satuhahmot ja merirosvot. Kierros alkoi musiikkiopiston oppilaiden musiikkituokiolla. Kirjojen korjaushuone oli koristeltu läpinäkyvillä punaisilla ja valkoisilla kankailla ja pehmoleluilla ja siellä oli satuja kuvakirjoja kuten Mikko Mallikkaita ja Peppi Pitkätossuja. Merirosvon kammiossa päästiin jännittävään ympäristöön merirosvon ja aarteen kanssa. Lasten tehtävänä oli etsiä myös kadonnut

Mato Matala, joka on Richard Scarryn satuhahmo. Sanataideopettaja Teija Mursula piti luennon ja antoi kirjavinkkejä 1. ja 2. -luokkinen lasten vanhemmille. Paula Noronen kävi kirjailijavierailulla Kuhmo-talossa. Tapahtuman toteutukseen kirjasto oli saanut avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä. (Kirjastoon rantautuu 2015, 18; Hiltunen 2015, 18; Hyvönen 2020b.)

Novellikoukku aloitti toimintansa 26.3.2015. Tapahtumassa kuunnellaan novelleja ja neulotaan omia töitä tai kirjaston langoista vauvanpeittoja. Vauvanpeitot lahjoitettiin Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 2017 syntyneille vauvoille. Novellikoukku-toiminta jatkuu edelleen. (Neulomista ja novelleja 2015, 11.)

Kuhmon kaupunginkirjastossa otettiin käyttöön lainausautomaatti helmikuussa 2016. Lainausautomaatista on apua kirjaston ruuhka-aikoina. Henkilökohtaista palvelua saa edelleen lainaustiskiltä entiseen tapaan. (Kyllönen 2016, 10.) Kaverikoira-toiminta lastensatutuokioiden yhteydessä alkoi 16.2.2016. Tapahtuman alussa tutustutaan kaverikoiriin, jonka jälkeen on yhteinen satutuokio. Tapahtumia on kerran kuukaudessa syksystä kevääseen. (Kaverikoiria lasten 2016, 12.)

Virikettä ja virkeyttä vuosiin -projekti oli lokakuussa 2016. Virikeviikko pidettiin 3.-7.10.2016 ja sen ohjelmassa oli Hannu Huotarin esitelmä Kuhmon vanhan sillan ja sen ympäristön kulttuurihistoriasta, kirjailija Maarit Tyrkön kirjailijailta, tablettien, älypuhelimien ja e-kirjojen käytön opastusta ja iltamat. Hannu Huotarin esitelmän yhteydessä esiteltiin myös Jorma Korhosen Kuhmon vanhat kirkot -näyttelyn kuvat. Iltamien ohjelmassa oli tanssia, runoja, sketsejä, yhteislaulua ja kahvitarjoilu. Ohjelmassa mukana oli kansalaisopiston senioritanssijat, hanuristi Veikko Määttä ja solisti Leila Kinnunen. Myöhemmin pidettiin FT Kaisa Salmisen yleisöluento luontaistuotteiden ja lääkkeiden yhteiskäytöstä. Opetus- ja kulttuuriministeriön avustus mahdollisti projektin toteutumisen. (Hyvönen 2020b; Virikeviikko alkaa 2016, 20.)

Vuoden 2017 lopussa 19 maakuntakirjastoa lakkautettiin ja niiden tehtävät jaettiin yhdeksälle alueellisen kehittämistehtävän kirjastolle. Kainuussa maakuntakirjaston tehtäviä hoiti Kajaanin kaupunginkirjasto. Opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksen 660/2017 mukaisesti säädettiin yleisistä kirjastoista annetun lain (1492/2016) 8 §:n 5 momentin nojalla, että vuoden 2018 alusta alkaen Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan kuntien alueellisia kehittämistehtäviä hoitaa Oulun kaupunginkirjasto. Alueellisella kehittämistehtävällä luodaan edellytyksiä toiminnan vahvistumiselle toimialueen yleisissä kirjastoissa. Sillä tuetaan alueen kirjastojen kehittymistä ja henkilöstön osamista sekä edistetään kirjastojen keskinäistä yhteistoimintaa. (L 1492/2016, A 660/2017.)

Tarinajunan kyytiin -hanke toteutettiin vuosina 2017–2018. Päiväkotien vanhempainillassa pidettiin luento lukemisen merkityksestä lapsille. Lapsille pidettiin samassa tilaisuudessa moniaistinen tarinatuokio. Toisessa vaiheessa 3–6-vuotiaat lapset vierailivat kirjastossa muodostaen kirjajunan. Lapsille jaettiin kirjastokäynnillä tarinajuna-passit, jossa on satu- tai kuvakirjalista vanhempien kanssa luettavaksi. Kolmannessa vaiheessa lapset kävivät vanhempien kanssa lainaamassa kirjoja ja tekemässä tarinajuna-passin tehtäviä. Sitten kun passi oli täynnä, lapset saivat Mauri Kunnaksen kuvakirjan. Tarinajuna-teemaa käytettiin myös Lasten Römppä -tapahtumassa marraskuussa. (Hyvönen 2020b.)

Syksyllä 2018 kirjasto etsi musiikkituokioiden pitäjiä ja kirjastokummeja. Kirjastossa voi käydä pitämässä pieniä musiikkituokioita joka kuukauden 1. tiistai. Musiikin opiskelijat, ryhmät, kuorot yksityiset harrastajat ja harrastepiiriläiset voivat tulla esiintymään kirjastoon. Heidä varten on käytettävissä piano ja kolme nuottitelinettä. Ensimmäinen tuokio oli tiistaina 2.10.2018. Kirjastokummi kannustaa muita käymään kirjastossa. Heidän kanssaan voi käydä tutustumassa näyttelyihin ja osallistua tapahtumiin. Kummina voi olla niin nuori kuin aikuinenkin. (Kirjastoon haetaan 2018, 9.)

Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan yhteinen eKIRJASTO otettiin käyttöön helmikuussa 2019. E-aineistojen määrä ja valikoima laajeni huomattavasti. Yhteistoiminnassa mukana on kaksi maakuntaa, 38 kuntaa ja neljä kirjastokimppaa. eKIRJASTON verkko-osoite on <https://kainet.finna.fi/Content/ekirjasto>. eKIRJASTON kautta löytyvät e-kirjat, e-lehdet sekä musiikki ja elokuvat. (E-kirjasto yli 2019, 9.)

Keväällä 2019 avattiin kirjastoon Kuhmon kaupungin matkailuinfo. Matkailuinfosta löytyy tietoa Kuhmon nähtävyyksistä, käyntikohteista, aktiviteeteistä ja palveluista. Kirjastosta löytyivät sopivat tilat infopisteelle ja kirjaston henkilökunnalla on pitkäaikainen kokemus tiedon hakemisesta. Matkailuinfo aukioloajat ovat samat kuin kirjastonkin, ja yhteyttä voi ottaa myös puhelimitse ja sähköpostilla. (Kirjaston matkailuinfolla 2019, 14.)

Alkukesästä 2019 kirjastoon tehtiin 200-paikkainen konserttitila. Siellä kuultiin Kuhmon kamarimusiikin musiikkikurssilaisten esityksiä heinäkuussa. Konserttitilan paikka on kirjaston luoteispäässä eli Pajakka-sillan puoleisessa päädyssä käsikirjastona toimineessa tilassa. Kirjahyllyjä jouduttiin poistamaan, jotta tilaan mahtuu 200 uutta tuolta. Tilassa soittajat sijoittuvat ikkunaseinän eteen, ja katsojat näkevät myös Pajakkakosken kuohut. (Komulainen 2019, 7.)

Lokakuussa 2019 Kainet-verkkokirjaston asiakasliittymä vaihtui Finna-pohjaiseksi. Uusi verkkokirjaston osoite on kainet.finna.fi. Finna on hakupalvelujen kokonaisuus, johon kuuluu monia sivustoja valtakunnallisen Finna.fi:n lisäksi. Siinä on Suomen museoiden, kirjastojen ja arkistojen aineistot kaikkien saatavilla. Finna on Kansalliskirjaston ylläpitämä ja kehittämä, ja sitä kehitetään jatkuvasti. Finna-palvelua pidetään itsenäisesti yllä, eli sen ulkonäköä, värejä, tiedotteita ynnä muuta sellaista voidaan muokata. Kainuussa on oma Finna-tiimi, joka ylläpitää palvelua. Ylläpitäjät ovat Kuhmossa, Kajaanissa ja Suomussalmella. Paras uudistus uudella verkkosivustolla on se, että sivusto skaalautuu eli on oikean kokoinen niin tietokoneelle, tabletille kuin kännykälle. Lapsiperheille hyvä uudistus on mahdollisuus liittää alaikäisten kortit vanhemman tunnuksille. Kolmas parannus on kehittyneemmät hakupalvelut. Muun muassa uutuusseurannassa ja hakulistojen tallentamisessa ei tarvitse enää syöttää uudelleen haussa käytettyjä kriteerejä. (Kyllönen 2019, 9; Finna.fi 2020.)

2.6.1 Henkilökunnan koulutuksesta

Kirjaston henkilöstön koulutusvaatimukset ovat muuttuneet vuosien kuluessa. Kirjaston tehtävät ovat monipuolistuneet, ja henkilöstöltä vaaditaan monenlaista tieto-taitoa. Nykyisin edellytetään kirjaston henkilökunnalta valtioneuvoston asetuksen (A 406/2013) 4 pykälän mukaan, että kunnan kirjastolaitoksen henkilöstöstä vähintään 70 prosentilla tulee olla yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa suoritettu korkeakoulututkinto, johon sisältyvät tai jonka lisäksi on suoritettu vähintään 60 opintopisteen laajuiset korkeakoulutasoiset kirjasto- ja informaatioalan opinnot tai ammatillinen perustutkinto, johon sisältyvät tai jonka lisäksi on suoritettu vähintään 35 opintoviikon laajuiset kirjasto- ja informaatioalan opinnot tai tieto- ja kirjastopalvelujen ammattitutkinto. Kunnan kirjastolaitoksen henkilöstöstä vähintään 45 prosentilla tulee olla yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa suoritettu koulutus.

2.6.2 Henkilöstön toimenkuvat tänä päivänä

Kirjaston henkilöstön tehtävänkuvat ovat muuttuneet paljon vuosien aikana. Digitalisaatio tuo tehtäviin omat haasteensa ja uusi laki yleisistä kirjastoista (L 1492/2016) asetti uusia tehtäviä kirjastoille. Kaikilla kirjaston työntekijöillä on yhteisiä tehtäviä kuten tiedonhaku, lainaus- ja palautusrutiinit sekä matkailijoiden neuvonta ja opastus.

Kuhmon kirjastotoimenjohtajan tehtäviin kuuluvat strateginen suunnittelu, esimiestehtävät ja henkilöstöhallinto, talous, kehittämistehtävät ja viestintä. Kirjastotoimenjohtajan tehtäviä ovat muun muassa kirjasto-, kulttuuri- ja museopalveluiden kehittäminen, työvuorolistojen laadinta ja työaikojen seuranta, henkilöstöpalaverit, henkilöstön koulutuksen ja lomien suunnittelu ja niistä päättäminen, talousarvioiden tekeminen ja niiden seuranta kulttuuri-, museo- ja kirjastopalveluille. (Hyvönen 2020a.)

Kirjastonhoitaja toimii muun muassa asiantuntijana neuvonta- ja tietopalvelussa, yhteyshenkilönä eri sidosryhmiin ja kaupungin intran, www-sivujen ja matkailusivujen päivittäjänä. Hän vastaa musiikki- ja av-osastoista, kotiseutukokoelmasta ja asiakasrekisteristä, verkkopalveluiden toimivuudesta ja laitteistosta, palveluiden kehittämisestä (muun muassa Finna) ja sosiaalisen median päivittämisestä. Hänen tehtäviinsä kuuluvat vielä kirjastossa järjestettävien näyttelyiden suunnittelu ja toteutus sekä matkailijoiden neuvonta ja opastus kirjaston matkailuinfossa. Tällä hetkellä kirjastonhoitaja myös tilaa, luettelee ja laittaa käyttökuntoon kirja- ja av-aineiston, koska kirjastossa on yhden työntekijän vajaus. (Hyvönen 2020a.)

Kirjastovirkailijoilla on erilaisia tehtäviä riippuen siitä, millä osastolla he toimivat. Lastenosastolla toimivan kirjastovirkailijan tehtäviin kuuluvat muun muassa lasten ja nuorten kirjojen hankinta ja poistaminen sekä kirjanäyttelyiden ideointi ja toteutus, kirjastonkäytön, monilukutaidon ja tiedonhaun opettaminen lapsille ja harjoittelijoiden perehdytys. Autossa toimivalla kirjastovirkailijalla on vastuu muun muassa kirjastoauton kuljettamisesta, huollosta, korjauksesta ja puhtaanapidosta. Lisäksi hän huolehtii auton aineistosta, kirjastoauton aikataulujen suunnittelusta ja ylläpidosta sekä kirjaston yleisöakvaarion hoidosta. Lisäksi on kirjastovirkailija, joka ylläpitää ja järjestää aineistokokoelmaa, osallistuu lehtien tilaamiseen ja lainauskuntoon laittamiseen, vastaa kirjaston toimistotöistä ja arkistosta, huolehtii ilmoitustaulusta ja hoitaa kaukolainat ja kotipalvelun. (Hyvönen 2020a.)

2.7 Kirjaston johdossa olleet ja kirjaston sijainnit

Taulukkoon 5 on koottu kirjaston johdossa olleet henkilöt ja kirjaston sijainnit. Kirjaston johtohenkilöiden nimekkeet ovat muuttuneet aikojen myötä. Alkuaikoina kirjastossa työskenteli johtajina kirjastonhoitajia. Välillä titteli on ollut kirjastonjohtaja ja nykyisin kirjastonjohtajat ovat kirjastotoimenjohtajia.

Kirjaston johdossa olleet	Aika	Paikka
postinhoitaja Sofia Swahn (myöhemmin Kainulainen)	1880–1884	Tuupala
opettaja Pekka Kontio	1884–1917	kansakoulu
maatalousneuvoja Matti Honkanen	1917–1925	Louhela, kunnantöimisto
Elli Huotari	1925–1929	
opettaja Hellin Niskanen (myöhemmin Kemppainen)	1929–1959	Säästöpankin talo, Korpilinna 1940– , paloaseman vesitorni 1959–
kirjastonhoitaja Irma Klemetti (myöhemmin Niskanen)	1959–1965	
kirjastonhoitaja Eila Kukko	1965–1966	
vs. kirjastonhoitaja Silja Pääkkönen	1966	
kirjastonhoitaja Raili Kivinen	1966–1970	uudet tilat paloaseman kupeessa 1967–
kirjastonhoitaja Heikki Porkola	1970–1976	
vt. kirjastonhoitaja Silja Pääkkönen	1976–1977	
kirjastonjohtaja Aira-Soili Nieminen	1977–1984	
vt. kirjastonjohtaja Silja Pääkkönen	1984–1985	
kirjastotoimenjohtaja Eero Hartikainen	1985–2007	Atalante 1988–
kirjastotoimenjohtaja Taina Hyvönen	2007–	

Taulukko 5. Kirjastonhoitajat/kirjastonjohtajat/kirjastotoimenjohtajat ja kirjaston sijainnit

3 Kirjastoautotoiminta

Ensimmäinen Suomessa moottorilla toiminut kirjastoauto hankittiin vuonna 1961 Turkuun. Kirjastoautojen hankinta oli 1960-luvun loppupuolella vilkasta ja vuonna 1971 niitä oli toiminnassa jo 73 kappaletta. Kokemukset kirjastoautoista olivat positiivisia, sillä ne lisäsivät lainausten määrää ja lainaajia sekä kirjastoautoissa että pääkirjastossa. Kirjastoautot kulkivat syrjäseuduilla ja saivat asiakkaita sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät olleet ennen kirjastoa käyttäneet. Samalla taustoitui myös syrjäseutujen ja kaupunkien eriarvoisuus. (Kinnunen 1989, 6.)

3.1 Kuhmon ensimmäinen kirjastoauto

Kuhmo on pinta-alaltaan iso pitäjä, ja syrjäkylillä eli perukassa on monia pieniä kyliä. Lainausermien ja siirtokirjastojen pitäminen koettiin hankalaksi ja siksi päätettiin hankkia kirjastoauto. (Kinnunen 1989, 6.) Kirjastoautonkuljettaja Jukka Heikkinen (2018) kertoi, että Kuhmon ensimmäinen kirjastoauto hankittiin elokuussa vuonna 1970. Auto toimitettiin koritehtaalta Kolille kirjastopäiville, jotta kirjastoväki voisi tutustua siihen. Kirjastopäivien jälkeen Jukka Heikkinen, Paula Porkola ja kirjastonhoitaja Heikki Porkola ajoivat kirjastoauton Kuhmoon. Sarkolan (1975, 318) mukaan hankittu kirjastoauto oli Kiitokorin Sisu BK-84. Auto oli 10,5 m pitkä ja siihen mahtui 3500 nidettä, ja sen varusteisiin kuuluivat radio ja WC.

Kuva 6. Ensimmäinen kirjastoauto (Kuva: Kirjaston arkisto)

Kirjastoauton ensimmäinen aikataululuonnos tehtiin siinä vaiheessa, kun kirjastolautakunta päätti tehdä anomuksen kirjastoauton hankkimiseksi. Aikataululuonnos laitettiin anomuksen liitteeksi, ja siihen oli kirjastolautakunta laatinut reitit. Jukka Heikkinen (2018) kertoi, että lopullista reittiäikataulua tehtiin siten, että hän ajoi henkilöautolla reittiä läpi ja yhdessä Heikki Porkolan

kanssa katsottiin, mihin kohtaan pysäkit tulivat ja Heikki mittasi kellolla aikaa, miten monta minuuttia pysäkkien välillä meni. Heikkinen vielä muisteli, että ensimmäinen ajettu reitti oli Katermassa Ontojärven ympäri. Pysäkeille laitettiin aikataulutolpat, joissa oli käyntiajat ja -päivät. Näin tehtiin kaikille reiteille. Ihmiset eivät vielä ensimmäisiä reittejä ajettaessa tienneet kirjastoauton kulkuaikataulua, joten kävijöitä ei juurikaan ollut. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 8; Heikkinen 2018.)

Ensimmäiset kuukaudet kirjastoautoa kuljetti ja hoiti yksi virkailija, Jukka Heikkinen. Auton käyttö oli heti alkuun kuitenkin niin suurta, että seuraavan vuoden alusta palkattiin avuksi osa-aikainen kuljettaja, Erkki Saarimaa, ja vuoden 1972 alusta Erkin toimi muutettiin kokoaikaiseksi. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 3; Heikkinen 2018; Saarimaa 2018.) Reittejä oli aluksi 11 kappaletta. Pysäkit, joita oli yhteensä 149 kappaletta, olivat kouluilla, metsä- ja tietyömailla, rajavartiostoilla ja vanhainkodilla. Ensimmäisenä vuonna lainausten määrä kasvoi noin 30 %. Vuonna 1975 kirjastoauton viikkoreitin aikana ajettiin 1.410 kilometriä, kun Suomessa viikkoreitti oli keskimäärin noin 410 kilometriä. (Kinnunen 1989, 6.) Koska kirjastoautossa kävi paljon asiakkaita, suunnitelmat toisen auton hankkimiseksi aloitettiin ja vuonna 1974 otettiin käyttöön toinen kirjastoauto. Samalla perustettiin myös toinen kuljettaja-hoitajan virka ja toinen kuljettajan toimi. Sen jälkeen molemmilla autoilla ajettiin kahdessa vuorossa. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 3-4.)

3.2 Monitoimiauto

Kirjastonhoitaja Heikki Porkola esitti idean kirjastoautosta, jossa voisi esittää elokuvia, nukketeatteria, järjestää taidenäyttelyitä ja kuunnella musiikkia. Kirjastoauton hankkimista varten saatiin valtionapu, ja sen jälkeen saatiin hankintalupa myös kouluhallituksen kirjastotoimistosta (Heikkinen & Saarimaa 1996, 12). Vuonna 1974 hankittiin toiseksi kirjastoautoksi monitoimiauto varmistamaan, että haja-asutusalueella asuvat saavat samat monipuoliset ja nykyaikaiset kulttuuri- ja kirjastopalvelut kuin pääkirjastossakin oli saatavilla. Monitoimiauto oli laatuaan Suomen ensimmäinen. Se herätti paljon huomiota kirjastoväen keskuudessa, ja sillä tehtiin muun muassa esitelymatka Varsinais-Suomeen. Moniautossa oli musiikinkuuntelulaitteet, elokuvaprojektori, nukketeatterinäyttämö ja näyttelytilat ja siellä pidettiin elokuva- ja nukketeatteriesityksiä. (Kinnunen 1989, 6.) Monitoimiauto oli malliltaan Erikoiskorin Sisu BK-84. Se oli 12 m pitkä ja niteitä siihen

mahtui 4000 kappaletta. Lisävarusteita olivat radiokasettisoitin, elokuvaprojektori ja WC. (Sarkola 1975, 318-319.)

Monitoimiauto valmistui juuri Kuhmon kirjastoautopäiville vuonna 1974. Se oli siellä aivan uutukaisena kirjastoväen ihmeteltävänä. Kokonaan valmis auto ei kuitenkaan vielä ollut, vaan siitä puuttui virranmuuntolaite ja nukketeatterivarustus oli osittain vaillinainen. Joitakin muitakin puutteita oli uuden koritehtaan mallissa. Monitoimiautossa esitettiin nukketeatteria siten, että ääni oli nauhoitettu kasetille ja kuljettaja apulaisen kanssa heilutti nukkeja nukketeatterille varatussa tilassa. Komulainen (2018, 8) kertoi, että moniauton esityksiä käytiin äänittämässä viikonloppunakin, koska toiminta oli uutta ja innokkuutta riitti esitysten tekemiseen. Filmiryhmäkin kuvasi kerran moniautossa ollutta esitystä. Esityksiä varten monitoimiauton takaosassa oli takais-tuimen alla viisitoista telttajakkaraa, jotka levitettiin lattialle esitysten ajaksi. Henkilökunnan kanalta elokuvaesitykset olivat helpompia, koska apulainen pystyi tekemään kirjastotyötä esityksen aikana. Hän pystyi kortittamaan palautetut kirjat lainauskuntoon ja antamaan lainaan asiakkaille uusia kirjoja. Nukketeatteriesitykset olivat taas henkilökunnan osalta stressaavia, koska työtä oli enemmän kuin ehti tekemäänkään. Suurimmilla kouluilla elokuvaprojektori siirrettiin luokkaan ja esitys pidettiin siellä. Nukketeatteria näillä kouluilla esitettiin kaksi kertaa. Monitoimiautossa voitiin kuunnella myös musiikkia. Sitä varten oli auton takaosassa kuusi kuuntelupaikkaa kuulokkeineen. Useasti asiakkaat viettivät koko pysäkin ajan kuulokkeet korvilla, joten heillä ei lainaukseen jäänyt yhtään aikaa. Tuohon aikaan ei monikaan vielä ollut kuullut stereoääntä soittimista ja eikä televisiotakaan ollut vielä monessa kodissa. Auton takaosassa oli myös kaiuttimet, joita käytettiin musiikkiteoksia esitettäessä. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 13; Komulainen 2018, 8.) Syrjäkyläien kouluilla, joita oli 1980-luvulla lähemmäs 40, ei ollut erillisiä oppilaskirjastoja, ja siksi autot toimivat oppilaskirjastoina ja kävivät kouluilla joka viikko (Pulkkinen 2020).

Elokuvan tai nukketeatteriesityksen tultua ohjelmaan sitä esitettiin kahden viikon ajan. Siinä ajassa henkilökunta kerkesi jo kyllästyä esitykseen, koska esityskertoja oli tavallisesti yli kolmekymmentä. Esitysten vuoksi pysäkeillä viivytettiin pitemmän aikaa ja pysäkkejä oli vähemmän kuin kirjastoautossa. Lainausten määrä oli myös pienempi osittain juuri musiikin kuuntelun vuoksi. Ajan myötä audiovisuaalisten laitteiden tekninen kehitys ja yleistymisen tekivät monitoimiauton toiminnot tarpeettomiksi. Laitteistoa poistettiin sitä mukaa kun se vanheni. Viimeiset vuodet monitoimiauto toimi tavallisena kirjastoautona. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 13.)

Kinnunen (1989, 6) kertoo, että kirjastoautoja ostettiin seuraavan kerran vuosina 1984 ja 1988. Vuonna 1989 kirjaston kaksi kirjastoautoa ajoivat kahta viikkoreittiä arkisin kahdessa ja lauantaisin yhdessä vuorossa ja pysäkkejä oli noin 250 kappaletta. Kinnusen (1989, 6) mukaan kirjastotoimenjohtaja Eero Hartikainen kertoi, että kirjastolautakunta päättää kirjastoautojen runkoreitit. Pysäkkien lopettaminen ja lisääminen päätetään kirjastotoimenjohtajan ja kirjastoautohenkilökunnan kanssa yhdessä sen mukaan, mitä asiakkaat toivovat ja tarvitsevat.

3.3 Lainaustoiminta kirjastoautoissa

Kirjastoautoissa käytettiin pääasiassa samaa lainausjärjestelmää kuin pääkirjastossakin. Kirjastoauton ahtaiden tilojen ja lyhyiden pysäkkiaikojen takia kaikki lainausjärjestelmät eivät soveltuneet autoon. Kuhmossa kirjastoautoissa oli käytössä Detroit-lainaussysteemi. Sen etuina olivat lainauksen nopeus, se ei vienyt paljon tilaa, eikä tarvinnut virtaa ja se oli halpa. Huonoina puolina olivat tilastojen, myöhässä olevan aineiston karhuamisen ja varausten tekemisen työläisyys. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 3.)

Eniten pysäkkejä oli silloin, kun käytössä oli kaksi kirjastoautoa ja neljä kuljettajaa. Suurimmalla osalla pysäkeistä käytiin joka viikko, mutta oli myös hiljaisia pysäkkejä, joilla käytiin kahden viikon välein. Kirjastoauto ajoi viitenä päivänä viikossa kaksi reittiä päivässä. Aikatauluja tehtäessä kunta jouduttiin jakamaan kahteen alueeseen. Puhuttiin sinisestä ja punaisesta viikosta sen mukaan, minkä värinen eräpäiväkortti oli käytössä. Autoissa oli omat Detroit-korttilaatikkonsa, koska muuten ei olisi tiedetty kummasta autosta lainaus oli tehty. Autot ajoivat vuorotellen sinistä ja punaista viikkoa, ja maanantaisin korttilaatikot vaihdettiin autosta toiseen sen mukaan, kumpaa viikkoa auto ajoi. Autojen valikoimat poikkesivat toisistaan, sillä asiakkaille tarjottiin mahdollisimman laaja otanta erilaista aineistoa. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 8.)

Talvisin ja kesäisin oli käytössä eri aikataulut. Koulujen kesäloman ajaksi tehtiin oma aikataulu yhtä autoa varten kuljettajien lomien vuoksi. Vilkkain aika ajoittui kesän alkuun lainausten määrän vähetessä kesän edetessä. Kaikkein hiljaisinta oli juuri ennen koulujen alkamista. Asiakkaat pystyivät palauttamaan lainauksensa pääkirjastoon tai kirjastoautoon riippumatta siitä, mistä aineisto oli lainattu. Tämän vuoksi aamuisin kannettiin laatikoittain kirjoja autosta toiseen, kirjastosta autoon ja autosta kirjastoon. Jos eri väriset eräpäiväkortit sekoittuivat vahingossa kirjasta

toiseen, kirjan korttia ei sitten löytynytäkään eräpäiväkortin värin osoittamasta laatikosta. Tämän ja kortitusvirheiden vuoksi oli aina joukko niin sanottuja epäselviä kirjoja, joiden etsiminen kuului päivän töihin. Varattujen kirjojen merkitsemiseen ja karhukorttien kirjoittamiseen kului aikaa, ja se oli työlästä. Päivittäin lainauksista tehtiin tilasto käsin ja kirjankortit aakkostettiin. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 8-9.)

Pääkirjastolla ja kirjastoautoilla on ollut yhteinen kirjavarasto alusta alkaen. Monessa muussa kirjastossa kirjastoautoilla on ollut käytössään oma aineistonsa erillään pääkirjaston aineistosta. Heikkisen (1996, 10) mielestä yhteinen kirjavarasto on ollut parempi ratkaisu, koska silloin kirjastoauton asiakkailla on käytössään laajempi aineistokokoelma. Koska kirjastoauton hyllytila on vähäinen, kutakin luokkaa varten hyllyyn mahtuu vain vähän kirjoja. Sen vuoksi aineistoa vaihdetaan ajankohtaisuuden mukaan. Jos aineistoa ei vaihdeta, asiakkaasta tuntuu, että hyllyssä on aina samat kirjat. Yhteinen kirjavarasto on koettu myös negatiivisena asiana varsinkin pääkirjaston työntekijöiden mielestä. Kirjan ainut kappale tai uutuuskirjat saattoivat kasaantua kirjastoautoon. Varaussysteemikään ei toiminut toivotulla tavalla. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 10-11.)

3.4 Viilettäjä, Jotostaja, Vaeltaja

Vuonna 1992 kirjastolla oli käytössä kaksi kirjastoautoa, Viilettäjä (1983–1992) ja Jotostaja (1988–2006). Viilettäjän nimi tuli auton kylkiin maalattusta Tervansoutaja-patsaan profiilista, ja Jotostajan kylkiin oli maalattu metsäpeura. (Pulkkinen 1992, 2.)

Kuva 7. Viilettäjä (Kuva: Antti Vanninen)

Kuva 8. Jotostaja (Kuva: Jukka Heikkinen)

Syrjäkylien autoituminen, perukan koulujen lakkauttamiset ja lama-ajan vuoksi pienentyneet määrärahat kurittivat kirjastoautotoimintaa kovalla kädellä. Vuonna 1996 oli enää käytössä yksi auto, jota ajoi kaksi kuljettajaa. Autolla ajettiin kuutena päivänä viikossa koulureittejä ja iltareittejä. Perukan ala-asteita on kaksikymmentä, ja niillä käytiin joka viikko. Kouluilla pysähtymisaika oli koulutunnin mittainen. Iltareittiä ajettiin viikon aikana neljänä iltana. Iltareitti, lauantaireitti ja maanantain iltapäivänreitti ajettiin läpi kahden viikon aikana. Kesäaikataulua ei enää tehty erikseen, vaan kirjastoauto seiso i koulujen lomien ajan. (Heikkinen & Saarimaa 1996, 9.)

Uusi kirjastoauto otettiin käyttöön syksyllä 2006, ja Jotostaja jäi eläkkeelle melkein 20 vuotta palvelleena. Kirjastoauton kylkeen on maalattu taimenen kuva. Kirjastoautonkuljettaja Antti Vanninen on kalamiehiä, ja hän sai vaikuttaa kuvan valintaan. Taimenen kuvan on ottanut Risto Saalasti, joka on myös ottanut Jotostajassa olevan tervansoutajan kuvan. Kuhmon kaupunginkirjaston viides kirjastoauto on sisätiloiltaan paljon samanlainen kuin edeltäjänsä, mutta lisäksi autoon on saatu asiakaspäätte. Parannusta on takaosasta pois jääneet pari porrasta, joissa moni asiakas kompuroi kirjoja tutkiessaan. Nyt lattia nousee loivasti ylöspäin. Uutta autossa ovat levyjarrut, sähköiset vaihteet ja peruutuskamera, ja takaosassa sijaitseva moottori helpottaa ajoa erityisesti

huonokuntoisilla teillä. Kirjastoauto maksoi 230.000 euroa, mutta siihen saatiin valtiolta avustusta 100.000 euroa.

Kirjastoauton nimestä järjestettiin nimikilpailu, ja auton nimeksi tuli Vaeltaja. Vaeltajanimeä ehdotti 9 nimikilpailuun osallistujaa. (Väisänen 2006, 6 ; Uuden kirjastoauton 2007, 10.)

Kuva 9. Kirjastoauto Vaeltaja (Kuva: Tarja Kyllönen)

Syksystä 2019 alkaen kirjastoauton kirjastojärjestelmä siirtyi on-line-tilaan, koska nettiyhteyksien kentät olivat tarpeeksi kattavat. Ennen järjestelmä oli off-line-tilassa, ja päivitykset tehtiin työpäivän jälkeen yöaikaan. (Pulkkinen 2020.)

Kuva 10. Monitoimiauto, Jotostaja, Viilettäjä (Kuva: Kirjaston arkisto)

4 Nykyinen toiminta ja tulevaisuus

Kirjastossa työskentelee tällä hetkellä kirjastotoimenjohtaja, kirjastonhoitaja ja kolme kirjastovirkailijaa, joista yksi työskentelee kirjastoautossa. Eläkkeelle jäi kaksi kirjastovirkailijaa vuoden 2020 alkupuolella. Kirjaston aukioloaikoja supistettiin vuoden 2020 alusta, jolloin lyhennettiin perjantain aukioloaikaa kello 16:00 saakka. Uudet aukioloajat ovat maanantaista keskiviikkoon 10–19, torstaina ja perjantaina 10–16 ja lauantaina 10–15.

Kirjastossa on paljon toimintaa ja tapahtumia. Useat kirjallisuuspiirit kokoontuvat kerran kuukaudessa: satutuokio lapsille kaverikoirineen, novellikoukku, kirjaston lukupiiri ja Ilahtu runosta -piiri. Kansalaisopiston kirjallisuuspiiri kokoontuu joka toinen viikko. Ikäihmisille on neuvontapiste, joka on avoinna myös 1–3 kertaa kuukaudessa. Kirjaston näyttelytilassa on noin kerran kuukaudessa vaihtuvat näyttelyt. Esillä on esimerkiksi valokuvia, kansalaisopistolaisten töitä ja maalauksia.

Kirjastossa on tiloja oleskeluun sekä kokousten että seminaarien pitämistä varten. Kokoustilat ovat maksuttomasti yhdistysten käytössä. PS4-palajille on oma huone, jossa on sohva pelaamista varten. Lapsille on oma soppi, jossa voi lueskella, piirtää tai pelata lautapelejä. Yhteistyötä tehdään muun muassa koulujen kanssa. Koululuokat käyvät kirjastossa saamassa opastusta kirjastonkäyttöön ja hakemassa lukemista. Opettajat voivat lainata kirjastosta myös niin sanottuja pulpettikirjoja oppilaille.

Kirjastossa on omien kirjojen ja aikakauslehtien kierrätyspiste. Pisteeseen voi tuoda tai pisteestä voi ottaa kirjoja ja lehtiä. Kirjojen ja lehtien pitää olla hyväkuntoisia. Mainoksia ja kirjastojen poistokirjoja ei sinne saa tuoda. Kun keväällä 2020 kirjastot olivat suljettuina koronan vuoksi, Kuhmon kirjaston Facebook-sivulle ja Kuhmon kaupungin YouTube-kanavalle on tehty satutuokioita lapsiperheiden iloksi. Kuhmon kaupungin YouTube-kanavalta löytyvät myös Topi Mikkolan monologeja, jotka ovat nauhoitettu kirjastossa.

Tulevaisuudessa Kuhmon kaupunginkirjastossa

Kuhmon kaupunginkirjasto sai aluehallintovirastolta avustusta 15.000 € omatoimikirjaston perustamista varten (Aluehallintovirasto 2018). Omatoimikirjaston tarkoituksena on pidentää kirjaston aukioloaikoja henkilökunnan työvuorojen ulkopuolelle. Kirjasto voi silloin olla auki myös sunnuntaisin ja kesälauantaisin. Silloin voi lainata, lukea sanoma- ja aikakauslehtiä, käyttää tietokoneita,

katsoa näyttelyitä ja pitää kokouksia sunnuntaisin, kesälauantaisin ja arkisin 21:00 asti. Jotta oma-toimikirjastotoiminta on mahdollista, kirjasto tarvitsee uuden valaistuksen, uusia turvavaloja, kameranvalvontajärjestelmän (10 kameraa), uudet ulko-ovet ja uuden oven henkilökunnan tiloihin. (Kirjastot.fi 2020a; Hiltunen 2018, 30.)

Lukion huonon sisäilmatilanteen vuoksi kirjaston tiloja ollaan muuttamassa lukion opetus- ja hallintokäyttöön. Kirjastoon suunnitellaan 2–4 luokkatilaa, joista yksi on jo käytössä. Kirjaston käsikirjastoa voidaan käyttää jo opetuskäyttöön. Musiikkiosastosta saa pienin muutoksin luokkahuoneen, jota jatkossa voisivat hyödyntää muutkin toimijat, esimerkiksi kansalaisopisto. Lisäksi kirjaston henkilöstön käytössä olevia tiloja on tarkoitus muuttaa lukion henkilöstölle sopiviksi. Arvioitu korjausaikataulu on kesäkuun alusta loka-marraskuun loppuun 2020. (Kuhmo 2020b.)

Tulevaisuudessa on edessä myös Melindaan liittyminen. Melinda on kansallinen kuvailun yhteistyöympäristö ja metatietovaranto, joka kerää kirjastoaineistojen kuvailevat metatiedot yhteen paikkaan. Kirjastot kuvailevat materiaalinsa yhteiseen tietovarantoon, josta tietoja pystytään myös käyttämään hyväksi. Tietojen keskittämällä säästyy työtä ja kustannuksia, ja se mahdollistaa kirjaston asiakkaille paremman palvelun. (Pulkkinen 2020; Kiwi 2020.)

Kainet-kirjastot voivat siirtyä tulevaisuudessa myös Kohaan. Koha on Uudesta-Seelannista lähtöisin oleva avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmä, ja se on käytössä ympäri maailmaa. Euroopassa se on käytössä yleisissä ja tieteellisissä kirjastoissa muun muassa Ranskassa, Saksassa ja Ruotsissa. Suomessa Pohjois-Karjalan Vaara-kirjastojen, Etelä-Savon Lumme-kirjastojen, Pohjois-Pohjanmaan OUTI-kirjastojen ja Kymenlaakson Kyyti-kirjastojen kirjastojärjestelmä on Koha. Kirjastojärjestelmän kehittäjänä toimii Koha-yhteisö, jossa Suomesta ovat mukana ainakin Koha-Suomi Oy:n järjestelmäkehittäjät ja tuotepäällikkö. Koha-kirjastojärjestelmän avulla voidaan tuottaa kaikki tavanomaiset kirjastopalvelut, ja järjestelmää käytetään www-selaimella. Koha käyttää kansallisesti tuettua ja suositeltua MARC 21 -standardia. (Pulkkinen 2020; Koha-Suomi 2020.)

5 Yhteenveto

Kirjastossa työskentelevien henkilöiden tehtävät ovat muuttuneet paljon vuosien kuluessa. Ennen kirjojen tiedot merkattiin vihkoihin. Myöhemmin aineisto luettelointikortteille ja ne kirjoitettiin itse. Korttien kirjoittaminen oli työlästä, koska yhdestä kirjasta saatettiin tehdä kymmenenkin korttia. Kortteihin merkittiin tiedot kirjan tekijän, nimen, luokan ja asiasanojen mukaan. Tilanne helpottui paljon, kun saatiin muistilla toimivat kirjoituskoneet. Pääkortti tehtiin muistiin, ja seuraaviin kortteihin lisättiin vain asiasanat ja niin edelleen, ja muut tiedot kirjoituskone kirjoitti muistista. Atk helpotti taas paljon luettelointityötä. Nykyään luettelointitiedot tulevat jo valmiina ja kortistot ovat poistuneet kokonaan, koska tiedot löytyvät tietokoneelta rekistereistä. Kirjatilaukset tehtiin ennen Kuhmon kirjakaupan kautta. Kauko Leppänen toi kirjastolle laatikoissa näytekirjoja, joiden perusteella kirjat tilattiin. Nykyisin tilaukset tehdään sähköisten listojen kautta. Kun kirja on tilattu sähköisesti, tilaus näkyy jo suoraan nykyisessä kirjastojärjestelmässä. Syksyn kirjauutuudet ovat tilattavissa jo keväällä.

Atk tuonut paljon uuden oppimista henkilökunnalle. Alkuun atk:n käyttö oli suuri mörkö, jota pelättiin. Kirjastojärjestelmät ovat muuttuneet monta kertaa, joten opettelemista on ollut koko ajan. Henkilökunta on joutunut neuvomaan myös kirjaston käyttäjiä uusien koneiden, laitteiden ja ohjelmistojen käyttämisessä. Kaikki kuitenkin on mennyt hyvin, ja henkilöstö on oppinut hyvin käyttämään uusia ohjelmistoja, laitteita ja välineitä.

Kirjan on monen mielestä ehdottomasti oltava julkaisu, eikä äänikirja tule kuuloonkaan, saati sitten digitaalinen e-kirja. Tenttikirjaakin on helpompi lukea kirjana kuin tietokoneen, tabletin tai puhelimen näytöltä. Mutta on kuitenkin hyvä, että on muitakin mahdollisuuksia kirjallisuuteen tutustumiseen. Autolla ajaessa tai lenkkeillessä on mukava kuunnella äänikirjoja. Lomamatkoilla voi lukea e-kirjoja, kun lukulaite ei vie paljon tilaa matkalaukussa, toisin kuin useampi kirja. Koronan aikaan eKirjaston valikoimat ovat varmaan olleet kovassa käytössä, kun kirjastot ovat olleet suljettuina. Kirjastossa on myös paljon muuta lainattavaa aineistoa, kuten esimerkiksi lehdet, musiikkiäänitteet, elokuvat ja konsolipelit.

Kirjastossa järjestetään myös paljon tapahtumia. Kirjojen lainaamisen lisäksi halutaan tarjota mahdollisuuksia viihtyä ja kokea elämyksiä. Lapsille on kaverikoira-satutuokioita ja aikuisille no-

vellikoukkua ja kirjallisuuspiirejä. Kirjasto ja yhdistykset järjestävät erilaisia tapahtumia, esimerkiksi kirjailijavierailuja, luentoja ja teatteriesityksiä. Lukemaan yritetään kannustaa monin tavoin. Esillä on kirjoja ja äänitteitä aihepiireittäin. Keväällä ovat esillä puutarhakirjat ja joulun alla jouluiset kuva- ja satukirjat sekä askartelukirjat. Uutuuskirjoille ja -äänitteille on omat hyllynsä, jossa ne ovat esillä. Tietyille ikäryhmille on omat tapahtumansa, joiden tavoitteena on lukemiseen kannustaminen. Tällainen oli esimerkiksi Elämyksiä lukemalla -viikko 2015, joka oli tarkoitettu 1-2-luokan oppilaille.

Kuhmon kaupunginkirjaston historiikka oli mielenkiintoista ja antoisaa kirjoittaa. Tuttu ympäristö ja tutut työntekijät helpottivat kirjoittamista, vaikka urakka oli iso. Haastattelut olivat varsinkin antoisia, kun muisteltiin menneitä aikoja. Kiitos siitä Silja, Anita, Jukka ja Erkki. Kiitos myös Tainalle ja Marjulle, joilta sain lisää arvokasta tietoa ja neuvoja historiikka varten. Kirjaston henkilökunta auttoi myös paljon aineiston etsimisessä ja hakemisessa.

Kirjastoon on aina kiva tulla! Tavataan kirjastossa!

Lähteet

A 406/2013. Valtioneuvoston asetus kirjastoista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2013/20130406>, Suomen Laki.

A 660/2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yleisistä kirjastoista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170660>, Suomen Laki.

Aluehallintovirasto (2018). Tiedotteet 2018. Viitattu 27.1.2020. <https://www.avi.fi/web/avi/-/monipuoliset-lukutaidot-omatoimikirjastot-ja-yhteisollisyys-painottuvat-kirjastohankkeissa-pohjois-suomi-> .

Axiell. (2020). Axiell Aurora. Viitattu 5.5.2020 <https://www.axiell.com/fi/ratkaisut/tuotteet/axiell-aurora/>.

Auvinen, R. & Pikkarainen, R. (1996). Muutoksia kirjastotoiminnassa. Seminaaritutkielma. Kajaani: Kajaani-instituutti.

Finna.fi (2020). Mikä Finna on? Viitattu 30.4.2020. <https://www.finna.fi/Content/about>.

Hattuniemi, M & Piirainen, S. (1982). Kuhmon kirjastolaitos. Tutkielma. Kajaani: Kajaanin kauppaoppilaitos.

Heikkinen, J. & Saarimaa, E. (1996). Kirjastoautotoiminta. Seminaarityö. Informaatiotutkimus.

Heikura, U. (1981). *Kuhmon Sampo*. Kajaani: Kuhmon kunta.

Hynninen, L. (1969). Kainuun kirjastojen syntyvaiheita. Kirjasto-opin tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hyvönen, T. (2020a). Kirjastotoimenjohtaja. Palaveri 28.4.2020.

Hyvönen, T. (2020b). Kirjastotoimenjohtaja. Sähköposti 13.5.2020.

Kampman, V. (1963). Kotiseutuni kirjaston kehitys. Historian kesätyö. Kajaani: Kajaanin seminaari.

- Kinnunen, L. (1989). Tilastohuippu. Kuhmon kunnan- ja kaupunginkirjaston tarkastelua 1970-1987. Harjoitustyö. Oulu: Oulun kauppaoppilaitos.
- Kirjastot.fi. (2020a). Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Omatoimikirjasto Kuhmoon. Viitattu 27.1.2020. <https://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/omatoimikirjasto-kuhmoon?language=fi>
- Kirjastot.fi. (2020b). Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Viitattu 29.4.2020. <https://tilastot.kirjastot.fi/>.
- Kiwi. (2020). Melinda – kansallinen metatietovaranto. Viitattu 5.5.2020 <https://www.kiwi.fi/display/melinda/Palvelun+kuvaus>.
- Koha-Suomi. (2020). Viitattu 2.5.2020. <https://koha-suomi.fi/>.
- Kovalainen, R. (2020). Arkistonhoitaja. Sähköposti 29.4.2020.
- Kuhmo. (2020a). Kulttuuri ja vapaa-aika. Tuupalan museo. Saatavilla 16.4.2020 <https://www.kuhmo.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/museot/tuupalan-museo/>.
- Kuhmo. (2020b). Kaupunki ja päätöksenteko. Esityslistat ja pöytäkirjat. Kaupunginhallituksen pöytäkirja 28.1.2020 § 25. Viitattu 2.5.2020. <http://kuhmo.oncloudos.com/cgi/DRE-QUEST.PHP?page=meetingitem&id=20202307-12>.
- Kuhmo. (2020c). Kulttuuri ja vapaa-aika. Kirjasto. Näyttelyt ja tapahtumat. Viitattu 4.5.2020. <https://www.kuhmo.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/nayttelyt-ja-tapahtumat/>.
- Kuhmo. (2020d). Kulttuuri ja vapaa-aika. Kirjasto. Kirjastotalo Atalante. Viitattu 5.5.2020. <https://www.kuhmo.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/kirjastotalo-atalante/>.
- L 1492/2016. Laki yleisistä kirjastoista. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/al-kup/2016/20161492#Pidp446523216>, Suomen laki.
- Malinen, I. & Pulkkinen, M. (1996). Musiikkikirjastot. Seminaarityö. Oulu : Oulun yliopisto.
- Mäkinen, I. (2009). Yleinen kirjasto hyvinvointiyhteiskunnassa 1960-luvun alusta vuosituhatteen vaihteeseen. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*. (384–453).

Oulun Ilmoituslehti, 23.12.1891, nro 147, s. 2. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Viitattu 10.4.2019. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/558897?page=2>.

Piirainen, R. (2020). Kirjastovirkailija. Tapaaminen 28.4.2020.

Pulkkinen, M. (1992). Loppuraportti. DAT2. Kajaani: Kajaanin kauppapilaitos.

Pulkkinen, M. (2020). Kirjastonhoitaja. Palaveri 28.4.2020.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Kirjastot.fi. Viitattu 4.12.2019. <https://tilastot.kirjastot.fi/?orgs=115&years=1999%2C2009%2C2018&stats=1%2C33%2C100%2C101%2C104%2C107%2C108%2C109%2C110%2C111%2C112%2C115%2C183#results>.

Wilmi, J. (2003). Kuhmon historia. Kuhmo: Kuhmon kaupunki.

Haastattelut:

Heikkinen, J. (2018). Kirjastoautonkuljettaja. Haastateltu 5.7.2018.

Komulainen, A. (2018). Kirjastovirkailija. Haastateltu 11.7.2018.

Pääkkönen, S. (2018). Kirjastonhoitaja. Haastateltu 27.6.2018.

Saarimaa, E. (2018). Kirjastoautonkuljettaja. Haastateltu 21.7.2018.

Lehdet:

Aloite kyseenalaiseksi: Kuhmon kirjastolle esitetään uutta paikkaa. *Karjalainen* 21.8.1985, 10.

Atalantesta malli Kuhmon kirjastolle. *Kainuun Sanomat* 22.9.1984, 5.

Avustus kirjaston elämystilaan. *Kuhmolainen* 8.4.2014, 12.

E-kirjasto yli 2 maakunnan rajojen. *Kuhmolainen* 29.1.2019, 9.

Eskelinen, P. (1998). Kirjaston materiaali internetissä. *Sotkamo-lehti* 27.11.1998, 10.

Hiltunen, J. (2010). Lapset lukevat rivien välistä. *Kuhmolainen* 30.3.2010, 9.

Hiltunen, J. (2015). Seikkailu alkaa kirjastosta. *Kuhmolainen* 9.10.2015, 18.

Hiltunen, J. (2018). Kirjasta voi palvella myös ilman henkilökuntaa. *Kuhmolainen* 24.4.2018, 30.

Kaverikoiria lasten satutuokioissa kirjastolla. *Kuhmolainen* 12.2.2016, 12.

Kirjasto muuttaa. *Kuhmolainen* 27.1.1967, 1.

Kirjasto muuttaa joulukuussa. *Kuhmolainen* 8.11.1988, 15.

Kirjaston internetin käyttö maksaa kymppin. *Kuhmolainen* 10.2.1998, 5.

Kirjaston lukusali muutti Louhelaan. *Kuhmolainen* 16.10.1980, 10.

Kirjaston matkailuinfolla tulossa avajaiset keväällä. *Kuhmolainen* 18.1.2019, 14.

Kirjaston ystävillä juhlapäivä. *Kuhmolainen* 15.9.1967, 1.

Kirjastoon rantautuu merirosvo. *Kuhmolainen* 2.10.2015, 18.

Kokkonen, A. (2008). Luovuus on tärkeää. *Kuhmolainen* 11.4.2008, 5.

Komulainen, A. (1992). Kirjastossa iso 200 kalan akvaario. *Kuhmolainen* 26.6.1992, 13.

Komulainen, A. (1997a). Kirjasto joutuu uusimaan tietokonejärjestelmänsä. *Kuhmolainen* 17.1.1997, 9.

Komulainen, A. (1997b). Kirjastossa uusitaan atk-järjestelmä ja kortit. *Kuhmolainen* 10.10.1997, 6.

Komulainen, A. (1997c). Kirjaston internetistä vihdoinkin myönteinen päätös. *Kuhmolainen* 7.11.1997, 16.

Komulainen, A. (1997d). Kirjaston internetpalvelut yleisölle maksullisena. *Kuhmolainen* 16.12.1997, 5.

Komulainen, A. (2007). Satujen salaisuuksia Kalevalasta. *Kuhmolainen* 9.2.2007, 6.

Komulainen, A. (2019). Kuhmon kirjastoon 200-paikkainen sali. *Kuhmolainen* 28.5.2019, 7.

Kuhmon kirjasto harjakorkeudessa. *Kainuun Sanomat* 26.3.1988, 4.

- Kuhmon kirjasto sai 3,8 miljoonaa. *Kainuun Sanomat* 13.3.1987, 3.
- Kuhmon kirjaston käyttö edelleen hyvässä nousussa. *Kainuun Sanomat* 14.3.1970, 11.
- Kuhmon kirjaston peruskivi muurattiin. *Kainuun Sanomat* 4.11.1987, 1.
- Kuhmon kirjastoon kotiseutuarkisto. *Kainuun Sanomat* 13.10.1999, 5.
- Kuntalaiset vetoavat uuteen valtuustoon: Kirjasto pois Pajakan rannalta. *Kuhmolainen* 3.5.1985, 4.
- Kurki, O. (1984). Pajakan kirjastokilpailu on ratkeamassa. *Kuhmolainen* 3.8.1984, 6–7.
- Kurki, O. (1987a). Ahtaus vaikeuttaa kirjaston toimintaa. *Kainuun Sanomat* 7.1.1987, 7.
- Kurki, O. (1987b). Kuhmon kirjastotalon rakentaminen käynnistyi. *Kainuun Sanomat* 25.9.1987, 3.
- Kurki, O. (1987c). Kuhmon kirjaston peruskivi muurattiin. *Kainuun Sanomat* 4.11.1987, 1.
- Kurvinen, M. (2013). Kirjasto sai Antti-patsaan. *Kuhmolainen* 10.12.2013, 4–5.
- Kuuma linja äänesti: Atalante hyvä, mutta mallilla ei väliä, sillä kirjasto halutaan keskustaan. *Kuhmolainen* 28.9.1984, 8–9.
- Kyllönen, T. (2016). Lainausautomaatista ruuhka-apua kirjastoon. *Kuhmolainen* 16.2.2016, 10.
- Kyllönen, T. (2019). Lisää käytettävyyttä uusilta sivuilta. *Kuhmolainen* 11.10.2019, 9.
- Lehto, M. (2015). E-kirjan voi nyt lainata. *Kuhmolainen* 8.9.2015, 6–7.
- Leinonen, J. (2011). Satujen kiehtova maailma. *Kuhmolainen* 6.5.2011, 6.
- Manninen, J. (1989). Ministeri Anna-Liisa Kasurinen: Kuhmon kirjastotalo kaunis ja käytännöllinen. *Kainuun Sanomat* 18.4.1989, 1.
- Neulomista ja novelleja kirjastossa. *Kuhmolainen* 13.3.2015, 11.
- Partanen, K. & Antila, A. (2008). Kirjastot lyövät hynttyyt yhteen. *Kainuun Sanomat* 13.11.2008, A3.

- Piirainen, J. (1986). Kuhmon kirjastorahat taas pöydälle. *Kaleva* 24.12.1986, 7.
- Pulkkinen, M. (1993). Kuhmo ja Kostamus – yhteistyötä kirjastojen välillä. *Kirjastokiikari*, 1, 28–29.
- Pääkirjaston lainauksissa suurta lisäystä. *Kuhmolainen* 19.1.1968, 1.
- Rautio, S. (2005). Lasten omassa satukirjassa seikkailevat sanarilliset eläimet. *Kainuun Sanomat* 24.11.2005, B4.
- Riepula-Vähäaho, S. (1998). Kainuun kirjastojen aineistorekisteri internetiin. *Kainuun Sanomat* 26.11.1998, 3, 11.
- Riepula-Vähäaho, S. (2002). Kirjailija Kari Levola innostaa kuhmolaispoikia kirjojen pariin. *Kainuun Sanomat* 27.11.2002, B6.
- Riepula-Vähäaho, S. (2003). Havukan kautta Internetissä käsiksi omiin kirjastotietoihin. *Kainuun Sanomat* 26.3.2003, B6.
- Rönkkö, J. (1996). Kuhmon kirjasto ja Posti yhteistyöhön: Liikuntarajoitteiset saavat lainakirjansa postitse. *Kainuun Sanomat* 25.1.1996, 1.
- Sirviö, L. (1985). Eero Hartikainen. Lukeminen on työ ja harrastus. *Kuhmolainen* 10.12.1985, 8.
- Sirviö, L. (1986). Työministeri Urpo Leppänen: Ei väkisin kirjastoa, mutta yksimielinen päätös tuo rahat. *Kuhmolainen* 9.12.1968, 4.
- Sirviö, L. (1987). Kirjakansan suuri päivä: Atalanten peruskivi muurattiin. *Kuhmolainen* 6.11.1987, 6.
- Sirviö, L. (1989). Topi ruokki 300 ihmistä kalalla ja salaatilla. Kuhmo soi. *Kuhmolainen* 25.7.1989, 12–13.
- Sirviö, L. (1996). Posti tuo lainakirjoja kotiin. *Kuhmolainen* 26.1.1996, 7.
- Tahvanainen, A. (1988). Noin viidenkymmenen tonnin kirjaurakka. *Kainuun Sanomat* 8.12.1988, 4.

Taina Hyvöestä Kuhmoon uusi kirjastotoimenjohtaja. *Kainuun Sanomat* 12.4.2008, 3.

Turpeinen, J. (1997). Kirjastoon tulee uusi atk-ohjelmisto. *Kuhmolainen* 2.4.1997, 5.

Uuden kirjastoauton nimi on Vaeltaja. *Kuhmolainen* 9.1.2007, 10.

Uusi kirjastotalo avattu. (31.1.1967). [Lehtileike. Saatavilla Kuhmon kirjaston lehtileikekansiossa].

Virikeviikko alkaa. *Kuhmolainen* 30.9.2016, 20.

Väisänen, M. (2006). Uusi kirjastoauto aloitti Kuhmon kiertämisen. *Kainuun Sanomat* 4.11.2006, 6.

Kuvaluettelo

Kannessa Atalante, Kuhmon kaupunginkirjasto. Kuvaaja Tarja Kyllönen 2019

Kuva 1. (s. 3). Kuhmonniemen kuntakokouksen pöytäkirja. Kuvaaja: Tarja Kyllönen 2019.

Kuva 2. (s. 5). Kansanvalistusseuran lasku. Kuvaaja: Tarja Kyllönen 2019.

Kuva 3. (s. 21). Kuhmon kirjastokortti. Kuvaaja: Tarja Kyllönen 2020.

Kuva 4. (s. 23). Kilpailukutsu Helsingin Sanomissa 26.1.84. Kuvaaja: Tarja Kyllönen 2019.

Kuva 5. (s. 25) Kirjaston näyttelytila. Kuvaaja: Marju Pulkkinen.

Kuva 6. (s. 28) Kirjastoauto. Vaeltaja Kuvaaja: Tarja Kyllönen 2019.

Kuva 7. (s. 35) Ensimmäinen kirjastoauto. Kuva: Kuhmon kaupunginkirjaston arkisto.

Kuva 8. (s. 39) Viilettäjä. Kuvaaja: Antti Vanninen.

Kuva 9. (s.39) Jotostaja. Kuvaaja: Jukka Heikkinen.

Kuva 10. (s. 40) Monitoimiautoa, Jotostaja, Viilettäjä. Kuva: Kuhmon kaupunginkirjaston arkisto.